

GRUIA FAZECAȘ
DORU MARTA

GABRIEL MOISA
NICOLAE TIVADAR

ISTORIA COMUNEI SUPLACU DE BARCĂU

GRUIA FAZECAȘ
DORU MARTA

GABRIEL MOISA
NICOLAE TIVADAR

ISTORIA COMUNEI
SUPLACU DE BARCĂU

Editura Universității din Oradea
2011

În calitate de primar al comunei Suplacu de Barcău, invit pe toți iubitorii de istorie, dar nu numai, să lectureze acest volum despre trecutul comunei noastre. Autorii cărții, conf. univ. dr. Gabriel Moisa, muzeograful Gruia Fazecaș și Doru Marta, responsabili pentru partea istorică, alături de primarul comunei, dr. Nicoale Tivadar, a cărui contribuție referitoare la realitățile prezente ale comunei a fost una importantă, au dat, credem, un elaborat istoriografic cuprinzător asupra istoriei comunei Suplacu de Barcău.

Prin realizarea acestei monografii, ne dorim să venim în sprijinul cetățenilor și a iubitorilor acestor locuri, oferindu-le dreptul la informația produsă și gestionată de administrația publică locală și în același timp să fim o fereastră deschisă permanent tuturor celor ce vor să ne cunoască comuna și pe noi.

Mulțumesc în numele locuitorilor, cititorilor din țară și străinătate, pentru că ați avut curiozitatea și dorința de a afla cât mai multe despre noi, gândindu-vă poate că veți descoperi oportunități de afaceri de orice natură, să sperăm că vă vor îndemna să investiți în comuna noastră, asigurându-vă cu responsabilitate de existența unei administrații publice locale deschise și transparente.

Cu siguranță în urma informațiilor primite, veți găsi măcar un lucru care vă va capta atenția și dorința de a cunoaște pe viu frumusețea unică a acestor meleaguri, oamenii prietenoși, ospitalieri și farmecul unei comune primitoare.

Cu stimă,
Primar Dr. Tivadar Nicolae

Cadrul natural al comunei

Suplacu de Barcău*

Comuna Suplacu de Barcău, cu cele șase localități componente: Borumlaca, Dolea, Foglaș, Suplacu de Barcău, Valea Cerului și Vâlcelele este situată în nord-vestul României, în partea nord-estică a județului Bihor, la aproximativ 75 km nord-est de Oradea (în linie dreaptă fiind doar 50 de km). Are o suprafață de 4448 ha, din care 775,53 intravilan, și o populație de 4522 de locuitori¹. La vest se învecinează cu Marca, comună din județul Sălaj, iar în județul Bihor este mărginită la nord și la vest de comuna Balc și la sud-vest de comunele Abram și Popești.

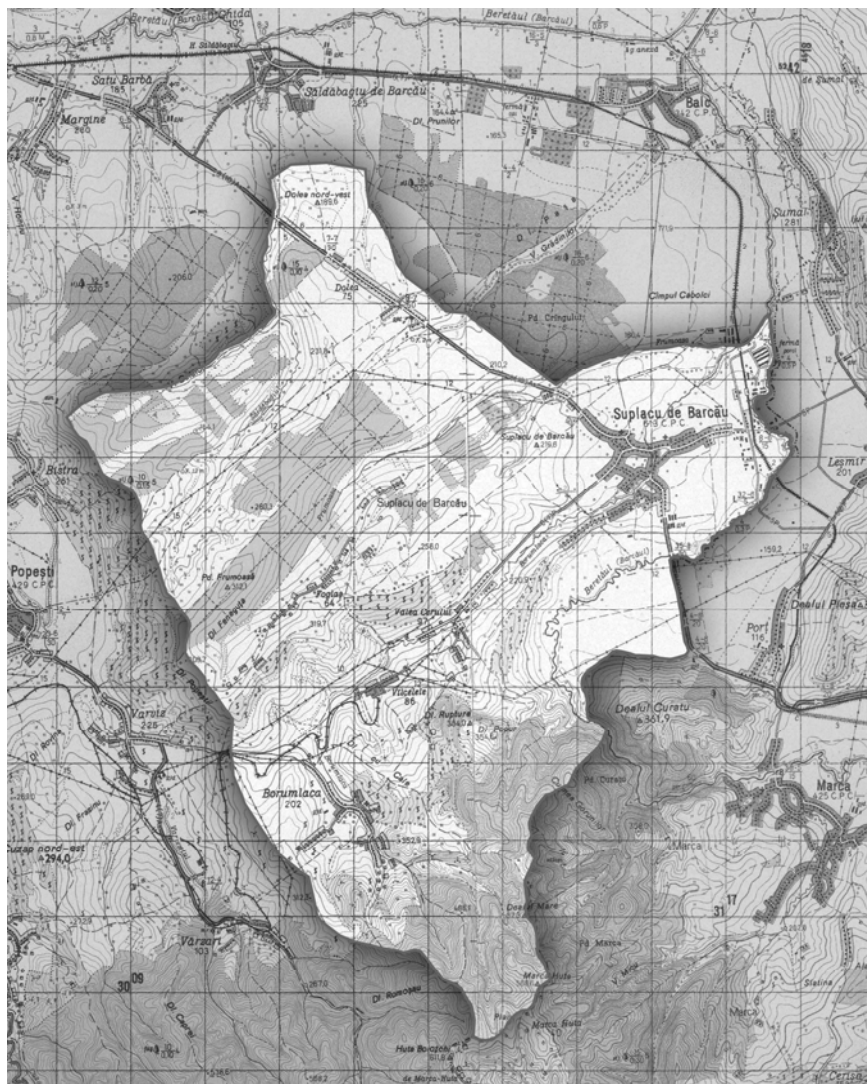
Relieful

Regiunea avută în vedere este situată în sud-vestul bazinului Șimleu (în depresiunea Plopiș), la confluența cu Platforma Sălăjeană Marginală (piemonturile Dernei și colinele Toglaciului), bazin dependent de depresiunea Panonică, care este delimitată la sud și vest de Barcău, parte componentă a

* Capitolul a fost redactat pe baza următoarelor lucrări: V. Mihăilescu – *Dealurile și câmpiile României*, București 1966; *** - *Influențe exercitate de pădure asupra mediului*, București, 1967; I. Ujvári – *Geografia apelor României*, București, 1972; C.C. Giurescu – *Istoria pădurii românești. Din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București 1976; L. Berekméri – *Biostratigrafia sectorului Ip – Sălaj*, în *Nymphaea*, 8 – 9, 1980 – 1981, 149 – 156; *** - *Geografia României. I Geografia fizică*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1983; M. Grigore – *Defileuri, chei și văi de tip canion în România*, București, 1989; P. Gr. Pop - *Dealurile de Vest și Câmpia de Vest*, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2005.

¹ Populația stabilă a României pe localități, la 1 iulie 2007: http://www.insse.ro/cms/rw/resource/populatia_stab_1%20iulie2007.htm. Comuna urmează un trend descrescător. La primul recensământ, din 1880, comuna avea o populație de 1863 de locuitori, pentru ca în 1977 populația să cunoască numărul maxim (5153 de locuitori) iar în 1992 să înceapă să dească la 4905 persoane, tendință ce continuă și în prezent: <http://varga.adatbank.transindex.ro/?pg=3&action=etnik&id=1715>.

unei unități de relief mai mari: Dealurile de Vest. Aceste dealuri mărginite la sud de munții Plopiș (sau Șes) sunt caracterizate de numeroase golfuri. Ele au fost încadrate în categoria piemonturilor și prezintă două trepte de relief: una superioară (400 - 450 m) și alta inferioară (300-350 m), marcând trecerea spre Câmpia de Vest.

În raza comunei, altitudinea maximă este înregistrată pe culmea ce se învecinează cu Huta Marca, având o înălțime absolută de 568,8 m². Alte înălțimi semnificative se află la Dealul Mare, ce domină localitatea Borumlaca (532 m), și Dealul Popuri (354 m). Cea mai scăzută altitudine se înregistrează pe Valea Săldăbagiului, la ieșire din raza comunei (180 m).

Vârful de la Huta Marca văzut dinspre Suplacu de Barcău

Dealul Popuri

² De multe ori apare greșit indicat vârful Huta Boiovski ca fiind cea mai mare înălțime din raza comunei, cu altitudinea de 671 m. În realitate, vârful Huta Boiovski are o altitudine de 611,8 m, iar vârful se află pe teritoriul comunei Popești, granița între cele două județe constituind-o cumpăna de ape dintre “bazinele” apelor Borumlăcii și Varvizelului.

Ca geneză, regiunea avută în vedere s-a scufundat față de munții înconjurători în Neozoic (etapa badenian), ca și celelalte depresiuni din nordul Munților Apuseni. Dealurile de Vest sunt foste câmpii de acumulare litorală din perioada Pliocenului, continuate pe uscat cu acumulări continentale de tip piemontan. Depresiunea s-a scufundat pe linii de falii față de munții limitrofi. Dealurile din zona comunei Suplacu de Barcău s-au format prin depunerea depozitelor sedimentare neozoice peste un fundament permo-triasic datorită mărilor care s-au succedat în acest bazin sedimentar³, sedimentele depuse anterior fiind apoi modelate, rezultând relieful actual. Modelarea reliefului a fost dată, în primul rând, de către râurile care urmăreau marea în retragere.

Din punct de vedere litologic, în zona cercetată predomină la suprafață și în adâncime sedimente comune ariilor de subsidență sau mărilor epicontinentale: argile, marne, nisipuri, calcare organogene și horsturi cristaline izolate. Zona Suplacului se caracterizează prin micașisturi de culoare brun-verzuie, care în Neolitic au constituit materia primă pentru realizarea numeroaselor unelte. Pintenul Marca este realizat din formațiuni cristaline constituite din roci mezo- și katamorfice în care predomină micașisturile cu granați, micașisturile cu granați și biotit, precum și gnaisurile.

Formarea acestei unități geografice explică și tipul unității de relief: este o unitate piemontană cu înclinare monoclinală, relativ redusă, dinspre zona montană spre zona de câmpie (SE spre NV). Cursurile de apă au fragmentat piemontul, astfel că aspectul actual este de dealuri prelungi, situate discontinuu.

Râurile nu numai că au dat un relief de eroziune, dar au determinat și acumulări aluvionare de-a lungul luncilor lor în timpul Cuaternarului. În sedimentele marine depuse de fostele mări, râurile au modelat dealurile actuale ale depresiunii, dealuri care au o structură piemontană (adică, straturile înclină lin spre axul depresiunii).

Clima

Întreaga zonă are un climat temperat-continental de tranziție, aflându-se sub influența maselor de aer vestice, mai umede și mai calde, ce vin dinspre Oceanul Atlantic. Iarna mai influențează și mase de aer umede dinspre Oceanul Arctic și M. Baltică, iar vara mase de aer mai calde, dinspre Africa și, respectiv, dinspre Marea Mediterană.

³ Ultima mare care a invadat regiunea a fost în timpul Pliocenului (acum circa 5 milioane de ani în urmă).

Valorile termice medii ale zonei sunt în jur de 10°C, media celei mai scăzute temperaturi lunare fiind de -1,2°C, iar media celei mai calde temperaturi lunare este de 21,0°C.

Cantitatea medie multianuală a precipitațiilor atinge 608 mm/an, cu valorile cele mai ridicate în lunile mai (75 mm) și iunie (98 mm) și cele mai scăzute în februarie (35 mm). În sezonul rece precipitațiile cad sub formă de ninsoare. Ninsorile sunt determinate de masele de aer nordice, dinspre Oceanul Arctic și Marea Baltică și, parțial, dinspre Atlantic.

Vânturile predominante sunt cele dinspre vest. Aceste mase de aer sunt umede și produc precipitații. Masele de aer vestice pătrund în zonă prin Valea Barcăului. Pătrunderea peste Munții Șes a acestor mase de aer face ca ele să-și piardă o parte din umezeală, ajungând în depresiune mai uscate. Masele de aer sudice sunt prezente, cu influențe variabile, în tot cursul anului. În perioadele de intensitate mai mare, acestea determină încălziri ale vremii, cu zile caniculare vara și cu zile blânde în timpul iernii. Ele vin dinspre Marea Mediterană (mai umede) sau dinspre Africa (uscate). Masele de aer nordice influențează zona mai ales pe perioada iernii. Venind dinspre Oceanul Arctic, determină formarea de precipitații solid-lichide (lapoviță și ninsoare), iar în sezonul cald produce coborârea intensă a temperaturilor și precipitații lichide, cu durată de câteva zile (ploi "*mocănești*").

Pe ansamblu, comunei Suplacu de Barcău îi este specific un climat de dealuri joase.

Hidrografia

Principalul curs de apă care străbate comuna este râul Barcău, un afluent situat pe partea stângă a Crișului Repede (se varsă pe teritoriul Ungariei), care, după traversarea DN 19B, constituie granița cu județul Sălaj.

Așa cum se poate observa în teren, la ieșirea din defileul Marca, râul a avut mai multe albii de-a lungul timpului, fapt ce în mod sigur a afectat locuirea depresiunii. Acest fenomen are la bază influența omului asupra modelării reliefului (despăduriri în primul rând), ceea ce conduce în zona noastră la accelerarea proceselor de eroziune și alunecări de teren care determină o instabilitate a albiilor Barcăului ⁴. Valorile depunerilor de aluviuni

⁴ În punctul Gyertyános nivelul neolitic este suprapus de un strat de 80 – 90 cm de pământ galben – argilos aluvionar, iar un complex datat în sec. X – XI se află sub o depunere de 115 cm de nisip aluvionar. De asemenea, în apropiere de Corău II, într-un sondaj de control au fost sesizate trei niveluri de depuneri aluvionare cu grosimi cuprinse între 40 – 70 cm și care conțineau material rulat aparținând grupului Suplac.

Râul Barcăul la ieșirea din defileul Marca

sunt foarte mari, datorându-se în parte și înclinației mici a Barcăului în această zonă, panta longitudinală fiind între defileul Marca și Balc de 1–2 m/km, fapt care favorizează inundațiile (de unde și necesitatea construirii barajului de la Suplacu de Barcău). Lățimea medie a Văii Barcăului este de circa 20 m. Adâncimea Văii este de 2-3 m, în anumite porțiuni ajungând chiar până la 4 m. Are maluri abrupte, supuse eroziunilor în mod accentuat. Adâncimea medie a apei este de 0,5-1 m, exceptând anumite porțiuni, unde adâncimea apei poate ajunge până la 2 m. Valea este caracterizată printr-o foarte mare neuniformitate, atât în adâncimea apei, cât și în ceea ce privește natura fundului, forma

malului etc. Debitul râului este foarte variabil, de la 0,5 mc/sec la 15 mc/sec în timpul revărsărilor. Debitul mediu este în jur de 1,5-2 mc/sec.

Râul Barcău în zona podului de pe DN 19B

Cel de-al doilea curs de apă ca importanță, ce străbate comuna pe o lungime de cca. 15 km înainte de a se vărsa în Barcău, este Valea Borumlăcii, ce izvorăște din pădurile de deasupra localității Borumlaca.

Valea Borumlăcii în apropiere de vărsarea în Barcău

Lățimea medie a văii este de 3-4 m, iar adâncimea ei este de maximum 1,5 m. Adâncimea apei este de 0,5 m, însă cu ocazia torentelor rezultate în urma ploilor sau dezghețurilor rapide poate atinge valori mult mai ridicate. Debitul are valori cuprinse între 0,5 - 6 mc/sec. În timp de secetă, valea seacă.

Celelalte cursuri de apă ce străbat comuna Suplacu de Barcău, neavând debit permanent sau, în unele cazuri, nici măcar izvor, sunt cursuri sezoniere, ele adunând precipitațiile și apele rezultate în urma dezghețului, cea mai importantă fiind Valea Frumoasă, care este un afluent de parte stângă a Borumlăcii și care constituie pentru o bună porțiune granița cu comuna Balc. Valea Birtokoserdő este un afluent al Văii Frumoase. Aceste două cursuri de apă pornesc din zona satului Foglaș. În zona satului Dolea mai sunt două cursuri de apă temporare: Valea Suplac și Valea Săldăbagiului.

Solul

Partea superficială terestră a dealurilor din raza comunei Pomezeeu se compune din clasa argiluvilsolurilor cu tipurile *cenușiu* și *brun – roșcat*, specifice zonelor de păduri situate la altitudini cuprinse între 150–700 m. Solurile sunt predominant molisoluri spre câmpie și argiluvilsoluri (pe un substrat argilos) la altitudini mai mari și în depresiunile-golf.

Din punct de vedere al resurselor minerale utile ale depozitelor neogene situate pe rama munților Apuseni de nord, cele mai importante sunt ligniții și hidrocarburile. Depozitele Panonianului Superior conțin ligniți în zona de contact a Depresiunii Panonice cu cristalinel Munților Plopiș, cu exploatare la Derna, Budoi, Voivozi, Borumlaca, Ip – Zăuan. Zăcămintele sunt caracterizate printr-un număr mare de straturi (până la 7) cu grosimi foarte variabile, rareori depășind 2 m. Zăcămintele de hidrocarburi au fost conturate la Derna și Suplacu de Barcău⁵.

Pompă de extracție a șteiului (Foglaș)

⁵ Cel mai important zăcămint de hidrocarburi este cel de la Suplacu de Barcău, cu petrol asfaltos în nisipurile și pietrișurile cu melanopside ale Panonianului Mediu (V. Ianovici, M. Borcoș, M. Bleahu, D. Patrulius, M. Lupu, R. Dumitrescu, H. Savu – *Geologia Munților Apuseni*, București, 1976., 296).

Vegetația. Fauna

În prezent, este un domeniu eterogen, de vegetație naturală, pășuni secundare, suprafețe pomicole, viticole și terenuri arabile.

Comuna Suplacu de Barcău beneficiază de o suprafață mare acoperită de păduri (puternic transformate de intervenția umană) caracteristice climei de aici. Pădurile sunt compacte sau în pâlcuri, de goruni (*Quercus petraea*) sau de fag (*Fagus sylvatica*) sau păduri de amestec gorun-fag. Dintre alte specii de stejar ce apar în zonă amintim gârnița (*Quercus frainetto*), stejarul pufos (*Quercus pubescens*), cerul (*Quercus cerris*) și stejarul brumăriu (*Quercus pedunculiflora*), care pe alocuri coboară până în câmpie. Pe lângă speciile de stejar, în zonă mai apar carpenul (*Carpinus betulus*), teiul (*Tilia gen.*), arțarul (*Acer platanoides*), frasinul (*Fraxinus excelsior*) și paltinul (*Acer pseudoplatanus*). Flora ierboasă este și ea bine reprezentată.

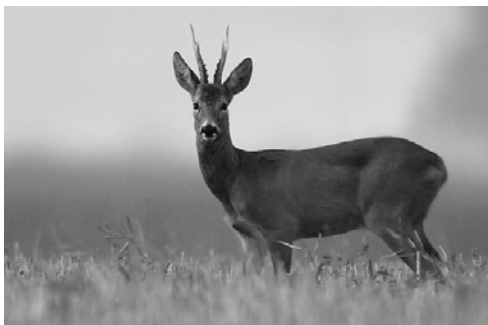
Caracteristice acestor păduri (corelată cu zonele mai înalte învecinate) sunt mamifere precum căpriorul (*Capreolus capreolus*),

Gorun (*Quercus petraea*)

Fag (*Fagus sylvatica*)

Căprior (*Capreolus capreolus*)

Cer (*Quercus Cerris*)

Mistreț (Sus scrofa),

Lup (Canis lupus)

Vulpe (Vulpes vulpes)

Pisică sălbatică (Felis silvestris)

Iepure de câmp (Lepus europaeus)

mistrețul (*Sus scrofa*), lupul (*Canis lupus*), vulpea (*Vulpes vulpes*), pisica sălbatică (*Felis silvestris*), viezurele (*Meles meles*), iepurele (*Lepus europaeus*). Între păsări se remarcă găinușa de alun (*Tetrastes bonasia rupestris*), ciocănitoarea (*Dryocopus martius*), cucul (*Cuculus canorus*), fazanul (*Phasianus colchicus*), prepelița (*Coturnix coturnix*), șoimul (*Falco sp.*), bufnița (*Bubo bubo*).

Găinușă de alun (Tetrastes bonasia rupestris)

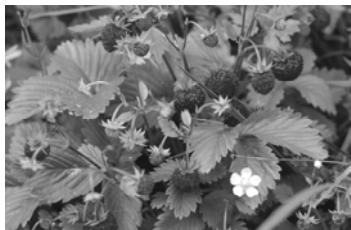
Fazan (Phasianus colchicus)

Prepeliță (Coturnix coturnix)

Pădurea, exceptând lemnul, oferă o serie de alte bunuri necesare comunităților din zonă: fragi (*Fragaria vesca*), zmeură, mure, afine (*Vaccinium myrtillus*), coacăze de munte (*Ribes alpinum*), coarne (*Cornus mas*), porumbe (*Prunus spinosa*), măceșe (*Rosa canina*), mere și pere pădurețe (*Malus silvestris*), nuci, alune, o mare varietate de bureți și ciuperci, rășină și iască. Pădurile specifice zonei din apropierea Suplacului influențează reducerea temperaturii vara și ridicarea ei iarna și reduc viteza vântului. În perioada creșterii bruște a cursurilor de apă (viituri) – în speță, a Barcăului –, pădurea joacă un rol important în reducerea debitelor prin extragerea apei din sol, precum și în regularizarea vitezei topirii zăpezii.

Ca faună acvatică legată de Barcău, menționăm că în prezent nu există nici o specie de pește specifică acestei zone. Întâlnim specii precum cleanul pitic (*Leuciscus leuciscus*), țigănușul (*Umbra krameri*), porcușorul de nisip (*Gobio kessleri*), mreana, scobarul, chiar și crapul. Dintre speciile nevertebrate amintim crustacee ca: racul de munte (*Austroamobius torrentium*) - care constituie o delicată alimentară –, scoica de râu (*Unio crassus*), dar și moluște (*Lithoglyphus naticoides*)⁶.

Fragi (*Fragaria vesca*)

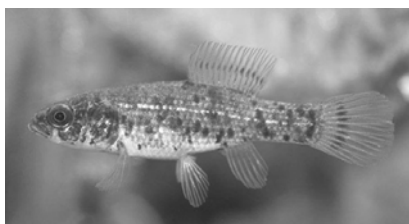
Afine (*Vaccinium myrtillus*)

Coacăze de munte (*Ribes alpinum*)

Clean mic (*Leuciscus leuciscus*)

Țigănușul (*Umbra krameri*)

⁶ P. Bănărașcu – Ihtiofauna bazinului Crișurilor în cadrul general al ihtiofaunei bazinului dunărean, în *Nymphaea*, 8 – 9, 1980 – 1981, 475 – 481.

Populația și așezările

Populația zonei se caracterizează printr-o densitate relativ ridicată (101,6 locuitori/km²), influențată de existența a numeroase oportunități de lucru în zonă, migrația spre centrele urbane nefiind atât de mare ca în alte zone. Ca preponderență etnică, românii și maghiarii sunt proporțional egali (34,3%), urmați de către slovaci (20,2 %), iar un procent semnificativ este reprezentat de romi (10,9%). Așezările umane sunt așezate uneori compact sau liniar (alungite pe văi).

Agricultura

Fondul funciar este deosebit de favorabil culturii plantelor (cereale, plante tehnice, pomicultură, viticultură), iar suprafețele de pășuni (la care se adaugă plantele furajere) creșterii animalelor. Din punct de vedere agro-geografic, Dealurile Suplacului și Lunca Barcăului sunt o prelungire a câmpiei (Câmpia de Vest). Produsele sunt utilizate pentru alimentație și prelucrare industrială (Oradea, Marghita, Șimleu Silvaniei). Pomicultura și viticultura cuprind areale reprezentative în raza comunei Suplacu de Barcău.

Creșterea animalelor are un caracter variat; se cresc bovine, porcine, ovine, păsări, iar produsele animaliere se industrializează în întreprinderi de profil (produse de carne la Oradea, Marghita, Popești).

Comunicațiile și transportul

Din punct de vedere al comunicațiilor și transporturilor, comuna este legată de reședința județului Bihor prin drumul național DN 19B și prin localitatea Marghita (aflată la 20 km), dar și de reședința județului Sălaj prin localitatea Șimleu Silvaniei (aflată la 25 km de centrul comunei); prin drumul județean DJ 191B se face legătura cu comuna învecinată, Popești, și, de aici, cu orașul Aleșd. Drumul comunal DC 131 face legătură cu comuna Balc.

Comuna Suplacu de Barcău este străbătută de calea ferată care deservește ruta Oradea – Marghita – Sărmășag – Jibou.

Preistoria comunei Suplacu de Barcău

Preliminarii privind cercetarea arheologică pe teritoriul comunei Suplacu de Barcău

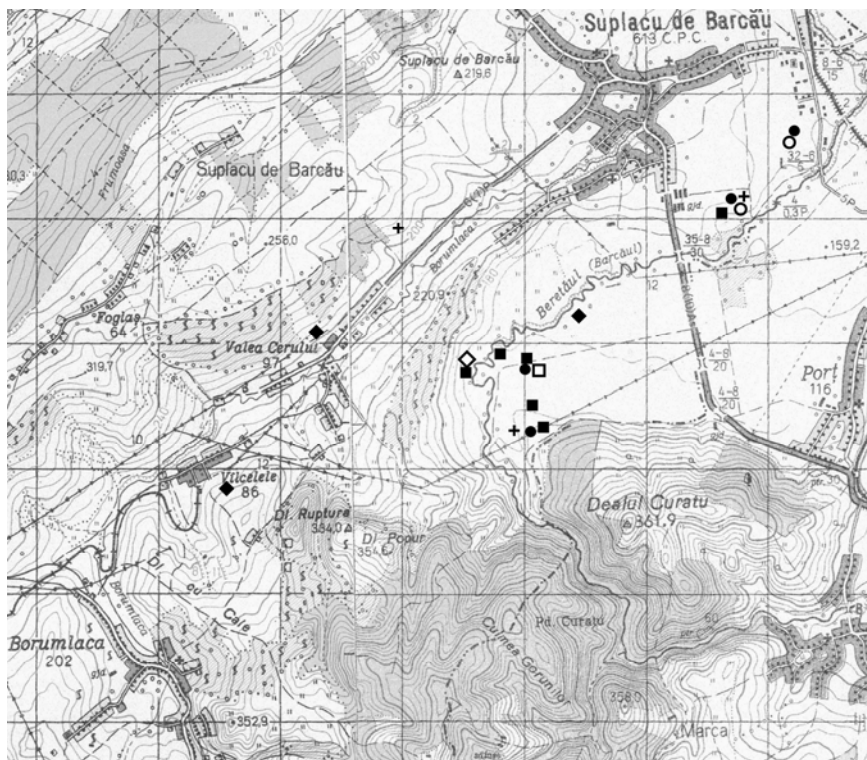
Valea Barcăului a constituit încă din cele mai vechi timpuri o zonă propice stabilirii și dezvoltării unor comunități, lucru dovedit de numeroasele descoperiri făcute în zonă. Acest lucru este valabil și în cazul comunei Suplacu de Barcău, bogată în descoperiri arheologice.

La baza acestui fapt stau două aspecte: pe de-o parte, zona a oferit, în epocile preistorice, condiții fizico-geografice favorabile (de multe ori diferite față de cele întâlnite în prezent) pentru purtătorii diverselor manifestări culturale, pe de altă parte, aici au activat persoane care au avut o aplecare spre cercetarea trecutului acestor meleaguri. Pentru o mai bună înțelegere a descoperirilor făcute în zonă vom încerca să le tratăm pe scurt în cele ce urmează, înainte de a trece la subiectul propriu-zis.

Istoricul cercetărilor

Primele descoperiri arheologice se datorează colecționarului local Salánki I., care atrage atenția Muzeului Țării Crișurilor din Oradea asupra unor descoperiri făcute în raza comunei. O parte din piesele colecționate de-a lungul timpului de către acesta au fost achiziționate, actualmente fiind în colecția Muzeului Țării Crișurilor⁷. Primele săpături arheologice desfășurate de un specialist debutează în 1973 și, într-o primă etapă, vor dura până în 1992, fiind conduse de cercetătoarea D. Ignat.

⁷ Cu această ocazia am aflat că, în trecut, materiale descoperite de Sálanki Imre, la Suplacu, au fost vândute atât muzeului din Oradea, cât și celui din Zalău, în mai multe rânduri chiar. G. Fazecaș, Lakatos A. – *Arheologia mediului înconjurător. Studiu de caz: Suplacu de Barcău*, în L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (eds.) – *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea 2003, p. 185 și nota 13; informație I. Bejenariu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Legenda:

- - descoperiri aparținând culturii Starcevo - Criș
- - descoperiri aparținând grupului Suplacu de Barcău
- ◆ - descoperiri neolitice neprecizate
- - descoperiri aparținând culturii Tiszapolgar
- - descoperiri aparținând culturii Coțofeni
- ◇ - descoperiri aparținând bronzului timpuriu
- ⊕ - descoperiri aparținând bronzului târziu

Harta descoperirilor preistorice din comuna Suplacu de Barcău

În urma cercetărilor de teren, în 1973 este menționat situl de la “Corău” (numit și Kőre sau Curău), în cadrul unui repertoriu al descoperirilor neolitice din Bihor⁸, pentru ca, un an mai târziu, să fie semnalat și cel descoperit în

⁸ Ignat 1973 – *Repertoriul descoperirilor neolitice din Bihor*, în *Crisia*, 3, 1973, p. 15.

punctul Lapiș⁹. Urmează o perioadă deosebit de fructuoasă pentru ceea ce înseamnă cercetarea științifică pe teritoriul comunei Suplacu de Barcău.

În anii ce urmează, cercetările arheologice vor conduce la identificarea altor două puncte: Lapiș II și Corău II, rezultatele cercetărilor fiind publicate periodic în revistele științifice de specialitate¹⁰, culminând cu o monografie dedicată descoperirilor neolitice târzii din nord-vestul României, pentru care situl descoperit la Suplacu de Barcău a devenit stațiune eponimă¹¹.

Cu ocazia lucrărilor de construcție a barajului de pe râul Barcău, în zona Suplacu de Barcău – Porți (com. Marca, jud. Sălaj), începând din anul 2002 și până în 2008 sunt reluate cercetările arheologice în raza localității în vederea eliberării terenului de sarcină istorică¹². La acestea se adaugă și investigațiile derulate cu ocazia demarării lucrărilor de construire a viitoarei autostrăzi Borș – Brașov, care traversează pe o lungime de cca. 7 km și teritoriul comunei Suplacu de Barcău (2005-2008)¹³. Și în acest caz săpăturile arheologice au fost determinate de necesitatea descărcării terenului de sarcină arheologică.

Periegezele efectuate în zonă, precum și informațiile obținute de la localnici și, mai ales, de la Salánki I. (Suplacu de Barcău) și Jurcsik F. (Vâlcelele) ne-au condus la descoperirea unor situri arheologice inedite, situate în zone care nu făceau obiectul lucrărilor de descărcare arheologică.

⁹ *** - *Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură și artă din județul Bihor*, Oradea, 1974, p. 71 - 72.

¹⁰ D. Ignat - *Probleme ale neoliticului din nord-vestul României*, în AMN 14, 1977, p. 13 - 21; D. Ignat - *Așezarea neolitică aparținând culturii Criș de la Suplacu de Barcău*, în *Crisia*, 8, 1978, p. 9 - 25; D. Ignat - *Așezarea neolitică de la Suplacu de Barcău*, în *Materiale*, 13, 1979, p. 45 - 54; D. Ignat - *O nouă așezare eneolitică la Suplacu de Barcău*, în *Crisia*, 12, 1982, p. 19 - 28; D. Ignat - *Tipologia uneltelor din piatră din așezarea neolitică de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor)*, în *StComSatu Mare*, 1981 - 1982, 5 - 6, p. 11 - 33; D. Ignat - *Cercetările arheologice de la Suplacu de Barcău, jud. Bihor*, în *Materiale* 1983, p. 37 - 40; D. Ignat - *Așezarea de la sfârșitul epocii bronzului de la Suplacu de Barcău*, în *Crisia*, 14, 1984, p. 9 - 26; D. Ignat - *Așezarea eneolitică de la Suplacu de Barcău*, în *Crisia*, 18, 1988, p. 32 - 47.

¹¹ D. Ignat - *Grupul cultural neolitic - Suplacul de Barcău*, Timișoara, Ed. Mirton, 1998.

¹² D. Ignat, Lakatos A., G. Fazecaș - *Suplacu de Barcău, com. Suplacu de Barcău, jud. Bihor; Proiect amenajare lac de acumulare*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2002*, cIMeC, București, 2003, p. 309 - 310.

¹³ Cercetarea arheologică a fost făcută de o echipă de specialiști de la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea, colectivul fiind alcătuit din următorii: G. Fazecaș, Lakatos A., D. Marta, D. Ignat și C. Ghemiș.

Cercetarea arheologică desfășurată în raza localității de-a lungul a mai mult de trei decenii a dus la scoaterea la lumină a unor materiale arheologice de mare valoare și posibilitatea de cunoaștere a istoriei acestor locuri, cum rar se mai poate întâlni în zona Bihorului. Până în prezent se cunosc 18 puncte aflate în raza comunei, cu descoperiri arheologice din aproape toate epocile. Acest lucru ne indică faptul că zona a fost deosebit de apreciată de comunitățile ce s-au stabilit aici. Grosimea depunerilor arheologice, cel puțin pentru Epoca Neolitică și cea din Epoca Bronzului indică o îndelungată locuire a unor comunități umane în acest areal.

Arheologia mediului înconjurător

Sunt mai multe aspecte care să conducă la aceste realități deoarece relația om – comunitate – relief – climă – vegetație – faună este mult mai interdependentă decât pare la prima vedere¹⁴. Mediul reprezintă un ansamblu de trăsături ale reliefului fizic, în parte natural, iar pe de altă parte artificial. Acesta este cadrul în care omul și societatea în care trăia s-au dezvoltat și se află în strânsă legătură cu toate aspectele vieții umane¹⁵. Mediul înconjurător poate fi influențat de factori economici, precum: despăduriri, exploatarea resurselor minerale sau alte activități legate de viața spirituală ori amenajări¹⁶. Pornind de la acestea, se pot observa influențe ambivalente: în trecut omul a schimbat mediul înconjurător ca rezultat al locuirii într-un anumit spațiu și al activităților economice pe care le-a desfășurat, însă, pe de altă parte, considerăm că omul – viața și realizările sale – au fost supuse unei puternice influențe din partea mediului. De exemplu, este ușor de observat cum mediul natural a influențat modul de construcție a locuințelor (tipul lor) sau a așezărilor în general. Mediul a influențat până și profilul economic al vieții unei comunități¹⁷.

¹⁴ K. Fujiwara, E.O. Box – *Climate Change and Vegetation Shift*, în A. Farina (ed.) – *Perspectives in Ecology. A Glance from VII International Congress of Ecology* (Florence 19 – 25 July 1998), Leiden 1999, p. 121 – 126.

¹⁵ B.K. Roberts – *Landscape Archaeology*, în J.M. Wagstaff (ed.) – *Landscape and Culture. Geographical and Archaeological Perspectives*, Oxford, 1987, p. 79.

¹⁶ D. Dreslerová – *A settlement – economic model for a prehistoric microregion: settlement activities in the Venor – stream basin during the Hallstatt period*, în M. Kuna, N. Venclová (eds.) – *Whither Archaeology?*, Praha, 1995, p. 146.

¹⁷ P. Topping – *The Context of Cord Rig Cultivation in Later Prehistoric Northumberland*, în *BAR British Series* 209, 1989, p. 145 – 157; Marijke van der Veen – *Crop Husbandry Regimes. An Archaeobotanical Study of Farming in northern England 1000 BC. – AD 500*, Sheffield Archaeological Monographs 3, 1992.

Schimbări majore ale mediului apar la începutul Epocii Neolitice ca efect al practicării agriculturii și creșterii animalelor, deoarece omul preistoric avea nevoie de mai mult teren agricol (în condițiile unei agriculturi extensive), de pășuni pentru turmele de animale, dar și de lemn (ca materie primă de construcții și combustibil), începând, astfel, un amplu proces de despădurire¹⁸.

Din observațiile noastre de teren - și nu numai - considerăm că omul a încercat să aleagă un mediu în care să își ducă o existență care nu are nevoie de multe modificări sau amenajări. Fortificații pe înălțimi, precum cele de la Marca¹⁹, au fost plasate în acest loc, datorită poziției favorabile pe care o dețineau în habitat - ușor de apărat și în apropierea resurselor. Un deal mai mic va oferi doar un loc mic pentru locuitori, locuințe mai mici, iar sistemul de fortificare nu chiar atât de impozant²⁰.

Ritul funerar, înmormântările în interiorul așezărilor sau în afara lor au fost interpretate în diferite moduri. Însă, chiar și așa, existența lor în acest mediu înconjurător sugerează că în anumite perioade de timp unele din aceste zone reprezentau un loc de cult (cel puțin funerar) în interiorul așezării, ca în cazul așezării de la Corău I²¹ și Corău III sau în apropierea așezării (str. Zarandului - cimitirul ortodox).

¹⁸ Acest proces a dus prin efectele sale la o explozie demografică însă și la schimbări ale peisajului și a regimului hidrografic al unor zone întinse. D. Dreslerová – *Op. cit.*, p. 145..

¹⁹ Aici se află două fortificații: una dacică (sec. II – I î.Chr.) situată în punctul "Cetate" (S. Dumitrașcu – *Așezări fortificate și cetăți dacice în partea de vest a Munților Apuseni*, în *Crisia* 2, 1972, p. 138; S. Dumitrașcu, V. Lucăcel – *Cetatea dacică de la Marca, Zalău*, 1974; H. Pop – *Sisteme defensive dacice în Depresiunea Șimleului (jud. Sălaj)*, în *Sargetia*, 25, 1992 – 1994, p. 26) suprapusă de o fortificație medievală de secol XIII, iar alta la "Iertașul Petacilor" aparținând primei vârste a Fierului (periegează H. Pop, C. Ghemiș) – informație amabilă C. Ghemiș.

²⁰ Fortificația de Epocă Dacică de la Marca "Cetate" – chiar dacă de dimensiuni reduse (o elipsă de 100 x 40 m.) – beneficia de un sistem de fortificare relativ impozant: două valuri de pământ concentrice întărite cu o palisadă simplă și cu șanț în față, valul interior era, de asemenea, întărit cu un zid (H. Pop – *Op. cit.*, p. 26). Probabil în mod deliberat a fost sacrificată suprafața de locuit în favoarea unei fortificații puternice, ceea ce ne conduce la concluzia că cetatea dacică de la Marca reprezintă un punct important în sistemul defensiv al zonei (H. Pop – *Der Nordwesten Dakiens vor den Dako – Römischen kriegern*, în *Sargetia*, 26/1, 1995 – 1996, p. 257 – 258).

²¹ D. Ignat – *Despre mormintele și ofranda funerară din preistoria Bihorului*, în *AMN*, 32/1, p. 269 – 272; D. Ignat – *Grupul cultural neolitic – Suplacu de Barcău*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998, p. 57 – 58.

Chiar și în Evul Mediu putem observa influența mediului asupra poziției așezărilor sau chiar necropolelor (așa cum este în cazul cetății de la Marca sau necropola de la Suplacu de Barcău – str. Zarandului “Cimitir”), plasate în zone înalte, ușor de apărat și care controlează ușor zona înconjurătoare sau ferite de diferite accidente naturale (inundații). Exploatarea de lemn și a carierelor de piatră sunt evidente observației noastre și relevă influența antropică asupra mediului. Zona Suplacului se caracterizează prin micașturi de culoare brun-verzuie, care în Neolitic au constituit materia primă pentru realizarea numeroaselor unelte²². Se poate observa că întotdeauna a fost căutat un bun raport între modul cel mai ușor de a apăra zona locuită și beneficii (care constau în accesul la resurse, diversitatea materiilor prime, pământ fertil pentru agricultură etc.).

O observație interesantă este că, de-a lungul timpului, paralel cu progresul tehnic și cultural, omul e mai puțin influențat de factorii de mediu, iar amprenta sa asupra mediului este mai accentuată. Dacă la începutul evoluției sale omul era mai adaptabil la mediu nefăcând multe modificări în habitat, paralel cu evoluția sa, omul a transformat peisajul mai intens.

Ca repere paleoclimatice pentru zona Suplacului nu avem nici o analiză specifică, însă datele pe care le deținem despre zone din apropiere sau mai îndepărtate la diferite paliere cronologice ne ajută într-o oarecare măsură la reconstruirea unor elemente paleoclimaterice. Holocenul sau interglaciațiunea Flander a început în 8200 î.Chr. și s-a desfășurat până acum pe parcursul a cinci faze: preboreal 8200 – 6700 î.Chr., boreal 6700–5500 î.Chr. – fază caracterizată printr-un climat uscat -, atlantic 5500 – 3000 î.Chr. – climat umed. În atlantic are loc un proces de extindere a pădurilor în Bazinul Carpatic, care se oprește la aprox. 3000 î.Chr., când se declanșează un proces de despădurire ce corespunde Epocii Eneolitice (3000–2500 î.Chr.). La sfârșitul fazei atlantice – începutul fazei subboreale 3000–2800 î.Chr., căldura, umiditatea și climatul echilibrat anterior s-au deteriorat treptat. În jurul anului 3000 î.Chr. a început o nouă fază a acestei perioade, ce a durat până în 800 î.Chr., numită și subboreal, care corespunde în linii mari intervalului cuprins între Neoliticul Târziu – Epoca Bronzului. Acest fenomen este corelat cu migrarea de noi grupuri de populație ce se mută în Bazinul Carpatic, care, în

²² În mai multe rânduri s-a atras atenția asupra numărului mare de piese litice descoperite în așezările grupului Suplac de la Corău I și Corău II (D. Ignat - *Tipologia uneltelor din piatră din așezarea neolitică de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor), în StComSatu Mare*, 1981 – 1982, 5 – 6, p. 11 – 33; D. Ignat – *Așezarea eneolitică de la Suplacu de Barcău, în Crisia*, 18, p. 32 – 42).

căutare de pământ agricol, practică despăduriri la scară mare. În jurul anului 2600 î.Chr. temperatura atinge un minimum, însă la începutul Epocii Bronzului aceste schimbări se stabilizează. Ca o consecință a acestei vremi reci, vegetația de stepă anterioară a fost înlocuită cu păduri mixte de fag cu stejar. Pâlcuri de carpen au ocupat zona inundabilă a râurilor. Schimbările în vegetație rezultând din răcirea vremii au influențat fauna și exploatarea sa. Are loc o răcire și o creștere a umezelii mai mare în Epoca Bronzului față de Epoca Neolitică, ceea ce conduce la o reducere a exploatarei animalelor. În faza subboreală, vremea caracterizată până atunci cu precipitații bogate a devenit mai uscată la începutul acestei perioade. Acum scade procentul de fag și crește importanța stejarului și alunului. Pe la 1300 î.Chr. (Bronz Târziu) se declanșează o nouă deteriorare climatică, care durează până la începutul Epocii Fierului. Din 800/700 î.Chr. și până în prezent ne aflăm într-o altă fază climatică, numită subatlantică²³.

Legat de resursele minerale utile, ca și concluzie istorică putem să afirmăm că zona pe care o analizăm în prezentul volum a constituit o verigă comercială importantă în comerțul cu sare dinspre ocnele din centrul Transilvaniei spre Câmpia Tisei, aceasta aproape la orice etapă cronologico-istorică²⁴.

Pădurea, exceptând lemnul, oferea o serie de alte bunuri necesare comunităților din zonă: fragi, zmeură, mure, afine, coacăze de munte, coarne, porumbe, măceșe, mere și pere pădurețe, nuci, alune, bureți și ciuperci, rășină și iască. De asemenea, ghindă și jir necesare creșterii într-o stare de semi-sălbăticie a porcilor²⁵. O sursă deloc neglijabilă de hrană și materii prime

²³ F. Gyulai – *Environment and Agriculture in Bronze Age Hungary*, Budapest, 1993, p. 13 - 18; M. Cârciumaru – *Paleobotanica*, Iași, 1996, p. 18.

²⁴ Cea mai apropiată sursă de sare față de Suplacul de Barcău se află la Ocna Dej, aici fiind descoperite urme de exploatare a acestui mineral încă din Epoca Romană (C. Stoica, I. Gherasie – *Sarea și sărurile de potasiu și magneziu din România*, București, 1981, p. 47 – Tab 1; 73). Tot legat de sare, H. Pop consideră că cetatea dacică de la Marca deținea un anumit rol în supravegherea și controlul comerțului cu sare (H. Pop – *Der Nordwesten Dakiens vor den Dako – Römischen kriegern*, în *Sargetia*, 26/1, 1995 – 1996, p. 259; Pop 1997 – *The Repertoire of Discoveries from the Roman Age Beyond the Limes on the Territoire of Sălaj County (2 – 4 Centuries A.D.)*, în *A.M.P.*, 21, 1997, Pl. 10/7). Acest rol poate fi extins și pentru așezările aparținând diferitelor epoci în zona avută în vedere în prezentul articol. Vezi în acest sens D. Marta, C. Ghemiș – *Note privind "Vama Sării" de la Vadu Crișului (jud. Bihor)*, în *Crisia*, 28, 1998, p. 198 – 200.

²⁵ C.C. Giurescu – *Istoria pădurii românești. Din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București 1976, p. 251 – 252.

pentru haine (blănuri), unelte (coarne prelucrate) îl oferea vânatul²⁶. Este greu de stabilit începutul impactului uman în zonă și în ce a constat acesta, însă presupunem că a apărut odată cu stabilirea primelor comunități aparținând Neoliticului Timpuriu – cultura Criș (în punctul Corău I) – și constă, în primul rând, în despăduriri.

Un aspect deloc neglijabil în stabilirea comunităților umane în spațiul cercetat și, ulterior, în strămutarea sau abandonarea acestora l-a constituit Barcăul. Așa cum se poate observa în teren, la ieșirea din defileul Marca, râul a avut mai multe albie de-a lungul timpului, fapt ce în mod sigur a afectat locuirea depresiunii. Acest fenomen are la bază influența omului asupra modelării reliefului (despăduriri în primul rând), ceea ce conduce în zona noastră la accelerarea proceselor de eroziune și la alunecări de teren care determină o instabilitate a albiilor Barcăului. Valorile depunerilor de aluviuni trebuie să fi fost foarte mari, deoarece în punctul Gyertyános nivelul neolitic este suprapus de un strat de 80 – 90 cm de pământ galben – argilos aluvionar, iar un complex datat în sec. X – XI se află sub o depunere de 115 cm de nisip aluvionar. De asemenea, în apropiere de punctul Corău II, într-un sondaj de control au fost sesizate trei niveluri de depuneri aluvionare cu grosimi cuprinse între 40 – 70 cm, care conțineau material rulat aparținând grupului Suplac.

Noțiuni de cronologie

Preistoria, în sens larg, este înțeleasă ca acea perioadă din trecutul omenirii care începe odată cu definitivarea antropogenezei și se încheie la începutul apariției primelor izvoare scrise. Este vorba de o perioadă de aproximativ 1,5 milioane de ani, care ne este cunoscută doar prin intermediul descoperirilor arheologice.

Timpul raportat la aria geografică este unul din criteriile utilizate în studiul culturilor preistorice, factorul timp fiind de o importanță extremă, multe metode de determinare a reperelor cronologice au fost și sunt implicate.

Încercarea de a plasa contexte arheologice pe scara temporală a evoluției umane a fost încă de la începuturi unul din scopurile fundamentale ale arheologiei. Acesta este și punctul de plecare în rezolvarea tuturor celorlalte probleme de ordin istoric, socio-economic sau cultural. Astfel că o

²⁶ G. Fazecaș – *Considerații privind vânătoarea la comunitățile culturii Otomani de pe teritoriul României*, în L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (eds.) – *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003, p. 61 - 75)

datate solidă a artefactelor preistorice nu constituie un scop în sine, ci are ca obiectiv clarificarea tuturor structurilor preistorice²⁷.

Cronologia separă evenimentele istorice în segmente scurte de timp conform unui criteriu inițial de separare ce este fundamentat pe principii de bază metodologice, teoretice și ideologice de înțelegere a istoriei, pe scurt, periodizarea separă procesele istorice în perioade mai mici de timp conform unor anumitor indicatori selectați din dezvoltarea sa.

Este bine cunoscută deosebirea dintre datarea relativă (în care este determinată ordinea unor anumite evenimente sau fenomene) și datarea absolută (care exprimă în ani calendaristici momentul la care s-a petrecut un eveniment particular, adesea cu o marjă de eroare). Datorită divergențelor existente în literatura de specialitate, este nevoie de o definire cât mai precisă a cronologiei epocilor preistorice privind zona aflată în discuție. Acest lucru este necesar, datorită necesității de a plasa în timp evenimentele socio – culturale cu o acuratețe cât mai mare.

Sistemul tradițional tripartit (Epoca Pietrei, Bronzului și a Fierului), bazat pe criterii tehnologice și introdus în prima jumătate a secolului XIX²⁸, a fost completat ulterior cu o nouă etapă de dezvoltare, Epoca Cuprului – perioadă numită și Eneolitic sau Chalcolitic²⁹. Această ultimă perioadă este considerată uneori ca etapă preliminară Epocii Bronzului, iar alteori drept fază finală a Epocii Pietrei.

Preistoria a fost divizată în mai multe epoci și etape, în funcție de stadiul de dezvoltare pe care l-a cunoscut societatea la un moment dat. Astfel, prima dintre aceste epoci este *Paleoliticul* (Epoca Veche a Pietrei), urmată de o perioadă de tranziție numită *Mezolitic* (Epoca Mijlocie a Pietrei) și de *Epipaleolitic* (Paleolitic Final). Epoca *Neolitică* (Epoca Nouă a Pietrei) este continuată printr-o Epocă *Eneolitică* (Epoca Cuprului)³⁰. Între Eneolitic și

²⁷ V. Furmánek – *Periodisation in the Central European Bronze Age*, în BullInstArchLondon, 17, 1980, p. 117; V. Furmánek, L. Velačik, J. Vladoar – *Slovensko v dobe bronzovej*, Bratislava, 1991, p. 353.

²⁸ C.H. Thomsen – *Leitfaden zur Nordischen Altertumskunde*, Copenhaga, 1837.

²⁹ F.v. Pulszky – *L'âge du cuivre en Hongrie*, în *Congrès international préhistorique. Compte rendu de la huitième session à Budapest 1876*, Budapest 1877.

³⁰ Eneoliticul, chiar dacă unii cercetători îl tratează ca etapă cronologică separată, păstrează totuși multe caracteristici ale culturilor neolitice, reușind să mențină o mare cantitate de elemente culturale și spirituale aparținând Neoliticului pentru încă circa 500 de ani.

Date de cronologie absolută există doar pentru unele descoperiri din România. Totuși, cercetări mai recente au dat câteva indicii în această direcție. Astfel Neoliticul

următoarea epocă se interpune o *perioadă de tranziție* către *Epoca Bronzului*³¹. *Epoca Fierului*, care urmează Epocii Bronzului, cunoaște două faze mari de dezvoltare în evoluția sa. Dacă prima vârstă a Fierului, numită *Hallstatt*, aparține integral preistoriei, cea de-a doua vârstă a Fierului, numită *Latène*, este epoca în care se cristalizează triburile dacice și avem primele informații scrise despre acestea. Totuși, aceasta se leagă organic de perioada anterioară și, astfel, am încadrat-o și pe aceasta în perioada preistorică.

Fiecare dintre aceste epoci cunoaște mai multe faze și subfaze de dezvoltare, precum și o multitudine de culturi³², fiecare cu periodizarea sa internă, care vor fi mai amplu discutate atunci când le vom prezenta în detaliu.

Concluzionând, toate elementele fizico-geografice ce pot fi regăsite în zonă au constituit argumente solide în stabilirea comunităților umane în acest spațiu la aproape toate palierele cronologice.

Timpuriu de datează între 7750 – 6500 î.Chr., Neoliticul Mijlociu între 6500 și 5600 î.Chr. Iar Neoliticul Târziu se încheie la 5250 î.Chr. Debutul Eneoliticului se petrece aproximativ odată cu finalul Neoliticului Târziu și se termină în jurul la 3100 î.Chr. (Cornelia Magda Mantu – *Câteva considerații privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, în SCIV, 3 - 4/1995, p. 135 – 213; Idem – *Cronologia absolută a culturilor neolitice din România și relațiile cu lumea egeo – anatoliană*, în CI, 1/17, 1998, p. 83 – 100).

³¹ Rezultatele seriilor de analize C₁₄ făcute pentru spațiul central european indică o desfășurare a manifestărilor specifice Epocii Bronzului în intervalul 2500 – 1100 î.Chr. (S. Forenbaher 1993 – *Radiocarbon dates and absolute chronology of the central European Early Bronze Age*, în *Antiquity*, 1993, p. 236; J. O'Shea – *A radiocarbon – based chronology for the Maros Group of southeast Hungary*, în *Antiquity* 66, 1992, p. 100/Tab. 1 și 101; P. Raczky, E. Hertelendi, F. Horváth – *Zur absoluten datierung der bronzzeitlichen tell-kulturen in Ungarn*, în *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in tell-siedlungen an Donau und Theiss*, Frankfurt am Main, 1992, p. 42 – 47); J. Makkay – *C-14 Chronology: Eastern Europe*, în Randsborg 1996, p. 221. În date absolute, Epoca Bronzului se datează între 2500 – 1100 î.Chr.

³² Cultura arheologică a fost definită în numeroase rânduri (C. S. Nicolaescu – Ploșsor – în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 7 nota 4; P. Mortensen – *On the reflection of cultural changes in artifact materials, with special regard to the study of innovation contrasted with type stability*, în C. Renfrew (ed) – *The Explanation of Cultural Change. Models in Prehistory*, Liverpool, 1973, p. 155; F. Hole – *Questions of theory in the explanation of culture change in prehistory*, în C. Renfrew (ed) – *The Explanation of Cultural Change. Models in Prehistory*, Liverpool, 1973, p. 23sq.; W. Bray, D. Trump – *Dictionary of Archaeology*, London, 1982, p. 70), însă generalizând, o cultură este reflectată de un ansamblu de artefacte care apare asociat în mod repetat în locuințe de același tip și același rit funerar într-o anumită arie și pe o perioadă determinată de timp, specifică unei anumite comunități umane.

Perioada Paleoliticului și Mezoliticului

Primele două perioade preistorice sunt Paleoliticul și Mezoliticul. Este vorba de etapa cea mai lungă ca durată din preistoria omenirii, dar și cea mai puțin cunoscută. Primele urme de activitate ale celor mai vechi hominide de pe teritoriul României datează de acum 1,5 milioane de ani și au fost depistate în zona deluroasă dintre râurile Olt și Argeș. Omul acelor vremuri avea ca principale activități vânătoarea și culesul. Acest fapt a determinat un mod de viață nomad, de continuă căutare a vânatului și a rădăcinilor, tuberculilor sau fructelor oferite de vegetație. În sprijinul acestor afirmații stă și faptul că așezările acestor comunități au un pregnant caracter de adăpost sau de tabere de vânătoare, având o durată scurtă de existență.

Pe teritoriul României, către sfârșitul Mezoliticului, apare primul animal domesticit (câinele) și probabil primele indicii privind cultivarea intenționată a câtorva specii de plante.

Cel mai adesea, oamenii Paleoliticului se adăposteau în peșteri sau lângă peretele unei stânci, acestea necesitând un minim de efort în vederea amenajării spațiului pentru locuit. Așa este și cazul locuirilor umane din această perioadă a peșterilor din Munții Apuseni, dar care ne oferă puține informații datorită modului precar în care s-au păstrat vestigiile arheologice³³.

Epoca Neolitică

De-a lungul Paleoliticului și Mezoliticului, atitudinea omului față de lumea înconjurătoare nu a înregistrat nici o transformare radicală. Omul se mulțumea să ia ceea ce i se oferea de către natură. La sfârșitul Mezoliticului însă atitudinea omului față de mediul ambiant a suferit o schimbare cu consecințe revoluționare pentru specia noastră.

Această primă *“revoluție”* a transformat oamenii din culegători în producători, stăpâni pe resursele lor alimentare. Ei au început să însămânțeze, să cultive pământurile și să îmbunătățească recoltele prin selecționarea plantelor, precum și a pomilor fructiferi. De asemenea, omul a reușit să îmblânzească unele specii de animale, oferindu-le hrana zilnică și protecția sa. Aceste două fenomene sunt strâns legate între ele³⁴. Noul tip de economie s-a resimțit în primul rând în creșterea curbei demografice.

³³ V. Boroneanț – *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 9 – 14.

³⁴ V. Gordon Childe – *Făurirea civilizației*, București, 1966, p. 82.

Urmele unei economii mixte se întâlnesc în aproape toate așezările din Epoca Neolitică, unde creșterea vitelor întregeste cultura cerealelor. Se presupune că, inițial, au fost consumate produsele principale ale acestor animale domestice: carnea, pielea, ulterior ele fiind folosite și pentru tracțiune (vitele), lapte, lână (ovicaprinele). De asemenea, vânarea animalelor sălbatice avea ca prim scop apărarea recoltelor și a comunității, dar venea să diversifice și dieta. Noile rezerve permit comunității să trăiască în perioada anotimpurilor neprielnice și să îndure seceta sau anii cu recolte slabe.

Prima manifestare culturală aparținând Neoliticului în acest spațiu este cultura Starčevo – Criș. Evoluția acestei culturi, în date absolute, se încadrează între 7500 - 6250 î.Chr. Așezările culturii Starčevo – Criș sunt răspândite pe o arie vastă³⁵ și pe un relief extrem de diversificat.

Urme ale locuirii aparținând comunităților acestei culturi au fost descoperite în punctele Corău I și III, precum și Lapiș I, toate aflate în raza localității Suplacu de Barcău, pe terasa inferioară a Barcăului (vezi harta I)³⁶.

Locuințele erau familiale, cu un număr destul de mic de membri. În general, bordeiele sunt primele locuințe realizate într-o așezare³⁷. Aceste bordeie erau săpate în pământ 60 – 90 cm sub nivelul de călcare, fiind ridicată o structură de lemn de tip acoperiș în două ape, uneori având două încăperi. Forma lor era rectangulară sau ovală, cu vatra de foc în interior. Locuințele de suprafață aveau o formă rectangulară, uneori cu două încăperi și o groapă de provizii. Podeaua caselor era din lemn despicat, din lut bătătorit sau din pietre de râu. Acoperișurile erau în două sau patru ape, fiind realizate din paie sau stuf. Vetrelle de foc se aflau în interiorul locuințelor și, mai rar, în exterior, erau de formă rectangulară, semicirculară sau ovală, ele putând fi adâncite, cu groapă pentru cenușă, cu gardină și simple. Cuptoarele cercetate sunt puține, ele fiind folosite pentru coacerea mâncării (pâine), uz gospodăresc și pentru ars ceramica.

Ceramica culturii Starčevo – Criș era bine lustruită – aproape de luciul metalic, aspect monocrom³⁸; vopsită cu pastă roșie, albă, crem, cu

³⁵ Această cultură ocupa în trecut zona situată între Dunăre la vest, Nipru la est, Sava și Dunărea în sud, iar în nord ajungea până la Carpații Păduroși.

³⁶ D. Ignat - *Așezarea neolitică aparținând culturii Criș de la Suplacu de Barcău (j. Bihor)*, în *Crisia VIII*, 1978, p. 9 - 25

³⁷ Aceasta deoarece procurarea materialelor de construcție era de durată.

³⁸ Nuanțele de culoare sunt roșu, brun și negru, lipsind culorile deschise.

puncte alungite dispuse în benzi verticale, buline ordonate în zig-zag, triunghiuri. Repertoriul formelor ceramice era foarte sărac, fiind alcătuit din: străchini, castroane globulare și boluri cu picior inelar. Vasele antropomorfe, din ultima fază a culturii, sunt considerate ca piese de cult, fără a li se cunoaște totuși funcționalitatea.

Vase miniaturale descoperite la Suplacu de Barcău, „Corău”

Descoperirea unor idoli antropomorfi și zoomorfi, precum și a sceptrelor ne determină să credem că exista o viață comunitar - religioasă foarte bine încheagată. Idolii zoomorfi redau foarte realist animale domestice, sălbatice și păsări. Prezența acestor reprezentări, în toate așezările aparținând culturii Starčevo – Criș, indică existența unor sărbători și ritualuri legate de creșterea animalelor și vânătoare³⁹. Idolii antropomorfi sunt mai stilizați și respectă anumite canoane. Se cunosc mai ales idoli feminini, care sunt de mai multe tipuri. Acest tip de piese pare să fie strâns legat de cultul fecundității și fertilității. Astfel de idoli au fost descoperiți și la Suplacu de Barcău.

O descoperire interesantă a fost făcută în punctul Lapiș I în anul 1977, când a fost descoperită o plăcuță de lut lucrată dintr-o pastă cafeniu-roșcată, de formă romboidală (3,3 x 3,3 cm), care are două orificii laterale, pentru a fi purtată agățat. O fațetă este plată, iar cealaltă este excizată, fiind reliefate trei romburi concentrice⁴⁰.

³⁹ Zoia Maxim – *Neo-Eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999, 50. Nu trebuie să excludem nici alte roluri funcționale pe care puteau să le aibă aceste piese, putând fi jucării sau figurine folosite în magie.

⁴⁰ D. Ignat - *Așezarea neolitică aparținând culturii Criș de la Suplacu de Barcău (j. Bihor)*, în *Crisia VIII*, 1978, p. 12, pl VIII/4.

Din seria reprezentărilor ceramice fac parte și altărașele din acest material, de mici dimensiuni și de diverse forme. Ele aveau trei funcții: rol magic pentru arderea ofrandelor sau a unor mirodenii cu ocazia unor sărbători, un rol pur funcțional în iluminat și suport pentru idoli.

Obiecte realizate din lut sunt puține și se leagă de ocupații, mai ales de pescuit, fiind specifice așezărilor care se aflau în apropierea unui curs mare de apă. S-au descoperit greutăți pentru năvod sau pentru alte întrebuințări; ele au diverse forme: ovale, sferice, conice, cubice.

Specifice acestei culturi sunt mormintele care nu formează necropole. Cele circa 40 de schelete descoperite în toată aria culturii sunt plasate în cadrul așezării, sub podeaua casei sau între locuințe⁴¹. Morții erau înhumați, dar sunt frecvente cazurile de incinerare. Morții înhumați erau depuși în poziție chircită, pe o parte, cu orientare aleatorie, dar cu privirea spre răsărit. Sunt întâlnite și morminte duble⁴². Inventarul funerar era sărac, în unele cazuri mortul a fost depus pe un pat de cioburi, oase, scoici, pietre; alteleori au fost aruncate în groapă fragmente ceramice și ofrande de carne.

Din piatră erau realizate diferite piese, precum lame, piese componente pentru seceri, cuțite, răzuitoare, vârfuri de săgeți sau sulițe, topoare, ciocane, zdrobitoare etc. Principalele roci folosite erau obsidiana, sillexul și jaspul. După

⁴¹ Locuința unde s-a depus defunctul este părăsită, fiind un loc *tabu*.

⁴² I. Nestor – *Raport despre sondajele de la Leț - Vârheghy*, în *Materiale*, 3, 1957, p. 62 amintește câteva cazuri de schelete aparținând acestei culturi care au urme de ciopârțire.

modul în care aceste piese erau prelucrate, observăm două categorii: piese de mici dimensiuni, care nu erau șlefuite, și piese șlefuite (topoare, ciocane, dălți). Piese șlefuite sunt din punct de vedere cantitativ puține și au o varietate tipologică mică, deseori fiind folosite până la epuizare, ceea ce denotă și lipsa sau necunoașterea surselor de piatră⁴³.

Nucleu din obsidian și așchii din silex

Obiectele din os și corn sunt destul de puține, reprezentând unelte și arme: vârfuri de săgeți pentru arcurile de vânătoare, străpungătoare, spatule, lustruitoare și dălțițe din os confecționate din pereții oaselor lungi de bovine, săpăligi. Podoabele din os, canini de urs și cochilii sunt: mărgelă, pandantive, inele și brățări.

Ulterior manifestărilor culturii Starčevo – Criș, în raza comunei Suplacu de Barcău sunt cunoscute descoperiri arheologice aparținând grupului cultural Pișcolt⁴⁴.

⁴³ Situația se schimbă după ce comunitatea cunoaște zona și descoperă aceste surse sau după ce intră în contact cu triburile locale care le stăpânesc. Perioada de înflorire a industriei litice șlefuite este în ultimele etape de dezvoltare a culturii.

⁴⁴ Zoia Maxim – *Neo-Eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999, p. 75 – 80; Sanda Băcuț-Crișan – *Neoliticul și eneoliticul timpuriu în depresiunea Șimleului*, Sibiu, 2008, p. 13 – 26, 43 – 47.

Această manifestare culturală, care se desfășoară în nord-vestul României, a evoluat pe parcursul a trei etape de dezvoltare la sfârșitul Epocii Neolitice, anterior grupului Suplacu de Barcău, la a cărei apariție contribuie atât cultural, cât, probabil, și cu aport de populație. Ea se încadrează în orizontul mai larg al unei civilizații cu ceramică pictată.

Idol zoomorf

În punctul Corău au fost descoperite materiale arheologice ce aparțin ultimei faze de evoluție a acestui grup. Ca specific, se constată un proces de decădere în compoziția lutului, locul resturilor organice fiind luat de nisip sau măr. Suprafața vaselor nu mai are luciul metalic din Neoliticul Mijlociu, motiv pentru care se folosește tot mai des angobarea cu alb, fenomen foarte frecvent în Transilvania. Ornamentele incizate sunt extrem de rare, folosindu-se

angobarea ca fond de pictură. Motivele pictate constau din benzi în arcade, benzi în ogive, benzi paralele oblice sau orizontale. Ca forme ale vaselor, specifice acestei etape îi sunt vâsciorul cu profil "S", bolul lobat, bolul cu toartă, vasul sferic, cupa lobată, amfora cu toarte mici și o adâncitură care marchează umărul, cupa cu picior⁴⁵.

Vas biberon

Dintre descoperirile aparținând grupului Pișcolt la Corău se remarcă un mormânt de înhumăție dispus într-un bordei sau o groapă de mari dimensiuni, umplută de un strat de pământ gros de circa 90 cm și bolovani, peste care se afla un strat de fragmente ceramice și lespezi de piatră. Peste „patul de cioburi” a fost depus defunctul (avea o statură impresionantă pentru acele timpuri). De asemenea, corpul a fost acoperit cu fragmente ceramice de la vase de mari dimensiuni (probabil resturile de la banchetul funerar). Scheletul era în poziție chircită, pe partea stângă, cu brațele aduse spre față și orientat N – S. Ceramica din mormânt era pictată cu bitum, pe fond gălbui sau roșu, lustruit, sau uneori era aplicată pe angobă albă. Ca forme, se disting amfore cu gât tronconic, amfore cu butoni împinși din interior. Se încadrează în fazele II și III ale grupului Pișcolt.

⁴⁵ Virag C. - *Așezările grupului Pișcolt în nord-vestul României*, în *StComSM*, XVII-XXI.1, p. 13-26

Localitatea Suplacu de Barcău este recunoscută, în primul rând, pentru aşezarea eponimă a grupului cultural aparţinând Neoliticului târziu descoperit în punctul Corău⁴⁶.

Deşi unii cercetători consideră acest grup cultural ca o componentă a unui complex cultural mai larg numit Lumea Nouă – Cluj – Cheile Turzii – Suplacu de Barcău (LNCCTS)⁴⁷, iar, mai nou, ca parte a culturii Zau, care acoperă noţiunea de complex cultural, Cluj – Cheile Turzii – Lumea Nouă – Iclod – Suplac – Zau (CCTLNISZ)⁴⁸, denumirea s-a încetăţenit, ea fiind folosită în continuare.

⁴⁶ *** - *Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură şi artă din judeţul Bihor*, Oradea, 1974, p. 71 – 72; D. Ignat – *Probleme ale neoliticului din nord-vestul României*, în AMN 14, 1977, p. 13 – 21; D. Ignat – *Aşezarea neolitică de la Suplacu de Barcău*, în *Materiale*, 13, 1979, p. 45 – 54; D. Ignat – *Tipologia uneltelor din piatră din aşezarea neolitică de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor)*, în *StComSatu Mare*, 1981 – 1982, 5 – 6, p. 11 – 33; D. Ignat – *Cercetările arheologice de la Suplacu de Barcău, jud. Bihor*, în *Materiale* 1983, p. 37 – 40; D. Ignat – *Aşezarea eneolitică de la Suplacu de Barcău*, în *Crisia*, 18, 1988, p. 32 – 47; D. Ignat – *Grupul cultural neolitic Suplacul de Barcău*, Timişoara, Ed. Mirton, 1998; Sanda Băcuet-Crişan – *Neoliticul şi eneoliticul timpuriu în depresiunea Şimleului*, Sibiu, 2008.

⁴⁷ Sanda Băcuet-Crişan – *loc.cit.*, p. 17 – 18.

⁴⁸ Cornelia Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici – *Arhitectura neoliticului şi epocii cuprului din România*, I, Neoliticul, Iaşi, Ed. Trinitas, 2006, 404 – 424; Sanda Băcuet-Crişan – *loc.cit.*, p. 48.

Așezarea de la Corău a avut un important rol economic datorită exploatării și comerțului (de tip troc) produselor bituminoase din zonă, controlarea Văii Barcăului (ce constituia o rută comercială și de transport în acele vremuri), precum și existenței aici a unui atelier de prelucrat topoare din piatră, care nu are analogii în alte așezări contemporane.

Cercetările arheologice desfășurate în zonă au dus la identificarea unei întinse așezări ce a evoluat pe parcursul a aproximativ 250 de ani. Au fost descoperite peste 35 de locuințe (prezentând patru tehnici de construcție) cu anexele lor (gropi de provizii, gropi menajere, vetre), precum și morminte de incinerare și inhumatie (așezate de obicei sub podeaua unor locuințe sau în imediata apropiere).

Ceramica descoperită în situl de la Corău este caracterizată de forme precum: pahare, cupe, străchini (cu pereți foarte subțiri – în cazul vaselor lucrate din pastă fină), castroane tronconice sau cu pereții ușor arcuiți, vase cu pereți ușor înclinați, aproape drepți. Degresantul este format din nisip, mică și cioburi pisate. Predomină ceramica realizată din pastă grosieră din care se realizau oale și castroane. În cazul ceramicii grosiere întâlnim ca degresant pietriș și multă mică, alături de nisip. Pictura realizată cu bitum prezintă o gamă largă de motive (de la ornamente complexe până la simple linii dispuse uneori neglijent pe corpul exterior).

Din punct de vedere cronologic, grupul Suplacu de Barcău evoluează în perioada cuprinsă între cca. 4750 – 4500 î.Chr.⁴⁹.

Mormânt de incinerare descoperit în timpul săpăturilor arheologice

Conturarea complexului funerar

Detaliu

Mormânt de incinerare în urnă

⁴⁹ Sanda Băcuet-Crișan – *loc.cit.*, p. 53, 67– 68.

Unul dintre cele mai interesante artefacte aparținând acestei perioade este o tăbliță de lut cu diverse însemne, ce a fost achiziționată de către Muzeul Țării Crișurilor de la colecționarul local Sálanki I. Din acest lot de piese face parte și respectiva tabletă de lut.

Tăbliță de lut de la Suplacu de Barcău, „Corău”

Artefactul se prezintă sub forma unui disc fragmentar cu un diametru relativ de 5,7 - 6 cm și cu o grosime de 6 mm; este realizat dintr-o pastă foarte fină, degresantul e compus din măr. Piesa este foarte bine arsă, de culoare cărămizie, cu mici flecuri gri deschis.

Pe una din fețe, piesa prezintă două câmpuri aproximativ semi-circulare trasate prin două linii incizate, umplute cu puncte realizate prin împunsături. Cele două câmpuri sunt separate de o bandă în care, prin aceeași tehnică de împunsături, par să fie reprezentate două siluete umane în poziție orantă, dispuse diametral opus una de cealaltă și delimitate de un șir de împunsături mai subțiri. Figurina dispusă în registrul superior are deasupra brațelor ridicate două șiruri de împunsături. Piesa fiind fragmentară, nu credem că are vreo importanță numărul de puncte din cele două câmpuri, dar totuși le vom aminti: 32 – câmpul din dreapta (cel incomplet) și 109 – cel din stânga; oricum, după dimensiunea celor două câmpuri, cel din partea dreaptă pare să fi conținut un număr mai mare decât cel din partea stângă.

Decorarea celeilalte fețe a piesei a fost realizată doar prin tehnica inciziei. Și aici sunt redată două câmpuri semicirculare (arcul de cerc este realizat printr-o linie dublă, iar coarda cercului printr-o linie simplă). Câmpul din stânga conține o siluetă într-o poziție orantă, iar cel din dreapta, atât cât s-a păstrat, este gol.

La scurt timp după achiziționarea piesei, autorul descoperirii a decedat, fără a putea afla exact locul unde a descoperit piesa. Singura informație pe care ne-a oferit-o a fost că provenea din zona punctului Corău. Ținând cont de pastă și de calitatea arderii, de repertoriul ornamenticii, precum și de locul de unde pare să provină această piesă, o plasăm cronologic în a doua fază a locuirii neolitice târzii de la Suplacu de Barcău⁵⁰.

Analogii pentru această piesă nu se cunosc. La Suplacu de Barcău au mai fost descoperite două piese, una are formă rotundă și cealaltă formă ovală, fiind prevăzute cu două perforații diametral opuse. Ele au fost interpretate ca podoabe de tip pandantiv. Autoarea descoperirii amintește că pe suprafața lor se păstrează urme de pictură⁵¹. O altă piesă, ce se aseamănă cu piesa din colecția Salanki, provine de la Oradea „Salca”. Este vorba de un disc de lut, bine ars, ornamentat cu două șiruri paralele de impresiuni cu unghia, intersectat în unghi de 90° de un alt șir realizat prin același procedeu⁵². Referindu-ne la o arie mai mare, credem că există o oarecare asemănare între piesa de la Suplacu de Barcău și cele de la Tărtăria, Gradeșnica sau Karanovo. Deși nu reprezintă același tip de piesă și nici măcar același ornament, pintadera de la Porodin „*Veluska Tumba*”, prin banda mediană decorată cu împunsături, care împarte în două semicercuri suprafața piesei, se aseamănă cu cea de la Suplacu de Barcău.

Nu putem să nu observăm că pe o serie de idoli (atât zoomorfi cât și antropomorfi) de la Suplacu de Barcău se regăsește asocierea dintre liniile incizate și împunsături. Pe vase acest decor este mult mai rar⁵³. La aceasta adăugăm și ipoteza că poziția orantă pe care o regăsim pe piesa de la Suplac, reproducă de trei ori și regăsită și în repertoriul de „semne Vinča”, ar putea pune acest artefact în legătură cu credințele religioase specifice Neoliticului Târziu din nord-vestul României. Opinia noastră este că această piesă se asociază cultului religios specific grupului Suplacu de Barcău, care încifrează și transmite un mesaj, însă nu constituie sau nu reprezintă elemente de „scriere”.

⁵⁰ Z. Maxim – *Neo-Eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico – statistice*, Cluj-Napoca, 1999, p. 93 - 94. Cercetătoarea clujeană afirmă că aceste incizii care delimitează benzi punctate sunt urmare unei duble influențe venite atât dinspre mediul Turdaș, cât și Szakálhát.

⁵¹ D. Ignat - *Grupul cultural neolitic Suplacu de Barcău*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998, p. 62 și 137, Fig 47/1 – 2.

⁵² S. A. Luca – *Cercetări arheologice la Oradea – Salca și câteva probleme legate de cultura Salca – Herpály*, în *Apulum XXXVIII/1*, 2001, Fig. 5/3.

⁵³ D. Ignat - *Op. cit.*, 1998, Fig. 34/7, 8; 36/7; 40/3,8; 41/5, 6, 7; 42/2; 43/3, 8.

Idoli antropomorfi

Alte descoperiri neolitice făcute în raza comunei Suplacu de Barcău, însă a căror încadrare cronologică sau/și culturală nu o cunoaștem, provin din localitățile Vâlcelele⁵⁴ și Valea Cerului (un topor de piatră a fost descoperit pe dealul de deasupra bisericii).

Topor din piatră șlefuită

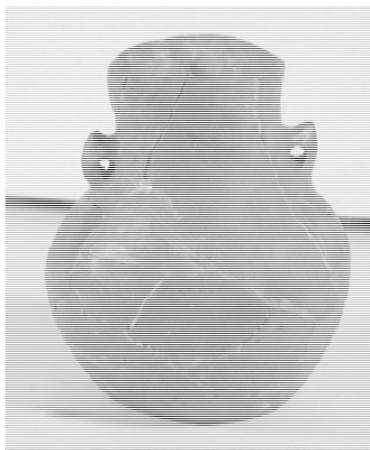
⁵⁴ Din locul în care a fost descoperit medalionul din aur provine și ceramică neolitică foarte fragmentată și atipică. Lakatos A. – *Medalionul din epoca romană târzie de la Vâlcelele*, în *Crisia* XXXI, 2001, p. 42.

Epoca Eneolitică

Eneoliticul sau *Epoca Cuprului* reprezintă o etapă istorică relativ frământată și complexă, atât datorită fenomenelor economice și sociale noi, generate de apariția și dezvoltarea metalurgiei cuprului, cât și a influențelor etno-culturale venite dinspre sud și est. În locul micilor comunități agricole stabile, specifice sfârșitului Epocii Neolitice, se va petrece un fenomen de uniformizare culturală ce va duce la apariția unor cercuri și orizonturi culturale noi, pe teritorii întinse. Epoca se caracterizează printr-o stabilitate a comunităților omenești, un spațiu de manifestare clar delimitat geografic, dar și o viață economică și culturală deosebită⁵⁵.

Cultura Tiszapolgár face parte din marile civilizații eneolitice, atât prin conținutul ei bine conturat, cât și prin arealul ocupat sau influențele pe care le exercită asupra culturilor vecine, contemporane ei. Spațiul ocupat de această cultură cuprindea partea de la est de Tisa, estul Slovaciei, nordul Serbiei și vestul României.

Civilizația Tiszapolgár în vestul României își are limitele cronologice absolute între anii 3500 și 3200 î.Chr.⁵⁶.

Ceramică restaurată descoperită la Suplacu de Barcău, „Corău”

⁵⁵ Zoia Maxim – *loc. cit.*, p. 119 – 127; N. Iercoșan – *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Cluj – Napoca, 2002, p. 10.

⁵⁶ N. Iercoșan – *loc. cit.*, p. 181sq.

Deși se cunosc peste 100 de așezări aparținând acestei culturi, informațiile sunt minime. Dacă ținem cont de tipologia geografico-etnografică a așezărilor care reflectă structural diferențele între ele, atunci putem remarca două tipuri principale: așezări compacte (majoritatea) și așezări răsfirate. Primele au o suprafață în general mică de locuit fiind amplasate pe o formă de teren bine determinată: promontoriu, terasă ș.a.m.d. Al doilea tip include așezările aflate în locuri deschise, fără limite naturale clare, unde locuințele sunt împrăștiate ori poate organizate în grupuri. Putem deosebi așezări de lungă durată și așezări sezoniere. Întinderea așezărilor variază de la cele de sub 1 ha (unde presupunem că se aflau până la 20 de locuințe) și până la cele cu o suprafață de peste 2 ha, care aveau probabil peste 50 de locuințe. Majoritatea sunt de până la 2 ha.

Mobilitatea purtătorilor acestei culturi poate fi explicată prin cauze cum ar fi, de exemplu, intensificarea activității de creștere a animalelor domestice (ceea ce necesita căutarea continuă de pășuni) și începutul metalurgiei aramei⁵⁷.

Locuințele acestei culturi conțin un bogat material ceramic, element de cultură indispensabil în analiza fenomenului cultural (durată și evoluție). Formele ceramice prezintă o varietate relativ mare⁵⁸: pahare (cel mai reprezentativ tip ceramic pentru olăria acestei culturi), căni, vase de provizii, borcane, oale, boluri cu picior, pocale cu picior înalt (gol pe dinăuntru și perforat), cupe, vase miniaturale. Ornamentația ceramicii acestei culturi este considerată sărăcăcioasă și rigidă datorită numărului mic de elemente ornamentale: proeminențe, perforații și impresiuni (folosite cel mai frecvent într-o varietate bogată de forme)⁵⁹. Purtătorii culturii

⁵⁷ I. Bognár-Kutzián – *The Early Copper Age Tiszapolgár culture in the Carpathian Basin*, Budapest, 1972, p. 212 – 222; P. Roman – *Forme de manifestare culturală din eneoliticul târziu și perioada de tranziție spre epoca bronzului*, în *Studii și Comunicări de Istorie Veche și Arheologie*, 32/1, 1981, p. 21sq.

⁵⁸ I. Bognár-Kutzián – *loc. cit.*, p. 120 – 130, fig. 22, 24, 25.

⁵⁹ Zoia Maxim – *loc. cit.*, 123, fig. 155; N. Iercoșan – *loc. cit.*, p. 124 – 144.

Tiszapolgar renunță la pictarea vaselor, cu toate că procedeul era bine cunoscut și larg folosit în Neoliticul Târziu sau în culturile eneolitice contemporane învecinate (de ex. cultura Cucuteni). Alte piese realizate din lut erau greutățile pentru războaiele de țesut (de tip vertical), fusaiiolele, linguri din lut, figurine zoomorfe.

Greutăți pentru războiul de țesut

Piese de piatră descoperite sunt realizate în două tehnici de prelucrare diferite: prin cioplire (mai rudimentare) - lamele pentru seceri; prin șlefuire, care erau de două feluri: perforate (topoare-ciocan, buzdugan, topoare de luptă, mărele din marmură) și neperforate (topoare plate trapezoidale, dălți, tesle)⁶⁰.

Din cornul provenit din vânarea cervideelor sau din oase se realizau obiecte precum: topoare-ciocan (folosite ca arme), plantatoare, străpungătoare, sule și ace, iar din colți de mistreți realizau podoabe (amulete)⁶¹.

Exploatat inițial la suprafață, cuprul natural a fost extras, începând cu Epoca Eneolitică, în adevărate cariere sau mine, în zonele bogate în astfel de rezerve. De subliniat că primele rezerve cuprifere exploatate în Europa s-au dovedit a fi cele din Carpații Apuseni și Balcani. Cronologic, acest moment are loc la debutul culturii Tiszapolgár. Zona cuprifera din vestul României avea cea mai mare densitate de zăcămintele de cupru din Europa⁶². Din cupru erau realizate piese de podoabe precum inele, mărele și brățări, fiecare de mai

⁶⁰ N. Iercoșan – *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Cluj – Napoca, 2002, p. 147 – 151.

⁶¹ *Ibidem*, p. 152sq.

⁶² *Ibidem*, p. 155.

multe tipuri și variante. Aceste piese realizate din aramă au fost găsite cu predilecție în morminte. Alt tip de artefacte realizate din cupru îl constituie topoarele, utilizate mai ales ca arme și mai puțin ca unelte ori, poate, însemne reprezentând statutul economic sau social al posesorului lor.

Ritul funerar practicat era înhumăția în poziție chircită sau întinsă, cu scheletul culcat pe partea dreapta (bărbații) și pe stânga (femeile). În general, orientarea scheletelor este V – E. Inventarul funerar este compus din vase, arme, unelte și podoabe, precum și ofrande constând în animale tinere, domestice sau sălbatice. O caracteristică a acestei culturi este separarea clară a cimitirelor față de așezări.

La Suplacu de Barcău, pe terasa Barcăului, în locul numit de localnici *Lapiș*, a fost descoperită o așezare aparținând culturii Tiszapolgár⁶³. A fost cercetată o locuință cu lungimea de 3,80 m, însă nu a fost posibilă săparea mai aprofundată datorită caracterului cercetării (fiind vorba de săpături arheologice de salvare). În acel loc vestigiile au apărut întâmplător, ca urmare a executării unor șanțuri pentru introducerea unor conducte.

Ceramica descoperită în locuință a fost lucrată dintr-o pastă semifină și bine arsă, de culoare gri și cărămizie, cu degresant din nisip cu bobul mărunț. Ceramica fină are un aspect poros, uneori fiind acoperită cu un slip poros. Ca forme ale vaselor se disting: castroane, boluri, oale, cupe cu picior gol în interior, perforat de orificii mici, rotunde.

⁶³ D. Ignat – *O nouă așezare eneolitică de la Suplacu de Barcău*, în *Crisia*, XII, 1982, p. 19 – 28.

Decorul constă în butoni de diferite dimensiuni, dispuși sub buză sau pe diametrul maxim al vasului, perforați în formă de cioc de pasăre. În același timp, ferestruirea suporturilor de vase are un aspect decorativ. Descoperirile de aici se încadrează în faza B a culturii Tiszapolgár⁶⁴.

Manifestarea culturală ce urmează populației Tiszapolgár în acest spațiu este cultura Bodrogkeresztúr, care se plasează la sfârșitul Epocii Eneolitice. Acest fenomen cultural reprezintă o etapă importantă în evoluția cronologică și culturală a Neo – Eneoliticului din nord-vestul României.

Apropierile tipologice în ceea ce privește ceramica, uneltele și armele de cupru, podoabele și piesele de cult, precum și trăsăturile comune în ritualul de înmormântare, ne determină să afirmăm că principala componentă genetică a culturii Bodrogkeresztúr este moștenită din mediul culturii Tiszapolgár.

Această manifestare culturală are o arie geografică bine stabilită. Granița sudică și vestică o constituie Dunărea, în nord ea se întinde până în Slovacia, iar în est până la Munții Apuseni și ai Banatului. În această arie se constată o locuire intensă în bazinul Crișurilor⁶⁵.

În ceea ce privește așezările descoperite aparținând acestei culturi, frapază numărul lor mic în raport cu numărul mare al descoperirilor funerare. Cea mai plauzibilă explicație ar fi cea după care locuirile ar fi de scurtă durată, fapt ce a făcut ca depunerile stratigrafice să fie ne semnificative⁶⁶. Așezările acestei culturi se plasau pe malul apelor curgătoare, lacuri sau mlaștini. Pentru a avea o minimă protecție împotriva variațiilor de debit, ele sunt situate pe locuri puțin mai înalte.

Locuințele sunt fragile, pe structură preponderent lemnoasă, lipitura cu lut fiind superficială. Toate aceste caracteristici ne dau dreptul să afirmăm că locuirile sunt de scurtă durată, neexistând preocuparea asigurării unor structuri masive a locuințelor, precum în epocile anterioare. Caracterul general al așezărilor și locuințelor confirmă supoziția după care locuirea de scurtă durată este legată – se pare – de economia preponderent pastorală a purtătorilor acestei culturi⁶⁷.

Necropolele reprezintă principala manifestare, alături de descoperirile funerare izolate, a culturii Bodrogkeresztúr. Numărul și corelația mormintelor în necropole este semnificativă pentru statutul social și pentru locul individului în societate.

⁶⁴ Zoia Maxim – *loc. cit.*, 185, fig. 155; N. Iercoșan – *loc. cit.*, p. 48

⁶⁵ A. S. Luca – *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României*, Alba Iulia, 1999, p. 11.

⁶⁶ P. Patay – *Die hochkupferzeitliche Bodrogkeresztúr-Kultur*, în *Ber RGK*, 55, 1974/1975, p. 1, 31.

⁶⁷ I. Némethi – *Noi descoperiri arheologice din eneoliticul târziu din nord-vestul României*, în *AMP*, 12, 1988, p. 127.

Ca și în cazul celorlalte culturi preistorice, ceramica reprezintă principală urmă de cultură materială. Vasele au fost lucrate cu mâna și pot fi împărțite în trei categorii: fine, semifine și uzuale/grosiere. În ceea ce privește compoziția pastei ceramicii, aceasta este (în marea majoritate a cazurilor) nisipoasă, cu bobul mai mult sau mai puțin fin (în cazul ceramicii fine și semifine) și mai rar pietricele (ceramica semifină și grosieră). Ca degresant este folosit mărul amestecat cu paie sau cu paiete de mică, iar în cazul speciei grosiere apare pleava tocată. Consecință directă a tehnologiilor cunoscute în epocă, arderea ceramicii este, de cele mai multe ori, bună. Repercusiune firească a modului de ardere a ceramicii, culoarea vaselor nu reprezintă un repertoriu coloristic așa de variat ca în epocile anterioare. Gama culorilor este închisă: cenușiu, brun, negru. Principalele forme ale ceramicii respective sunt: strachina, castronul profilat, strachina – castron, paharele, ghiveciul de flori, farfuria și tigaia de pește, strachina cu picior, oala cu sau fără picior sau cu fundul ascuțit, ceștile. Cele mai spectaculoase ornamente sunt cele incizate, realizate prin zgărirea suprafeței moi a vasului cu un obiect ascuțit. Ele sunt dispuse sub diferite forme: triunghiuri incizate sub buza vasului sau spirale îmbucate ori simple, ori meandre trasate din 3 - 4 linii paralele, triunghiuri hașurate în ghirlandă. Alte ornamente întâlnite sunt impresiunile, ciupiturile cu unghia. Foarte rar se folosește pictura pe vas, barbotina ori canelura. Toarele au și ele uneori un caracter de decor, neputând fi identificat în cazul unora nici un caracter funcțional.

Vas de tip "solniță"

Uneltele de piatră sunt realizate din silex sau obsidiană, prin tehnica ciopririi. Uneltele șlefuite sunt realizate din roci mai tari sau de duritate medie. Uneori acestea pot fi perforate. Se păstrează gama tipologică diversă din epocile

anterioare, dată fiind aria largă de utilizări. Se pot întâlni: răzuitoare și lame, lamă – ferestrău, cuțite din silex, vârfuri de săgeți, topoare șlefuite și pisăloage⁶⁸.

Uneltele obținute din os și corn sunt specifice așezărilor, nefiind până acum descoperite în componența inventarului funerar. Din os s-au obținut străpungătoare, mosoare, ace de undiță, pumnale și săpăligi⁶⁹. Din lut au fost realizate greutăți pentru războaiele de țesut sau pentru plasele de pescuit.

Cercetări arheologice în zona barajului de la Suplacu de Barcău

În cultura Bodroghkeresztúr principalele piese din cupru sunt topoarele. Deoarece la acest stadiu de dezvoltare a civilizației umane, realizarea unor astfel de piese presupunea un imens volum de muncă, târnăcoapele de cupru eneolitice sunt interpretate ca fiind folosite ca semn de prestigiu de către posesorul lor care, mai mult ca sigur, deținea o importantă poziție în comunitatea căreia îi aparținea.

În mormintele cercetate în Ungaria, există diverse podoabe de cupru⁷⁰. Descoperiri de acest fel nu apar însă și la noi. Mai cunoaștem descoperiri de aur

⁶⁸ A. S. Luca – *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României*, Alba Iulia, 1999, p. 30sq.

⁶⁹ E. Pădureanu – *O așezare eneolitică fortificată de la Pecica – Forgaci*, în *Crisia* 12, 1982, p. 30, fig. 7/14, 17/1

⁷⁰ P. Patay – *loc. cit.*, p. 31.

privind această categorie de piese, la Cămin (jud. Satu Mare) și Ostrovu Corbului⁷¹.

Știm deja că în culturile anterioare, în special în decursul Epocii Neolitice, plastica zoomorvă și antropomorvă din lut este foarte bine realizată. În cultura Bodrogkeresztúr reprezentările plastice din lut sunt însă extrem de puține. Apar însă și altare de lut folosite în cadrul procesului ritual sau, poate, la iluminat. Acestea au corpul patrulater, pereți înalți cu lobi la colțuri. De departe, cea mai importantă categorie a plasticii în lut, piatră, cupru sau aur din aria acestei culturi erau idolii *en violon*⁷². Aceste piese de dimensiuni mici – cu excepția unor piese unicat de aur, ce pot fi de mari dimensiuni – sunt realizate din lut. Funcția acestor obiecte este mai greu de precizat, dar erau larg răspândite, având o importanță pan-culturală, din moment ce pot fi găsite în medii culturale diferite, până în spațiul anatolian (Troia, nivelurile I și II)⁷³.

În ceea ce privește ritul funerar, decedatul este îngropat abia după ce dispare rigiditatea cadavrului, de multe ori presat în groapă, fapt ce nu s-ar fi putut face în cazul în care mortul se afla în primele 3 – 4 zile de la deces⁷⁴. În mormântarea se făcea după legi stricte, ceea ce ne duce cu gândul la o organizare socială bine structurată. Direcția decedaților era E-V, cu mici devieri, fapt ce poate fi pus în legătură cu tradiția culturii Tiszapolgár. Mormintele chircite pe partea stângă aparțin femeilor, pe când cele chircite pe partea dreaptă aparțin bărbaților. Diferențierile dintre sexe continuă și în ceea ce privește inventarul; în mormintele de femei numărul de vase este vizibil mai mare.

Descoperirea a numeroase tezaure de aur în aria culturii Bodrogkeresztúr ne determină să credem că populațiile eneolitice aparținând acestei culturi dețineau un monopol asupra accesului la zăcămintele aurifere, cuprifere (zona Băița) și de sare din Munții Apuseni și din interiorul arcului carpatic⁷⁵.

⁷¹ A. S. Luca – *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României*, Alba Iulia, 1999, p. 30sq.

⁷² Denumirea acestor piese vine de la forma ce se poate apropia de cea a unei viori. Ele reprezintă în fapt o schematizare antropomorfizată. H. Dumitrescu – *Connections between the Cucuteni – Tripolje Cultural Complex and the Neighbouring Eneolithic Cultures in the Light of the Utilisation of Golden Pendants*, în *Dacia N.S.*, 5, 1961, p. 86sq.

⁷³ D. Monah – *Idoli en violon din cultura Cucuteni*, în CI (serie nouă), 9 - 10, 1978 – 1979, p. 163 – 174.

⁷⁴ P. Patay – *loc. cit.*, p. 36.

⁷⁵ De aceea, doar în acest areal există idoli mari din aur (precum cei de la Moigrad, Sălaj), care se pare că era cotate așa nu numai prin calitățile metalului, ci și prin raritatea și dificultatea obținerii sale în alte zone.

Cultul fertilității și fecundității este caracteristic, în continuare, comunităților eneolitice. După cum se știe, cultul fertilității și fecundității este o caracteristică a populațiilor stabile, agrare.

Sfârșitul culturii Bodrogkeresztúr se petrece prin cucerirea ariei acestei populații de către noi populații caracterizate de un stil de viață nou specific populațiilor ce aveau ca principală ocupație creșterea de animale.

Perioada de la sfârșitul Eneoliticului este numită uneori și *perioadă de tranziție la Epoca Bronzului*. Componentă importantă a proceselor care au marcat finalul perioadei eneolitice, cultura Coțofeni (3000 – 2500 î.Chr.) a contribuit, totodată, substanțial la nașterea civilizației Epocii Bronzului în spațiul transilvănean.

Purtătorii acestei culturi sunt caracterizați de un stil de viață mobil, predominant pastoral, în continuă căutare de pășuni.

Pornind de la formele de relief pe care sunt amplasate locuirile Coțofeni, se disting așezări pe forme de relief joase (grinduri, pe terase) și așezări pe forme de relief înalte (pe boturi de deal, pe vârfuri stâncoase, în peșteri). Ceea ce trebuie remarcat, în general, privind așezările culturii Coțofeni este faptul că marea majoritate a descoperirilor reprezintă locuri modeste ca întindere în timp și spațiu, situație care indică o preponderență a locuirii de tip sezonier, o mobilitate crescută a unor comunități restrânse, determinată în principal de o anumită strategie de subzistență⁷⁶.

Cercetările sistematice reduse nu permit considerații prea ample privind tipurile de locuințe și, mai ales, modul lor de amplasare în interiorul așezărilor. Cu toate acestea, există o serie de observații stratigrafice, care ne permit să oferim o clasificare a principalelor tipuri de locuințe în: locuințe de suprafață și locuințe adâncite (bordeie). Bordeiele pot avea forme circulare sau ovale, mai rar, rectangulare, adâncimea lor de la nivelul de călcare variind între 0,40 – 1,50 m, unele fiind prevăzute cu un prag sau treaptă pe una din laturi.

Sistemele de subzistență și strategiile de exploatare a resurselor naturale n-au fost analizate decât sumar în studiile consacrate perioadei eneolitice și începutului Epocii Bronzului pe teritoriul României. Modificările care au survenit în această etapă, concretizate în noi strategii de producție și distribuție a hranei, au fost menționate doar la modul general, fără a exista suportul documentar necesar. Și pentru cultura Coțofeni s-a afirmat o pronunțată tendință de mobilitate, reflectată prin numărul mare de locuri sezoniere, socotindu-se că ea ar fi creația unor grupuri de păstori nomazi sau seminomazi, teorie combătută ulterior⁷⁷.

⁷⁶ H. Ciugudean – *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, Timișoara, 2000, p. 17.

⁷⁷ P. Roman – *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 15 și 77.

În cadrul ceramicii se pot distinge două grupe principale: ceramica fină și cea grosieră. *Ceramica fină* cuprinde vasele confecționate dintr-o pastă omogenă având ca degresant nisip. Pasta este bine frământată, modelarea pereților este atentă, grosimea lor fiind redusă și destul de uniformă. O mare atenție s-a acordat prelucrării suprafeței exterioare și interioare a vaselor, aceasta fiind lustruită în majoritatea cazurilor⁷⁸. În ceea ce privește gama cromatică a ceramicii fine, în general predomină cenușiul. *Ceramica grosieră* se diferențiază în special prin natura degresantului utilizat⁷⁹. Tratatamentul suprafeței vaselor este și el diferit, de obicei practicându-se doar o netezire mai mult sau mai puțin atentă, rareori întâlnindu-se o lustruire superficială. Culoarea cea mai des întâlnită este cărămiziu, mai rar diversele nuanțe de cenușiu⁸⁰.

Și aici în ceea ce privește tipologia ceramicii Coțofeni, străchinile reprezintă forma cea mai frecventă folosită, apoi castroanele, ceștile, cănille, amforele, oale, pahare, vasele cu formă globulară, vase – borcan, ulcioare⁸¹.

Principalele forme de realizare a decorului întâlnite în cadrul ceramicii Coțofeni sunt: prin adâncire, în relief, prin încrustație⁸². Aceste tehnici duc la realizarea unei game diverse de motive ornamentale: forma “ramurilor de brad, benzi hașurate dispuse vertical sau orizontal, forma “scheletului de pește”, “tablă de șah”, împunsături succesive, alveole, ghirlande, striuri, canelare, brăuri, butoni (de diferite forme).

Din lut se mai realizau o serie de obiecte cu rol utilitar sau decorativ: fusaiole, greutăți pentru războiul de țesut, mosoare, linguri, lustruitoare și mărgelile de diferite forme.

Utilajul litic aparținând culturii Coțofeni se caracterizează atât prin reducerea semnificativă a cantității pieselor folosite, cât și prin sărăcirea repertoriului funcțional. Principalele tipuri de unelte cioplite includ lamele, răzuitoarele și gratoarele. Numărul obiectelor din piatră șlefuită este relativ redus față de Perioada Neolitică. Se realizau topoare (tip daltă sau perforate), râșnițe, frecătoare, cuțite curbe, pandantive și mărgelile.

⁷⁸ Pentru această operațiune au fost utilizate pietre de râu cu suprafața netedă sau lustruitoare din lut.

⁷⁹ Este vorba de nisip cu o granulație mare și pietricele, la care se adaugă uneori bucățele de calcar.

⁸⁰ H. Ciugudean – *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, Timișoara, 2000, p. 22.

⁸¹ Ibidem, p. 22 - 26.

⁸² Datorită slabei aderențe a materiei albe folosite, aceasta nu s-a păstrat însă decât în foarte puține cazuri.

Uneltele și podoabele lucrate din os, corn sau dinți de animale sunt prezente în număr mare, atât în așezări, cât și în morminte. S-au descoperit sule, săpăligi, dălțițe, spatule, piepteni pentru decorarea ceramicii, pandantive realizate din dinți perforați de animale.

Analizele făcute privind metalurgia cuprului în perioada de tranziție spre Epoca Bronzului evidențiază scăderea bruscă a cantității de metal aflate în circulație⁸³. Până în prezent, există puține dovezi privind practicarea mineritului de către comunitățile Coțofeni, exploatarea zăcămintelor cuprifere făcându-se, probabil, prin procedee simple, baza putând-o constitui cuprul nativ, ușor accesibil în epoca respectivă, care putea fi prelucrat prin ciocănire la rece, urmată sau nu de o călire pentru care era suficientă o temperatură de 150°C.

Repertoriul pieselor realizate din cupru cuprinde: arme (pumnale de diferite tipuri), unelte (sule, topoare plate, cuțite, ace, dălți), podoabe (pandantive de tip ochelari, brățări, coliere, mărgel).

Idolii antropomorfi reprezintă cea mai numeroasă categorie de piese cu destinație magico – religioasă din aria Coțofeni. O parte din piese sunt simple, altele sunt decorate în tehnica inciziilor sau a împunsăturilor succesive. Idolii provin din locuințe, neexistând cazuri certe în care ei să poată fi asociați unor complexe cu evident caracter cultic.

Problema riturilor și ritualurilor funerare practicate de purtătorii culturii Coțofeni continuă să fie extrem de controversată⁸⁴. Mormintele de inhumație alcătuiesc necropole plane, iar cele de incinerație sunt organizate atât în necropole plane (majoritatea în peșteri), cât și tumulare⁸⁵.

⁸³ Explicațiile pentru acest fenomen sunt dintre cele mai diverse, plecând de la efectul produs de pătrunderea triburilor nord – pontice asupra populațiilor locale, trecând printr-o posibilă epuizare a depozitelor de minereuri de cupru și ajungându-se până la o modificare a atitudinii față de aramă, ca simbol al valorii. I. Nestor – *Asupra începuturilor metalurgiei aramei și a bronzului în R.P.R., în Studii și referate de istoria României*, I, 1954, p. 98; idem – *Considerații privind începutul și definirea perioadei timpurii a epocii bronzului în România*, în *In honorem emeritae Ligiae Bârză. Timpul istoriei I*, București, 1997, 44; P. Roman – *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 16.

⁸⁴ P. Roman susținea practicarea atât a inhumației, cât și a incinerării, dar a acceptat puține descoperiri în categoria celor cu apartenență certă (P. Roman – *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 31 - 33).

⁸⁵ Este vorba de movile de pământ cu manta de piatră, care adăpostesc mormântul și inventarul funerar.

Epoca Bronzului

După ce manifestările purtătorilor culturii Coțofeni își încetează activitatea în zona Suplacului de Barcău, comunitățile *Epocii Bronzului* redevin stabile, economia fiind bazată în principal pe agricultură, care presupunea o sedentarizare accentuată a populației.

Această mare perioadă din preistoria României a reprezentat și o etapă deosebit de importantă în procesul de sinteză culturală, etnică și lingvistică a triburilor tracice din spațiul carpato – danubian și a început, practic, în perioada anterioară fenomenului de indo-europenizare; a continuat cu cristalizarea populațiilor proto-tracilor (culturile Otomani, Wietenberg, Mureș, Tei, Monteoru) și, apoi, în prima Epocă a Fierului (Hallstatt), când se petrece individualizarea ramurii nordice a tracilor, din care se va dezvolta populația daco-getică (perioada La Tène).

Descoperiri arheologice indică spațiul transilvănean ca un loc de intersecție a civilizațiilor pe parcursul întregii Epoci a Bronzului, un punct de întâlnire a influențelor culturale venite din diferite regiuni, dar și un centru care a iradiat bunuri și tradiții în Bazinul Carpatic și chiar mai departe, spre nord, până la Marea Baltică⁸⁶.

Perioada timpurie a Epocii Bronzului Timpuriu reprezintă încă o perioadă obscură în Crișana, începutul noii epoci rămânând una din cele mai disputate probleme ale arheologilor români. Oricum, rezultatele seriilor de analize ¹⁴C făcute pentru spațiul central european indică o desfășurare a manifestărilor specifice Bronzului Timpuriu în intervalul 2500 – 1700 î.Chr.⁸⁷.

Primul complex cultural specific Bronzului Timpuriu în acest spațiu este cultura Makó⁸⁸. Cronologic, descoperirile de tip Makó sunt urmate de cele aparținând culturii Nyírség⁸⁹.

În nordul Bihorului nu a fost depistată până în prezent nici o etapă intermediară între manifestările culturii ale Nyírség și debutul culturii Otomani,

⁸⁶ H. Ciugudean (coord.) – *The Bronze Age Civilization in Transilvania. The Bronze Age - The First Golden Age of Europe*, Alba Iulia, 1997, p. 5.

⁸⁷ S. Forenbaher – *Radiocarbon dates and absolute chronology of the Central European Early Bronze Age*, în *Antiquity*, 1993, p. 236 și 253.

⁸⁸ I. Némethi, P. Roman – *Epoca bronzului timpuriu din nord-vestul României (Grupul cultural Sanislău)*, în *Satu Mare Studii și Comunicări*, 11 – 12, 1994 – 1995, p. 25.

⁸⁹ N. Kalicz – *Die Frühbronzezeit in Nordost Ungarn*, Budapest, 1968, 3 – 17; idem - *Die Nyírség-Kultur*, în *Kulturen der frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Beograd, 1984, p. 109 - 119. C. Kacsó – *Contribuții la cunoașterea bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei. Descoperirile Makó de la Ciumești, Berea și Foieni*, în *AMN*, 34, 1997, p. 431.

cultură clasică a Bronzului Mijlociu din nord-vestul României, cu o importanță deosebită datorită controlării unor drumuri comerciale care făceau legătura între estul și vestul, nordul și sudul continentului, precum și asupra unor importante resurse materiale: aur, cupru, sare etc. (majoritatea din zona munților Apuseni).

Dintre principalele resurse ce au fost vehiculate în acest spațiu amintim arama, bronzul, cositorul, aurul, staniul, sarea, chihlimbarul, obsidiana, ceramica. Comerțul a fost înlesnit și de folosirea mijloacelor de transport și, în primul rând, amintim aici, carul (atestat prin descoperirea unor care miniaturale, încă din perioada de tranziție la Epoca Bronzului).

În timp ce cultura Otomani dispare, pe fondul reprezentat de elementele târzii ale acesteia se formează cultura Cehăluț. Comunitățile acestei culturi preferă așezările situate în zone joase, în apropierea unui curs de apă și în zone piemontane. Locuințele sunt, de regulă, de formă rectangulară, puțin adâncite în pământ, având la colțuri gropi pentru implantarea stâlpilor care urmau să susțină acoperișul. Există însă și unele cazuri în care aceste locuințe sunt de formă rotundă și mult mai adâncite în pământ. Este dificil de reconstituit în prezent dispunerea spațială a acestor locuințe într-o așezare, mai ales datorită faptului că, în cele mai multe cazuri, cercetările au fost condiționate de caracterul lor de salvare.

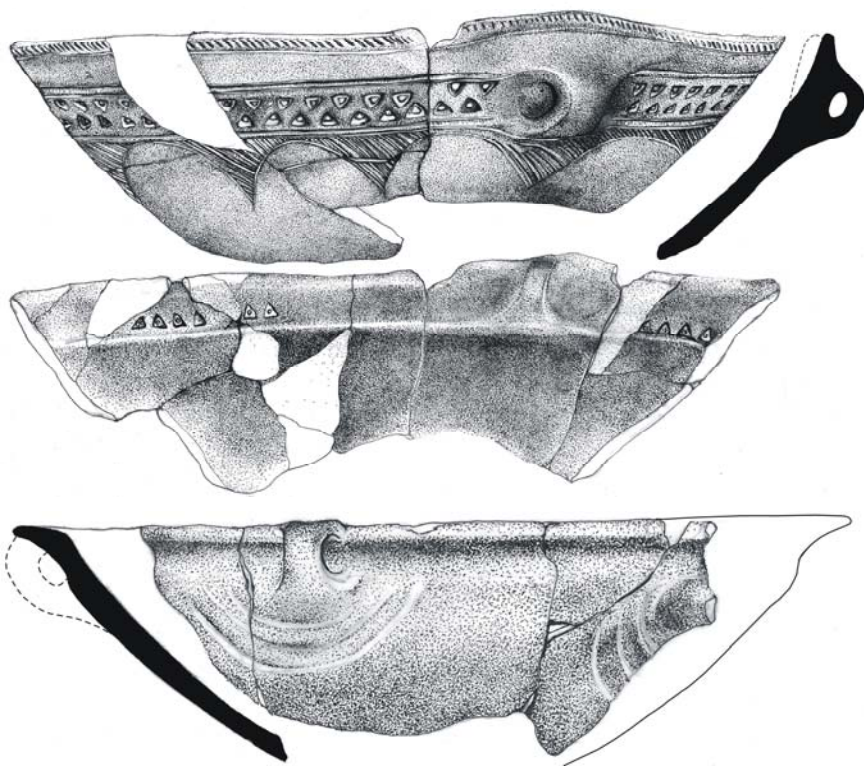
Analiza pieselor arheologice au dus la concluzia că acest grup se formează pe fond local Otomani fiind influențat de elemente culturale de origine sudică și panonică.

Sintetizând informațiile pe care le deținem legate de grupul cultural Cehăluț, putem afirma că avem de-a face cu o manifestare care dezvoltă o producție ceramică originală proprie, o metalurgie a bronzului în care se regăsesc mai mult piese de podoabă și unelte, mai puțin arme, care dezvoltă o metalurgie a aurului și se prezintă ca o cultură unitară a perioadei de tranziție spre Epoca Fierului.

Evoluția culturii Cehăluț acoperă perioada finală a Epocii Bronzului atingând prima perioadă a Epocii Fierului. Finalul culturii Cehăluț este marcat de apariția culturii Gava, la a cărei formare și dezvoltare contribuie substanțial.

Merită menționat faptul că din această epocă sunt cunoscute aproximativ 600 de piese din depozitele descoperite în sudul județului Bihor. Aceste depozite sunt reunite sub denumirea generală de depozite de tip Arpășel. Compoziția lor este caracterizată de existența unor piese întregi, precum și a unor piese rebutate. Lipsesc din compoziția acestor depozite armele, iar uneltele sunt și ele la fel de rare. Marea majoritate a pieselor care compun aceste depozite sunt piese de podoabă: pandantive, brățări de diferite tipuri, lanțuri, inele și altele.

Cu ocazia unor sondaje executate în locul numit *Dealul Roșu*, pe partea dreaptă a drumului dintre Suplacu de Barcău – Valea Cerului au fost descoperite locuințe de suprafață și gropi menajere ale unei locuiri aparținând Bronzului Târziu (BT II). Materialele arheologice recoltate au scos la iveală un orizont de mixtură culturală între elemente ale culturii Cehăluț (populație ce locuia acest spațiu) și influențe aparținând sfârșitului culturii Wietenberg (faza a IV-a) ce au pătruns în zonă dinspre est⁹⁰.

Vase descoperite în situl de la Dealul Roșu

⁹⁰ G. Fazecaș, Lakatos A. – *Arheologia mediului înconjurător. Studiu de caz: Suplacu de Barcău*, în L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (eds.) – *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea 2003, p. 185; mulțumim colegului I. Bejenariu de la Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău pentru sugestiile făcute. Un studiu dedicat acestor descoperiri este în curs de publicare.

Descoperiri aparținând unei etape ulterioară – Bronz Târziu III – au fost făcute în punctul *Lapiș*⁹¹. Cu ocazia cercetărilor arheologice întreprinse aici pe parcursul a patru ani, au fost descoperite patru locuințe rectangulare orientate est – vest (dintre care cea mai mare avea dimensiunile de 4,6 x 2,2 m). Lângă acestea au fost descoperite gropi menajere în formă de pâlnie, în care au fost descoperite fragmente ceramice și chirpici. Locuințele erau dotate și cu vetre simple de formă ovală.

În interiorul locuințelor și gropilor au fost descoperite fragmente ceramice și piese de bronz. Ceramica de uz comun are pasta roșiatică, cu amestec de cioburi pisate și pietriș mărunț ca degresant. Forme: vase de mari dimensiuni cu corpul bombat și buza răsfrântă, folosite probabil pentru depozitarea proviziilor; fragmente de vetre portative, castroane și străchini. Unele dintre aceste vase erau decorate cu brăie alveolare dispuse sub buză, toarte în relief, alveolate sau în formă de creastă și butoni alveolați. Ceramica fină era realizată dintr-o pastă omogenă de culoare neagră sau neagră cu flecuri roșiatice, uneori lustruită. Ca forme, au putut fi reconstituite străchini cu buza lobată sau cu gura largă, cu buza lată, evazată, cești cu toartă supraînălțată, căni cu picior scund și vetre portative miniaturale. Decorul este realizat prin incizie, fiind realizate brăuri de linii paralele dispuse sub buza vaselor de mari dimensiuni, proeminențe conice și butoni încadrați de caneluri semicirculare. De asemenea, au fost descoperite reprezentările a două picioare umane realizate din ceramică semifină decorate cu linii incizate, care probabil sugerează încălțăminte.

Ca piese din metal, în două din locuințe au fost descoperite mai multe ace de diferite tipuri realizate din bronz și un buton⁹².

Tot cu această ocazie, au fost descoperite patru morminte de incinerare, ritual specific sfârșitului Epocii Bronzului. Resturile arse ale decedatului erau depuse într-o urnă bitronconică, care era îngropată la o adâncime destul de mică (25 – 35 cm). De obicei, acestea nu au un inventar funerar bogat.

Descoperirile aparținând Bronzului Târziu din punctul *Lapiș* aparțin unui orizont de mixtură ce îmbină elemente târzii ale culturii Cehăluț cu cele timpurii ale culturii Gáva (numite și pre Gáva). Descoperirea de la *Lapiș* se

⁹¹ D. Ignat – *Așezarea de la sfârșitul epocii bronzului de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor)*, în *Crisia*, XIV, 1984, p. 9 – 26

⁹² Unul dintre ace are analogii pentru astfel de piese întâlnim în depozitul de la Șuncuiș (S. Dumitrașcu, I. Crișan – *Depozitul de bronzuri de la Șuncuiș*, în *Crisia* XIX, pl. L/5)

încadrează în perioada de uniformizare culturală (și probabil etnică) ce precede sau contribuie la formarea culturii Gáva⁹³.

Prima vârstă a Fierului (Hallstatt)

Între Epoca Bronzului și **prima Epocă a Fierului** a existat o continuitate organică prin aportul substanțial al populației Igrița. Acum se realizează o nouă sinteză etnoculturală denumită, în nord-vestul României, cultura ceramicii canelate de tip Gava.

Aria de formare a acestei culturi este plasată în zona nord-estică a Câmpiei Panonice, de aici aceasta se răspândește spre sud, depășind culoarul Dunării, iar spre nord, până pe cursul Nistrului. Transilvania este și ea cuprinsă în această arie de răspândire. Descoperirile din Bihor, foarte puține ca număr datorită mai ales stadiului cercetărilor, sunt totuși reprezentative pentru cunoașterea acestei culturi. Analiza materialelor descoperite până în prezent este relevantă pentru evoluția culturală și cronologică a zonei.

Locuințele și anexele gospodărești sunt reprezentate de gropi, cuptoare și vetre. Gropile se împart în două categorii: de provizii și menajere.

O altă categorie de descoperiri se leagă de sfera spiritualului, morminte sau gropi care conțineau o categorie aparte de inventar. Dat fiind faptul că această epocă este una dominată de ritul incinerăției, rămășițele defunctului erau depuse în astfel de gropi.

Perioada Daco – Romană

A doua Epocă a Fierului în spațiul precizat corespunde periodizării generale de pe teritoriul României și, în special, condițiilor specifice din nord-vestul țării. Aici, pe un fond local de tradiție veche tracică în mixtură cu influențe scitice, cunoscută sub numele de grup Sanislău-Nir, apare conturată, de timpuriu, cultura veche a geto-dacilor.

Pe la începutul și jumătatea secolului IV î.Chr.. (400 - 350 î.Chr.), în zona din vestul României pătrund celții într-un prim val, care în migrația spre estul Europei au trecut prin nordul câmpiei Pannoniei, au ocolit Carpații Păduroși și au coborât spre nordul Mării Negre. Principalele caracteristici surprinse arheologic în această etapă sunt folosirea fierului pe scară largă pentru confecționarea uneltelor și armelor, generalizarea ceramicii lucrate la

⁹³ Mulțumim colegului I. Bejenariu de la Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău pentru sugestiile făcute.

roată, mai întâi celtică, apoi și dacică, generalizarea formelor specifice dacice, începutul emisiunilor monetare autohtone și apariția unor formațiuni politice pe vaste teritorii în spațiul din interiorul și din jurul Carpaților. Primele enclave celtice apar în urma unor ciocniri violente cu dacii, în vestul României. Rezultatul este stabilirea îndelungată a celților în Transilvania. Caracteristică acestei perioade este însă apariția ceramicii dacice în necropolele și așezările atribuite celților. Această prezență poate fi explicată numai în contextul unor relații a căror natură este în esență pașnică, indiferent dacă acestea au fost rodul unor conviețuiri sau al comerțului cu comunitățile găsite aici.

Influența celților asupra dacilor s-a manifestat printr-o avansată tehnică de prelucrare a fierului și prin introducerea ceramicii lucrate la roată. Este adevărat că, încă din perioada anterioară venirii celților, anumite forme preluate din repertoriul ceramicii lucrate cu mâna au fost transpuse la roată, dar reala răspândire a acestora din urmă se va produce doar după sosirea celților.

În secolele III – II î.Chr. se pare că această zonă era locuită de către tribul dacic "*Predavenses*"⁹⁴. În secolul II î.Chr. se constată apariția cetăților fortificate dacice, care sunt expresia închețării unor formațiuni politice. Acestea apar mai cu seamă în zonele de munte și dovedesc și o perioadă de conflicte militare inter-tribale și, probabil, de conflicte cu celții. Pe la mijlocul secolului al doilea, celții dispar treptat din Transilvania fiind înlocuiți de puterea în creștere a dacilor chiar și în zonele de câmpie.

Ridicarea fortificațiilor se făcea în punctele de trecere în spațiul intracarpatic. Erau amplasate în puncte strategice, pe înălțimi și în preajma unor văi și la intrarea în defileuri sau pasuri. Pe lângă importanța strategică, acestea reprezentau și puternice centre comerciale, meșteșugărești și politice fiind adeseori și sedii ale unor triburi sau uniuni tribale. În mod obișnuit, acestea erau și centre religioase teritoriale, cu temple așezate de obicei în platourile cele mai înalte, constituind adevărate acropole.

În partea de vest a Daciei, fortificațiile au fost ridicate din pământ cu palisade de lemn, șanțuri sau palisade simple pe promotorii apărate natural de pante abrupte și închise cu șanț și val pe șaua de legătură cu alte înălțimi. Acest gen de fortificații se preta mai puțin pentru rol de refugiu, având unul exclusiv militar. Suprafața lor nu depășește 2-3 ha.

⁹⁴ S. Dumitrașcu – *Dacii liberi din vestul și nord-vestul României (sec. II – IV e.n.)*, în *Crisia*, VII, 1977, 9sq.; Al. Sășianu – *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980, p. 19sq.

Așezările deschise reprezentau comunitățile din teritoriul rural aflate în apropierea surselor apă, râuri sau izvoare, și a unor terenuri propice agriculturii. În săpăturile arheologice de la Cociuba Mare, Râpa și Tinka au apărut atât locuințe de suprafață din care s-au păstrat urmele pereților din lemn, cât și locuințe adâncite. Toate erau de formă patrulateră, construite din lemn și chirpici aplicat în exterior și interior, unde suprafața a fost finisată și s-a întins și o peliculă de var. Structura pereților se sprijinea pe pari de lemn. Pentru că în mijlocul unei locuințe au apărut urmele unor gropi de pari, concluzia care rezultă este că aveau acoperișul în două ape, din trestie sau paie. Au fost identificate și gropi de provizii.

Ceramica descoperită aici a fost lucrată cu mâna și la roată. Au fost descoperite vase de provizii și de gătit, dar și veselă pentru servit masa sau pentru băut. Dacă ceramica de gătit și o parte din cea folosită la conservarea alimentelor era lucrată cu mâna, uneori decorată cu butoni și brăuri alveolate pe diametrul maxim, cea pentru servitul mesei era lucrată din pastă fină cenușie, gălbuie sau cărămizie, fiind uneori ornamentată cu motive geometrice lustruite. Ca forme, sunt prezente aproape toate tipurile ceramice ale olăriei dacice: vase de gătit și păstrat hrana, bitronconice, alungite sau semisferice, capace, vase de servit - străchini și boluri adânci, vase de băut - căni și ulcioare decorate cu ornamente constând în linii lustruite. Vasele mari pentru păstrat lichide, chiupurile, au fost și ele reprezentate, fiind lucrate la roată din pastă fină cu nisip și decorate sub buze cu benzi de linii în val sau linii drepte.

Cum materialul arheologic, mai cu seamă cel ceramic, este asemănător până la identitate cu cel din așezările săpate pentru Epoca Dacică Clasică: ceramică ornamentată cu unghia, ceramica celtică și romană de import sau imitată după aceasta, precum și asocierea acestora cu vasele cu grafit în pastă care imită *situlae* de bronz, vehiculate puternic în așezările celtice, unele forme precum bolurile adânci sau vasele de provizii cu buză rășfrântă, concluzia pare a se desprinde logic pentru încadrarea acestora în secolul I î.- I d.Chr. Piese din metal fiind fragmentare nu au o putere de datare mai precisă și un singur fragment dintr-un vas roman de import ar putea înclina balanța spre perioada a doua jumătate a secolului I d.Chr. și până la începutul secolului II d.Chr.

Așezările fortificate de Epocă *La Tène*, dacică, de altfel cele mai nordice cunoscute în nord-vestul României, sunt situate pe un aliniament la nord de Crișul Negru, marcat de înălțimile munților Pădurea Craiului și ale ramificațiilor acestora spre zona de câmpie.

Tezaurile monetare romane de Epocă Republicană descoperite în zona vestică a României se explică printr-o predominare a exportului față de import în relațiile cu lumea romană⁹⁵. Acest gen de descoperiri gravitează întotdeauna în jurul unor puternice așezări sau cetăți dacice sau care se leagă nemijlocit de acestea⁹⁶. Contactele comerciale între Dacia și Imperiul Roman începute în ultimul sfert al secolului II î.Chr. pot fi apreciate, în primul rând, prin cantitatea de monedă ajunsă în Dacia. Cantitatea mare de monedă, răspândirea ei intensă și uniformă în zona vestică a Daciei (cu excepția Maramureșului) evidențiază limpede, pe de o parte, echivalentul valoric în monedă al unei cantități apreciabile de mărfuri destinate de autohtoni pentru schimbul cu lumea romană, iar pe de altă parte, realitatea unei creșteri economice interne, a unui comerț local dezvoltat, care impune prezența monedei în schimburile curente. Această dezvoltare culminează în al doilea deceniu al secolului I î.Chr. și coincide cu apariția statului dac condus de Burebista. Prin urmare, dezvoltarea societății dacice pe plan economic, alături de dezvoltarea ei pe plan social și politic, a constituit factorul fundamental al apariției statului dac.

Dacă dezvoltarea economică a Daciei a atins în prima jumătate a secolului I î.Chr. cota maximă, în intervalul dintre a doua jumătate a secolului I î.Chr. și secolul I d.Chr. se constată o slăbire a relațiilor comerciale cu lumea romană, penetrația și circulația slabă a denarului roman la nord de Dunăre. Cauzele, postulate de cercetările anterioare⁹⁷, sunt găsite în frământările interne din cadrul societății dacice de după moartea lui Burebista și în frecventele conflicte dintre daci și romani în timpul lui Augustus și în epoca următoare, care au provocat tulburări în activitatea comercială. În plus, pătrunderea sarmato – iazigă, începând cu anul 20 d.Chr., în câmpia dintre Dunărea mijlocie și Tisa, urmată de o permanentă ofensivă în teritoriile dacilor, a avut, bănuim, ca o consecință, blocarea temporară a vechilor comunicații comerciale.

⁹⁵ Superioritatea numerică a acestei categorii de tezauri în afara arcului carpatic ar putea să rezide din cauze de ordin intern, sugerând sau demonstrând faptul că extinderea stăpânirii lui Burebista asupra unei părți a teritoriilor dacice extra – carpatice nu a avut loc pe cale pașnică. H. Daicoviciu – *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, 65; Al. Sășianu – *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980, p. 24 și 26.

⁹⁶ N. Chidioșan, Al. Sășianu, N. Beladan – *Tezaurul dacic de la Drăgești*, în *Crisia*, VIII, 1978, p. 44.

⁹⁷ I. Berciu – în *Apulum*, I, 1939 – 1944, p. 193sq.

Ceașcă (cățuie) dacică

Istoria dacilor din Crișana nu este oglindită aproape deloc în izvoarele literare antice⁹⁸. Asta și pentru că, după cucerirea regatului și transformarea Daciei în provincie romană, zona situată la vest de Munții Apuseni va constitui teritoriul *dacilor liberi*. Descoperirile arheologice din acest areal constituie, astfel, ceea ce cercetătorul Sever Dumitrașcu a denumit *“cultura materială dacică de epocă romană din Crișana în secolele II – IV d.Chr.”*⁹⁹. Granița Imperiului se întindea de la castrul roman de la Micia situat pe Mureș, până la castrul de la Bologa de pe Valea Crișului Repede, trecând peste culmile Munților Bihorului și ai Vlădesei.

Ca și caracterizare generală, conținutul principal al culturii materiale este de factură rurală, fiind determinat de tipul de locuințe, unelte și ceramică. În acest spațiu, cultura materială a dacilor liberi în secolele II – IV d.Chr. nu este altceva decât cultura materială a vechilor comunități dacice¹⁰⁰ influențată de cultura romană.

⁹⁸ S. Dumitrașcu – *Dacia Apuseană*, Oradea, 1993, p. 35.

⁹⁹ S. Dumitrașcu – *Dacii liberi din Crișana (secolele II – IV e.n.)*, în *Lucrări Științifice, Seria B – Istorie*, 1976, p. 5.

¹⁰⁰ Este vorba de dacii de dinaintea cuceririi romane, înainte de 106 d.Chr.

Ceramica este de două categorii: lucrată cu mâna, realizată din pastă poroasă și de culoare negricioasă, (ceașca și vasul - borcan) și lucrată la roată, de culoare cenușie și cărămizie (oale, castroane, căni, amforete, fructiere, chiupuri). Aceste vase erau ornamentate cu brâuri și butoni, cele realizate la roată fiind adesea lustruite.

Creșterea bruscă a circulației monetare romane imperiale după anul 106 *d.Chr.* în teritoriile dacilor liberi din Crișana, teritoriu rămas în afara provinciei, a fost determinată de noile circumstanțe politice create prin cucerirea Daciei de către romani, de avântul economic al noii provincii, care implică și zonele neocupate de romani¹⁰¹. Comparativ cu prima jumătate a secolului I *î.Chr.*, în perioada 106 – 193 *d.Chr.* se cunoaște o scădere numerică de tezaure, dar, în același timp, o substanțială creștere a volumului de piese cuprinse de unele dintre aceste tezaure și o dublare a numărului pieselor izolate. Calea principală de pătrundere a monedei romane în zonele neocupate a fost, fără îndoială, cea comercială. Însă, datorită faptului că relațiile între daci și romani nu au fost întotdeauna cele mai pașnice, s-a apreciat că o parte din cantitatea de monedă a ajuns în zonele libere și prin plata unor stipendii de către romani dacilor din vecinătatea provinciei¹⁰².

Dacă în epoca lui Burebista numărul neobișnuit de mare de tezaure explică o predominare a exportului de mărfuri autohtone față de importurile romane, un comerț de mare anvergură ce ilustrează o dezvoltare economică internă foarte ridicată a societății dacice, orientarea comerțului spre acumularea de monedă, folosirea acesteia în mod aproape exclusiv în schimbul inter-tribal, în epoca imperială operațiunile de schimb comercial sunt cu siguranță mai complexe¹⁰³.

Forma de vas cea mai răspândită în cadrul ceramicii fine cenușii și cărămizii o constituie castroanele și bolurile. Cănille sunt ovoidale sau carenate ca formă, cu buze evazate sau invazate. Toartele sunt rotunde în secțiune, în cazul celor cenușii, iar una din pastă cărămizie este aproape dreptunghiulară. Chiupurile de diferite dimensiuni pot fi deosebite în privința formelor de buze, răsfrânte drept sau oblic în exterior. Ornamentele variază în funcție de categoria ceramică. Ceramicii fine cenușii îi sunt caracteristice canelurile orizontale sau verticale, dar și ornamentele ștampilate.

¹⁰¹ Al. Sășianu – *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980, p. 33.

¹⁰² D. Tudor – *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 414

¹⁰³ Ibidem, p. 48.

Perioada migrațiilor

Retragerea administrației romane din fosta provincie Dacia din anul 271 *d.Chr.* a avut efect și asupra zonelor ocupate de dacii liberi în Crișana. Încă din timpul războaielor marcomanice vandalii se stabilesc în Crișana alături de dacii liberi¹⁰⁴.

Într-un spațiu care se întinde de la Nipru până în Transilvania, la sfârșitul secolului al III-lea și pe parcursul secolului al IV-lea se manifestă cultura Sântana de Mureș – Cerneahov. Acestea îi sunt caracteristice multiple influențe: din partea goților, sarmaților, dacilor, a populației romanice și a populațiilor situate la nord de Marea Neagră. Manifestările acestui complex cultural se opresc odată cu venirea hunilor. Aceștia se vor stabili în 433 ca federați ai Imperiului Roman în Pannonia¹⁰⁵.

Tocmai acestei perioade îi aparține una dintre cele mai

Medalionul din aur de la Vâlcelele

interesante și valoroase descoperiri arheologice realizate în aria comunei Suplacu de Barcău. Este vorba despre o monedă romană din aur transformată în medalion, descoperită întâmplător (cu ocazia unor lucrări agricole) în localitatea Vâlcelele¹⁰⁶. Moneda din care a fost lucrat medalionul este un *solidus* ce se încadrează în tipul RIC 17b¹⁰⁷. Pe avers este reprezentat bustul drapat și cuirasat al împăratului Valentinian I (364 - 375), cu capul spre dreapta, purtând

¹⁰⁴ M. Bărbulescu – *De la romani până la sfârșitul mileniului I*, în I.-A. Pop, Th. Năgler (coord.) – *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), Cluj – Napoca, 2003, p. 188.

¹⁰⁵ Ibidem, p. 189.

¹⁰⁶ Lakatos A. – *Medalionul din epoca romană târzie de la Vâlcelele*, în *Crisia*, XXXI, 2001p., 41 – 51.

¹⁰⁷ H. Mattingly (ed.) – *Roman Imperial Coinage*, vol IX, London, 1968, p. 16.

o diademă cu rozete. Legenda: DN VALENTINIANVS PFAVG. Pe revers sunt reprezentați doi împărați pe tron, ținând în mână un glob. Între ei, în spate, este plasată o Victorie înaripată, iar jos este reprezentată o frunză de palmier. Legenda: VICTOR-IA AVG, în exergă TROBS. Acest tip de monedă a fost emisă între 367 – 375 la Treveri (astăzi Trier, Germania). Piesa are un diametru de 20 mm și o greutate de 4,60 gr. În locul unde a fost descoperită s-a găsit un fragment ceramic dintr-un vas lucrat la roată din pastă fină, cenușie, precum și bucăți de chirpici.

Astfel de medalioane se găsesc în aria triburilor germanicilor estici, se încadrează în perioada de la începutul secolului al III-lea - prima treime a secolului al V-lea. Se pare că erau purtate cu chipul împăratului spre exterior, fiind probabil semn de prestigiu. Răspândirea medalioanelor în Barbaricum se desfășoară concomitent cu introducerea sistemului de *foedus*, care înlocuia vechiul sistem clientelar în relațiile dintre Imperiu și regatele barbare. Probabil transformarea monedei în medalion s-a petrecut încă pe parcursul vieții emitentului. Asemănări cu tezaurul de la Șimleu Silvaniei par să indice că acest medalion ar fi aparținut unui mediu gepid.

Aceleiași perioade (de Epocă Romană Târzie) îi sunt atribuite alte 5 așezări descoperite în raza localității Suplacu de Barcău. Două astfel de așezări au fost descoperite în punctul Lapiș și Corău și au fost datate în perioada celei de-a doua jumătăți a secolului al IV-lea – prima jumătate a secolului al V-lea¹⁰⁸. Alte trei așezări aparținând secolelor III – IV au fost descoperite în punctele Corău IV, Gyertyános I și Corău - Szilvás¹⁰⁹. Majoritatea materialului arheologic rezultat constă în fragmente ceramice și chirpici rezultate din gropi de provizii și gropi menajere.

După moartea lui Attila (452) și înfrângerea hunilor în bătălia de la Nedao de către o coaliție de populații germanice, Crișana intră sub sfera de influență a ostrogoților stabiliți în Pannonia. Aceștia primeau subsidii ca federați din partea Imperiului Roman¹¹⁰.

În 576, avarii (de origine mongolică) aliați cu longobarzii îi înfrâng pe gepizii situați în Transilvania intracarpatică. De aici, longobarzii se vor îndrepta spre Italia, însă avarii vor stăpâni zona Bazinului Carpatic al Dunării.

¹⁰⁸ D. Ignat, S. Bulzan – *Roman Imperial Period Discoveries in the Middle Basin of Barcău River, în Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Dakiens*, AMP 21, 1997, p. 487 – 523.

¹⁰⁹ G. Fazecaș, Lakatos A. – *Arheologia mediului înconjurător. Studiu de caz: Suplacu de Barcău*, în L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (eds.) – *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003, p. 185; D. Ignat, Lakatos A., G. Fazecaș – *Op. cit.*

¹¹⁰ M. Bărbulescu – *Op. cit.*, p. 190 - 191.

Fiind vorba de un spațiu foarte întins, este evident că aceștia exercitau un control militar al zonei, ei având diverse centre de putere care controlau diverse materii prime (sarea din Podișul Transilvaniei, cu precădere). La sfârșitul secolului al VIII-lea, disensiunile interne și presiunea externă au început să macine statul avar. Acesta a fost desființat de alianța dintre francii conduși de Carol cel Mare și hanul Krum al Primului Imperiu Bulgar, în urma luptelor din anul 810.

În secolul al VI-lea, în Maramureșul actual apar primele populații slave. De abia în secolul următor aceștia vor ajunge și în Crișana și în Transilvania, unde vor fi prezente până în secolele VIII - IX.

La procesul de cristalizare etnică a populației autohtone din nord-vestul României aceste populații migratoare, cu excepția slavilor, au avut o influență foarte redusă. Numărul mare în care aceștia se pare că se aflau în teritoriul nord-dunărean a avut influențe puternice și în formarea limbii române. Faptul că după anul 602 slavii străpung linia Dunării și pătrund în Imperiul Bizantin face ca ei să devină o minoritate care, pe parcursul secolelor VIII - X, a fost asimilată de populația romanică¹¹¹.

În ceea ce privește evoluția etnică și lingvistică, amintim doar că procesul de romanizare a continuat și după retragerea aureliană, până prin veacurile VI - VII. După această etapă a urmat influența populației slave, care poate fi urmărită cu precădere la nivel arheologic în ceramica lucrată la roată, specifică secolelor VII - VIII.

În perioada cuprinsă între secolul al VIII-lea - începutul secolului al IX-lea are loc ultima etapă a formării poporului și a limbii române, atunci când se petrece uniformizarea tipului de așezări și cimitire românești cu rădăcini vechi daco - romane¹¹².

Ungurii, stabiliți în secolul al V-lea la nord de Marea Neagră, în zona dintre Volga și Don, au fost împinși de către pecenegi înspre vest, într-un spațiu denumit în cronică Etelkuz, care se pare că corespunde zonei delimitate de Marea Neagră - Nistru - Siret. De aici ei vor întreprinde o serie de atacuri asupra Moraviei și estului Imperiului carolingian. În anul 895 ei traversează Dunărea și atacă bulgarii conduși de Simeon. Presați de unguri, bulgarii apelează la pecenegi ca aceștia să-i atace pe ungurii rămași fără apărare în Etelkuz. Înfrânți, în anul 896 ungurii traversează Carpații Păduroși (Nordici) prin pasul Verecke ajungând în bazinul superior al Tisei și, de aici, în Câmpia Pannonică.

¹¹¹ Ibidem, p. 196 - 197.

¹¹² Th. Năgler - *Transilvania între 900 și 1300*, în I.-A. Pop, Th. Năgler (coord.) - *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), Cluj - Napoca, 2003, p. 199 - 202.

Din Câmpia Pannonică nenumărate raiduri ale ungarilor se vor îndrepta spre Germania, Franța și Italia. Dar, în urma bătăliei de la Lechfeld (10 august 955), împăratul german Otto cel Mare pune capăt definitiv atacurilor maghiare spre vest. Tocmai de aceea, spre mijlocul secolului al X-lea, două triburi maghiare conduse de Gyula și Kende, care avansează pe Valea Mureșului, declanșează procesul de cucerire al Transilvaniei, proces ce se va încheia la sfârșitul secolului XII, sub conducerea regelui Bela III (1172 - 1196).

Realități medievale și premoderne din ținutul Suplacului.

Mărturii documentare, comentarii istorice, economice, mod de trai

Evul Mediu a reprezentat, cu siguranță, o perioadă extrem de interesantă pentru localitățile care alcătuiesc ceea ce am numi generic „ținutul Suplacului”, areal cu tradiții certe, bazate și pe descoperirile arheologice legate de epocile precedente. Din păcate, la fel cum se întâmplă cu multe zone din arealul nord-estic al județului Bihor, lipsa unor cercetări arheologice sistematice, legate de perioada medieval timpurie sau clasică, văduvește la modul extrem cunoașterea unor realități legate îndeosebi de începutul intervalului aici analizat.

Istoriografia nu a fost nici ea foarte generoasă cu Suplacul, puținele mărturii apărute, mai ales în lucrări cu caracter general, fiind dedicate comitatului medieval, bazându-se îndeosebi pe cele câteva mențiuni documentare, conșcrieri și recensăminte care s-au păstrat în arhivele românești sau străine, descoperirile arheologice încadrabile în intervalul cercetat (secolele VIII/IX – XVII) fiind în general întâmplătoare. Mărturiile documentare care amintesc arealul consemnează, în fapt, o realitate istorică extrem de interesantă: doar două dintre localitățile care azi alcătuiesc comuna Suplacu de Barcău, localitatea omonimă și Borumlaca, sunt atestate documentar în secolele XIII – XIV, restul fiind rodul precumpănitor al colonizărilor slovacești în regiune la finele secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, realizate cu concursul autorităților imperiale austriece, răstimp care depășește prezentul capitol. Suplacului și Borumlăcii li se adaugă două localități medievale din proxima vecinătate, azi dispărute.

Zorii Evului de Mijloc au găsit, după toate probabilitățile, ținutul Suplacului ca aparținând voievodatului condus de Menumorut, care se întindea la sud până la Valea Mureșului, în nord până la Someș, estul fiind

delimitat de Munții Bihorului și Porțile Meseșului, spre voievodatul lui Gelou, iar Tisa era granița de vest. Aflat în partea central-estică a voievodatului lui Menumorut, ținutul Suplacului a fost populat, chiar dacă în număr restrâns, de români și, probabil, de mici grupuri de slavi, ultimii așezați aici în urmă cu câteva secole fiind în plin proces de asimilare. Dacă primele conflicte cu cetele de luptători maghiari, conduse de către Tuhutum, Zobolsu și Thosu, datate în prima treime a secolului al X-lea, au însemnat doar supunerea nominală a voievodului și ocuparea temporară a reședinței sale de la Biharea¹, începând cu secolul al XI-lea, odată cu creștinarea ungurilor și domnia trainică a recent botezatului rege Ștefan I cel Sfânt (1000 – 1038), a început ocuparea sistematică a Transilvaniei². Aici trebuie amintit și faptul că una dintre coloanele călăreților unguri, care s-a îndreptat spre Porțile Meseșului pentru a cuceri arealul intracarpatic, a trecut chiar prin zonă, deși în lipsa unor morminte maghiare vechi nu se poate afirma cu certitudine că aici au avut loc ciocniri cu românii sau slavii trăitori în ținut. Chiar și în aceste condiții, procesul de ocupare a noului teritoriu nu a fost unul lin. În anul 1068, un puternic atac al pecenegilor și cumanilor, pornit din estul Transilvaniei, atinge și partea sa vestică, atunci fiind devastată și cetatea de la Biharea. Luptele au continuat și doar prin ridicarea pe tron a tânărului și energicului rege Ladislau I cel Sfânt (1077 – 1095) situația s-a restabilit.

Din păcate, documentele legate de ocuparea Bihorului de către regalitatea maghiară lipsesc. În acest context, putem doar sugera anumite realități, pe baza unor evenimente legate colateral de amintitul proces. Atacul pecenego-cuman din anul 1068, petrecut în timpul domniei regelui Solomon (1063 – 1074), a primit imediat replica acestuia: oștile maghiare conduse de rege, alături de principii Geza și Ladislau, au trecut Munții Apuseni prin Porțile Meseșului și pădurile *Igfon*, în Transilvania istorică³. Astfel, putem socoti că Bihorul era deja la jumătatea secolului al XI-lea integrat în regatul

¹ Vezi în acest sens volumele: L. Borcea, I. Țepelea *Menumorut*, București, 1988, *passim*; I. A. Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX – XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p. 84 – 147; Al Madgearu *Românii în opera Notarului Anonim*, Cluj-Napoca, 2001, *passim*; *Idem*, *Voievodatul lui Menumorut în lumina cercetărilor recente*, în *Analele Universității din Oradea*, 11, 2001, p. 38 – 51; T. Sălăgean, *Țara lui Gelou. Contribuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX – XI*, Cluj-Napoca, 2006, *passim*.

² Folosim termenul de Transilvania în accepțiunea largă, incluzând și părțile de la vestul Munților Apuseni.

³ I. A. Pop *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, 1997, p. 152 și următoarele.

maghiar. Această realitate, la care se va adăuga în scurt timp întreaga Transilvanie, va marca pentru secole o coexistență istorică și demografică cu enorme conotații politice și nu numai. Tot în acest context putem aminti și organizarea de către amintitul rege Ladislau I cel Sfânt, în anul 1092, a Episcopiei Romano-Catolice de Oradea, instituție pe al cărei domeniu vor ființa în tot Evul de Mijloc localitățile ținutului Suplacului⁴. A fost o realitate tipică lumii medievale transilvane, unde întinse ținuturi locuite de o populație românească aproape compactă, de firească religie ortodoxă, să fie subordonate unor instituții de tip apusean, recte biserica romano-catolică. Trebuie foarte scurt menționat și faptul că întinsele proprietăți ale Episcopiei Catolice de Oradea, dar și ale Capitlului de pe lângă ea⁵, au propulsat instituția în rândul celor mai bogate episcopii catolice din întreg regatul maghiar.

Din punct de vedere administrativ, organizarea comitatului bihorean a avut o importanță deosebită și pentru arealul cercetat. Amintim faptul că localitățile comunei Suplacu de Barcău au intrat în atenția instituțiilor oficiale abia în secolul al XIII-lea sau mai târziu. Acest lucru nu a însemnat în nici un fel faptul că zona era nelocuită. Tocmai în acest context subliniem o realitate medievală sigură, legată de înființarea comitatului Bihor în anul 1111: faptul că pe parcursul întregului Ev de Mijloc localitățile cercetate acum vor face parte efectiv din comitat, doar ocupația turcească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea ducând la modificarea acestui statut. În mod firesc, prin așezarea lui geografică, Bihorul a fost unul dintre primele comitate organizate la est de Tisa, teritoriul său cuprinzând, la vest, zona de câmpie de la unirea Crișurilor și Barcăului până la izvoarele lor spre est, Crișul Negru inferior fiind granița de sud, iar mlaștinile văii Erului, inclusiv Debreținul, reprezentând granița de nord.

Comitatul bihorean a fost considerat de mulți istorici, pe bună dreptate, credem noi, ca reprezentând în acel început de secol al XII-lea una dintre cele mai mari și populate regiuni din cuprinsul părții de est a regatului maghiar⁶. În același context mai trebuie amintit și faptul că marile domenii nobiliare și ecleziastice se formează abia în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, la început pe principalele căi de acces: văile inferioare ale Crișului Repede și Barcăului, alături de zonele fără mlaștini din Câmpia de Vest.

⁴ Abia desființarea după anul 1557 a Episcopiei Romano-Catolice de Oradea, după triumful în zonă al Reformei, va schimba radical raporturile de proprietate.

⁵ L. Borcea *Bihorul medieval. Oameni, așezări, instituții*, Oradea, 2005, p. 67 – 73.

⁶ Șt. Pascu *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1989, p. 120.

Amplele cercetări arheologice desfășurate pe valea superioară a Barcăului, atât cele din deceniile șapte și opt ale secolului XX, dar și cele mai recente, prilejuite de amenajarea unui important baraj în zonă, săpături desfășurate sub îndrumarea specialiștilor de la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea, au conturat în punctul „Lapiș”, una dintre cele mai importante așezări neolitice din întreg arealul nord-vestic al României. În contextul bogăției acestor descoperiri, ocazional au apărut, atât în situl preistoric, dar și în zonele apropiate, descoperiri medievale timpurii, mult mai modeste decât cele din Neolitic. Menționăm, în primul rând, fragmentele ceramice descoperite în punctul „Lapiș III”, pe malul stâng al Barcăului, în unghiul format de râu cu drumul național care leagă Oradea de Deva. Fragmentele ceramice descoperite aici provin, probabil, dintr-o vatră de așezare care a fost distrusă. Este interesant faptul că au putut fi delimitate fragmente ceramice datate în secolele VIII – IX, constând din oale borcan cu buza evazată, semi-rotundă la exterior, lucrate din pastă nisipoasă, care după ardere a căpătat o culoare cenușiu – cărămizie. Exteriorul vaselor era decorat cu striuri și benzi de linii orizontale și vălurite. Același tip ceramic a mai fost descoperit în urma unor excavații în zona „Drumului (duleului) lui Pinteă” aflat pe o terasă superioară a Barcăului. Aici au apărut și fragmente de culoare cenușiu – negricioasă, unele fiind arse secundar⁷.

Lucrate la roata olarului, fragmentele ceramice provin, cu siguranță, din mici așezări ale autohtonilor, singurii din regiune care, în intervalul de timp amintit – secolele VIII – IX –, produceau cu această tehnică ceramica în regiune. Este un tip ceramic extrem de interesant pentru această regiune, cu bune analogii cu cel aparținând culturii Dridu. Această realitate merită însă câteva considerații aparte. Ceramica de factură Dridu, faza ei cea mai veche, este reprezentată de vase decorate cu incizii orizontale și vălurite, fiind specifică regiunilor de la Dunărea de Jos. În fapt, ea a reprezentat o cultură multietnică, în care s-au contopit elemente romanice, slave și protobulgar, diferențierea fiind imposibil de delimitat. În acest context, credem că este cel

⁷ C. Cosma, *Vestul și nord – vestul României în secolele VIII – X d.H.*, Cluj-Napoca, 2002, p. 228; I. Crișan, *Așezări medievale rurale din Crișana. Secolele X – XIII*, Oradea, 2006, p. 201. Trebuie amintite aici și stăruințele pasionatului istoric amator I. Salánki din Suplacu de Barcău, care de-a lungul timpului a adunat în periegeze efectuate în întreaga regiune un bogat material ceramic neolitic, dar și fragmente ceramice medievale timpurii și medievale. De un real folos ne-a fost domnia sa îndeosebi în stabilirea unor puncte cu descoperiri arheologice care nu au fost atinse de săpăturile sistematice desfășurate cu precădere în arealul mării așezări neolitice de la Corău și Lapiș.

puțin hazardată afirmația unor cercetători unguri care atribuie ceramica de tip Dridu descoperită în Crișana unui presupus centru de putere bulgar din regiune.

În același punct „Lapiș III” au fost descoperite, deasupra nivelului neolitic, fragmente ceramice datate în secolele XI – XIII, precum și câteva căldări de lut. Ceramica acestui interval a fost lucrată la roată rapidă, având o pastă de culoare cenușie și cărămie. Degresantul folosit a fost mica, scoicile pisate mărunț sau nisipul. Calitatea este superioară celor din secolele anterioare, deși predomină și acum vasul borcan cu buza evazată și decorații din benzi de linii drepte, paralele sau vălurite, alături de impresiuni cu unghia făcute în pasta moale. Căldările din lut, inițial un tip ceramic adus în Europa de migratorii pecenegi în secolul al XI-lea, au fost rapid adoptate de localnici, în primul rând datorită formei semi-rotunde și a urechiușelor de prindere la proțap, realitate care ușura enorm procedeul de preparare al hranei⁸.

Alte puncte cu descoperiri ceramice din zonă sunt cele de la Corău – Intrarea în defileul Barcăului, unde alături de piese timpurii, datate în secolele X – XI, au apărut și fragmente de vase datând din secolele XIII – XIV, îndeosebi vase borcan lucrate din pastă de o calitate medie⁹. Același tip de ceramică timpurie, de culoare cenușie sau roșiatică, decorată cu benzi de linii în val sau paralele a apărut și în punctul Gyertyános I, aproape de începutul pantei dealului unde se află astăzi Strada Română¹⁰. În sfârșit, în punctul numit Szilvás, aflat pe malul Barcăului, au fost descoperite cantități relativ însemnate de zgură de fier. Deși nu au apărut urme de cuptoare de redus minereul sau unelte din amintitul material în acel punct, nu este exagerat a afirma că este posibil ca ele să existe în zonă, cercetările arheologice limitate de aici putând fi cauza nedescoperirii lor¹¹.

Trebuie remarcat faptul că în regiune, la o relativă apropiere, în localitatea Nușfalău din județul Sălaj, a fost cercetată arheologic o importantă necropolă tumulară de incinerare, unde în interiorul mormintelor au fost descoperite, alături de fragmente ceramice, arme și obiecte de uz casnic aparținând probabil unor slavi vestici, ajunși în regiune datorită unor conflicte din arealul central – european. În aceeași ordine de idei, trebuie amintite și așezările din apropierea necropolei unde, alături de urme de locuințe și gropi

⁸ I. Crișan, *op. cit.*, p. 201.

⁹ G. Fazecaș, L. Attila, *Arheologia mediului înconjurător. Studiu de caz: Suplacu de Barcău*, în *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003, p. 185.

¹⁰ *Ibidem*, p. 185.

¹¹ *Ibidem*, p. 185 – 186.

de provizii, a fost descoperită o mare cantitate de ceramică, identică cu cea de la Suplacu de Barcău, ceramică ce atestă o conviețuire a romanicilor târzii și a străromânilor cu alogenii ajunși în regiune¹².

Marea invazie tătară din anul 1241, care a devastat Oradea și partea de sud-vest a comitatului, nu credem să fi atins și ținutul Suplacului. Din relatările călugărului Rogerius, surprins de tătari în Transilvania, reiese doar că unul dintre locurile sale de refugiu, în afara codrilor, a fost bazilica de la Tămașda, *Pons Thome* (Podul lui Toma), în documentul din anul 1241, târg german aflat totuși la o distanță relativ mare pentru acele vremuri față de Suplacu de Barcău. Arealul acestuia, aflat în afara drumului principal, care venea dinspre interiorul arcului carpatic spre centrul Ungariei și străbătea Valea Crișului Repede, a fost cruțat de acest teribil eveniment.

Cum am menționat deja, între localitățile care azi alcătuiesc comuna Suplacu de Barcău, doar cea omonimă și localitatea Borumlaca au existat încă din Evul de Mijloc. Lor li se adaugă alte două localități aflate în același areal, dar care azi sunt dispărute. Menționarea lor documentară atestă faptul că, deși nu sunt printre cele mai vechi așezări amintite documentar în comitatul Bihor, cel puțin Suplacul apare la finele secolului al XIII-lea, într-un context în care a fost inclus în prima conscriere (socoteli) de dijme ale Episcopiei Catolice de Oradea, pe pământurile căreia se afla. Suplacu de Barcău era inclus în districtul Nyr (*Turul*), contribuind cu 20 de capecie la amintita dijmă episcopală. Documentul datează din anul 1291, localitatea apărând sub denumirea de *villa Zeplak*¹³. Ca traducere, credem că cea mai plauzibilă interpretare este aceea de „satul cu loc frumos”.

În anul 1327 apare în documente cu denumirea de *Sceplak*, de această dată având mai importante drumuri de uscat ale sării, care treceau dinspre centrul Transilvaniei spre câmpia din centrul Europei. Dinspre podișul transilvan prin Porțile Meseșului, drumul trecea pe la Suplacu de Barcău, referitor la care documentele ne amintesc despre existența unui pod peste Barcău, unde se lua o „vamă de pod” (*tributum pontis*), una dintre cele mai însemnate surse de venit ale Evului de Mijloc. Este important a sublinia aici faptul că Episcopia Catolică de Oradea, pe pământul căreia se afla și Suplacu de Barcău, era una dintre cele mai avute din întreg regatul medieval al Ungariei; una dintre bogății, după agricultură, creșterea animalelor,

¹² C. Cosma, *op. cit.*, p. 203 – 206.

¹³ Jakó Zs., *Bihar megye a török pusztítás előtt*, Budapest, 1940, p. 356; vezi și *Documente privind Istoria României. C. Transilvania. Veacul XIII, vol. II (1251 – 1300)*, București, 1952, p. 340.

viticultură și prelucrarea minereurilor de fier de la Băița, fiind tocmai sumele provenite din vămile interioare unde, în cazul transporturilor de sare, se dădeau uneori drept vamă tocmai bolovani din acest prețios zăcământ, un adevărat monopol transilvănean în centrul Europei¹⁴.

Să mai amintim faptul că documentele medievale pomenesc la Suplacu de Barcău existența iobagilor unguri și a unei parohii catolice, realitate firească pentru locul unde au fost întemeiate satele cu supuși de ritul amintit: în locurile fertile din vecinătatea Barcăului și în preajma punctului obligatoriu de trecere peste acesta, loc unde a funcționat din vechime amintita „vamă de pod”. O informație documentară importantă din anul 1327 pomeneste de hramul bisericii catolice din localitate, Sfântul Toma, pentru ca un alt document mai târziu, datat în anul 1429, să pomenască aici de hramul Sfântului Ioan¹⁵. Din păcate, vechea biserică nu s-a păstrat. Foarte interesantă este informația pomenită la finele secolului al XIX-lea de către canonicul – istoric Bunyitay Vincze, poate cel mai avizat cunoscător al istoriei Episcopiei Romano–Catolice de Oradea, care amintește existența unei ferestre de mici dimensiuni la vechiul turn al bisericii catolice, cu dimensiunile de 1,75 x 0,38 m, realizat în stil romanic. În cazul în care informația este adevărată - și nu vedem de ce nu am socoti-o astfel -, vechea biserică parohială din localitate poate fi datată în ultima treime a secolului al XIII-lea, fiind astfel una dintre cele mai vechi din comitatul bihorean, alături de bisericile din Parhida, Albiș, Haieu sau Fegernic, cu mențiunea că ultimele există și azi¹⁶.

Alte biserici sau monumente medievale nu s-au păstrat. În compensație, deși azi nu face parte din comuna Suplacu de Barcău fiind arondată județului Sălaj, dar fiind în proximitatea arealului cercetat, unde au fost descoperite, așa cum am amintit deja, fragmente ceramice din secolele XIII – XV, putem aminti cetatea medievală de la Marca, ale cărei urme încă vizibile au suprapus importanta cetate dacică de aici. Aflată pe o terasă înaltă a Barcăului, într-o zonă azi împădurită, cetatea avea o planimetrie ovoidală, protejată spre vest de o linie dublă de șanțuri și valuri, având o lungime destul de scurtă. Lângă curtea sudică a fost ridicat un turn din care s-au păstrat doar urmele unei fundații de piatră cu dimensiunile de 6,70 x 4,30 m. Bolovanii fundației erau prinși cu mortar. În interior s-au păstrat și urmele unei cisterne săpate în stânca nativă. Materialul medieval recoltat constă din fragmente

¹⁴ L. Borcea, *op. cit.*, p. 52.

¹⁵ Jakó Zs., *op. cit.*, p. 356.

¹⁶ Bunyitay V., *A váradi püspökség története*, Nagyvárad, 1884, vol. III, p. 324.

ceramice, pinten și diverse unelte din fier, dateabile arheologic în secolele XIII – XIV¹⁷.

Să mai amintim două descoperiri arheologice mai târzii, care atestă continuitatea în Evul Mediu Târziu a Suplacului de Barcău pe actuala vatră. Astfel, în zona cuprinsă între Barcău și dealul pe care se află biserica ortodoxă, în secolul al XIX-lea a fost descoperită o monedă din argint bătută de contele Gustav de Sayn-Wittgenstein-Hohenstein la 1676, iar în arealul cimitirului ortodox au fost culese fragmente ceramice datate în secolele XV – XVII. Între ele deosebiră, alături de deja consacratele oale, borcane, căni de diferite dimensiuni, multe având mânere, ulcioare, vase de dimensiuni mai mari pentru depozitarea produselor lichide, ulei îndeosebi. În unele cazuri, pasta din care au fost lucrate aceste vase este de calitate superioară, semfină. În alte câteva cazuri, vasele au fost smălțuite, culoarea predominantă fiind maroul și verdele. Decorațiile exterioare dispar aproape total, menținându-se doar benzile de linii înguste incizate în partea superioară a vaselor¹⁸.

*2/3 Taler (Gulden) emis la 1676 de către Gustav (1657 - 1701)
Sayn-Wittgenstein-Hohenstein*

O localitate azi dispărută, aflată în Evul Mediu între Borumlaca și Varviz, a fost *villa Mogh (Mochii)*, atestată documentar concomitent cu Suplacul de Barcău, în anul 1291¹⁹. În anul 1435 localitatea este atestată documentar

¹⁷ S. Dumitrașcu, V. Lucăcel, *Cetatea dacică de la Marca (jud. Sălaj)*, Zalău, 1974, p. 10 – 11, 25; A.A. Rusu, *Castelarea Carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII – XIV)*, Cluj-Napoca, 2005, p. 523 – 524.

¹⁸ G. Fazecaș, L. Attila, *op. cit.*, p. 185.

¹⁹ *Documente privind Istoria României. C. Transilvania. Veacul XIII, vol. II (1251 – 1300)*, p. 340.

drept *villa olachalis Moch*, iar în anul 1438 sub denumirea *Mogh*²⁰. Este ultima mențiune documentară a localității întrucât conscripția austriacă realizată în anul 1552 nu o mai pomeneste. În cazul acestui sat dispărut, care probabil, în timp, a roit către localitățile Borumlaca sau Varviz, trebuie subliniată o realitate reieșită tocmai din pomenirea documentară din anul 1435. Prin *villa olachalis* autoritatea ecleziastică catolică orădeană sublinia foarte clar originea etnică a locuitorilor de aici – românii, care aveau cu siguranță calitatea de iobagi pe pământurile episcopale. Este o practică uzuală a documentelor medievale să amintească satele românești cu denumire etnică distinctă, realitate care permite o anumită orientare în teren a localităților populate de cele două etnii majoritate în zonă: românii și maghiarii.

O altă localitate, *azi*, de asemenea, dispărută, este amintită în regiune, într-un document din anul 1293, emis de către regele Andrei al III-lea: *Kerew*, aflată între Suplac și Borumlaca²¹. Alte menționări ale satului sunt din anul 1461, *Kewrew* și 1482, *Kwrewe*²². Localitatea a dispărut, probabil, la începutul secolului al XVI-lea, deoarece conscrierea austriacă din anul 1552 nu o mai amintește.

Ultimul sat pomenit în Evul de Mijloc în regiune a fost Borumlaca: în anul 1327 apare într-un document cu denumirea de *Borumlak*. În anul 1486 este din nou pomenită ca *Barumlak*²³. Satul nu este amintit în socotelile de dijme ale Episcopiei Catolice de Oradea, fiind locuit de iobagi români.

Atestările documentare mai sus analizate atestă o realitate etnografică relativ clară a regiunii²⁴. Un rol extrem de important în reconstituirea realităților medievale din arealul Suplacului l-au avut, așa cum am arătat deja, documentele.

²⁰ L. Borcea, *op. cit.*, p. 329.

²¹ L. Borcea, *op. cit.*, p. 327.

²² Jakó Zs., *op. cit.*, p. 278.

²³ *Ibidem*, p. 204.

²⁴ Foarte interesantă ni se pare în acest sens harta anexată de istoricul ardelean Jakó Zsigmond în cartea mai sus pomenită: *Bihar megye a török pusztítás előtt*, Budapest, 1940, *passim*, unde sunt delimitate zonele locuite de maghiari, de români și cele cu locuire mixtă din comitatul bihorean. Se poate observa foarte ușor că zona de câmpie era socotită exclusiv maghiară, pe când sud-estul și estul comitatului erau aproape exclusiv românești. Doar în partea centrală sunt marcate mici areale de locuire mixtă. Considerăm totuși că autorul a exagerat pentru locuirea din vestul comitatului, aici existând importante sate locuite de români. Aceeași greșeală persistă și în cazul arealului Suplacului de Barcău, unde culoarea de pe hartă ne indică o locuire exclusiv maghiară pentru Suplac, Mogy și Kerew, doar în cazul Borumlăcii hașura sugerează o locuire românească. Ori tocmai documentul din anul 1435, care amintește de satul românesc *Moch*, contrazice, cel puțin pentru acest mic teritoriu, afirmațiile istoricului amintit.

Totuși, și aceste mărturii trebuie folosite cu mult discernământ. Lumea medievală se caracteriza prin privilegii și o ierarhie extrem de strictă. Astfel, documentele se ocupau exclusiv cu categoriile privilegiate: marii proprietari funciari, instituțiile laice și bisericești, grupurile alogene privilegiate etc.²⁵. Majoritatea covârșitoare a populației o constituia masa țărănească, supusă, care nefiind un factor politic apărea extrem de rar în documente. Acest fapt constituie unul dintre motivele cele mai importante ale rarității pomenirii românilor în documente, în condițiile în care imensa majoritate a acestora erau „tăcuții Evului Mediu”.

Creșterea pericolului otoman asupra Transilvaniei și Ungariei, începând mai ales cu a doua jumătate a secolului al XV-lea, a însemnat noi provocări și pentru comitatele vestice de la granița voievodatului transilvan. Astfel, deja în anul 1474 este consemnată o incursiune turcească care atinge cetatea Oradea, fără ca aceasta să poată să fie cucerită. Credem că, pentru moment, cel mai mult de suferit a avut doar zona de câmpie a comitatului Bihor, zona Suplacului fiind, se pare, cruțată de acest atac. Prima jumătate a secolului al XVI-lea aduce transformări dramatice ale arealului central - european. Ofensiva unuia dintre cei mai mari sultani otomani ai tuturor timpurilor, Suleyman Magnificul, duce la căderea succesivă a puternicei citadele a Belgradului, la 1521, la prăbușirea militară a Ungariei la Mohács, la 1526, și la transformarea Ungariei centrale, la 1541, pentru un secol și jumătate, în pašalâc turcesc. Este foarte adevărat că în vara anului 1526, când armata regatului maghiar avea nevoie de toate forțele sale armate, voievodul ardelean Ioan Zápolya nu se supune, așteptând deznodământul bătăliei cu toate oștile sale, la est de Tisa. Este, în fapt, o nouă dovadă a politicilor autonome promovate în multe momente, unele de mare restriște pentru regat, de către voievozii ardeleni. Privind din perspectiva istoriei Transilvaniei, atitudinea lui Zápolya nu este deloc întâmplătoare. Transilvania nu s-a integrat niciodată pe deplin regatului maghiar, tinzând mereu spre o individualitate proprie²⁶.

În anul 1541, Transilvania devine principat autonom, sub o suzeranitate moderată din punct de vedere al haraciului, a Imperiului Otoman. În acest context și pe fondul rivalităților turco-habsburgice, părțile vestice ale teritoriului ardelean au optat pentru o colaborare cu partida catolică habsburgică, în detrimentul principatului, mai ales că primii lui conducători au preferat mai degrabă un compromis cu Semiluna decât alternativa unei rezistențe, de altfel extrem de dificile în acel moment, față de turci.

²⁵ I. A. Pop *op. cit.*, p. 168

²⁶ I. A. Pop, Th. Nagler, Magyari A. (coordonatori) *Istoria Transilvaniei (de la 1541 până la 1711)*, Cluj-Napoca, 2005, vol. II, p. 15 – 16.

Reprezentarea zonei comunei Suplacu de Barcău pe harta lui Lazarus (1528)

Ocupația habsburgică a comitatului între anii 1551 – 1556 a reprezentat, dincolo de clasicul calvar al populației civile lipsite de apărare și realizarea primei conscrieri a zonei, în anul 1552. A fost un eveniment de o importanță capitală, privit mai ales prin prisma raporturilor de proprietate de la mijlocul secolului al XVI-lea. Este foarte interesant că momentul conscrierii din anul 1552 vine doar cu puțin timp înaintea victoriei Reformei în zonă, în anii 1556 – 1557, când raporturile de proprietate s-au schimbat dramatic: dispare cel mai mare proprietar funciar al regiunii, Episcopia Romano-Catolică și Capitlul acesteia.

Conscrierea din anul 1552 a oferit, pentru prima oară în istoria comitatului medieval al Bihorului, o panoramă demografică aflată foarte aproape de realitate. În document sunt amintiți și proprietarii localităților, cu numărul de porți deținute. Acum doar Suplacu de Barcău și Borumlaca au supraviețuit mijlocului de veac XVI.

Astfel, în privința Suplacului de Barcău, *Zéplac* în document, sunt enumerați nu mai puțin de opt proprietari, de calibru diferit însă. Cel mai înstărit proprietar a fost Clementis Arthandy, care deținea în localitate 10 porți, urmat de Georgy Būdűskuthy și Bartholomeu Ipi cu 7, Matthaei Balogh cu 2 și Nicolae Balogh, Ladislau Zenassy, Petru Zenassy și Martin Bozassy cu câte o poartă. În total, Suplacu de Barcău totaliza în anul 1552 un număr de 30 de porți²⁷.

Borumlaca era o localitate mult mai mică. În cazul ei avem înșirați un număr de patru proprietari; în cazul a doi dintre ei, Matthaei Nagy și Nicolae Balogh, numărul porților apare ca incert (*Portarum incertarum*). Este interesant de văzut că ceilalți doi proprietari din Borumlaca, Bartholomeu Ipi și Clementis Arthandy cu patru, respectiv trei porți, sunt printre cei mai bogați proprietari și la Suplacu de Barcău. În fapt, Borumlaca avea, la 1552, șapte porți²⁸.

Cele 30 de porți numărate în localitate atestă existența la Suplacu de Barcău a 60 de familii, fiind acceptată azi de către istorici realitatea secolului al XVI-lea, când pentru a afla numărul de case dintr-o localitate se înmulțește numărul porților cu cifra 2²⁹. Legat de numărul locuitorilor, s-a socotit de către specialiștii în demografie istorică că cifra medie de persoane a unei familii nu depășea coeficientul de 4,5. În acest context, putem socoti populația Suplacului la mijlocul veacului al XVI-lea la 270 de locuitori, o cifră impresionantă pentru

²⁷ L. Borcea, *Conscrierea comitatului Bihor din 1552*, în *Crisia*, XXIV, 1994, p. 268.

²⁸ *Ibidem*, p. 267.

²⁹ *Ibidem*, p. 268.

o localitate rurală³⁰. Spre o simplă comparație menționăm că prezenta conscriere amintește în cazul Beiușului, în fapt cea mai importantă localitate din sud - estul comitatului, doar 70 de porți³¹.

În cazul Borumlăcii, cele șapte porți numărate cuprindeau 14 locuințe cu tot atâtea familii și un număr de cca. 60 de locuitori. Avem de-a face, la nivelul jumătății secolului al XVI-lea, cu localitate de dimensiuni mici spre medii.

În concluzie, putem afirma cu certitudine că în arealul analizat avem, în primul rând, o așezare rurală de mari dimensiuni pentru mijlocul secolului al XVI-lea - și ne referim aici la Suplacu de Barcău, alături de o localitate de dimensiuni mici spre medii, caracteristice în fond comitatului Bihor. În cazul Suplacului, credem că în localitate a existat cu siguranță și o anumită stratificare socială prin micii meșteșugari locali (fierari, potcovari, olari, lemnari etc.), indispensabili în contextul veacului al XVI-lea. Totalul locuitorilor ținutului Suplac la mijlocul secolului al XVI-lea atinge 330 de suflete.

Pentru Suplacu de Barcău trebuie făcută însă o mențiune specială, legată de prezența în zonă a cel puțin unui negustor (meșteșugar ?) avut, care și-a putut permite contractarea unui împrumut „bancar” încă la jumătatea secolului trecut, cel de-al XV-lea. Realitatea arată că cel mai important centru din regiune a rămas de-a lungul întregului Ev de Mijloc tocmai localitatea cu cel mai însemnat număr de locuitori. Credem că personajul din lista cămătarilor Manini nu putea fi decât un negustor local, familiarizat cu marele centru de la Oradea, dar și cu afacerile propriu-zise, sau un mic nobil local, care și-ar fi putut permite un astfel de împrumut. Familia Manini, de origine italiană, a deținut la jumătatea secolului al XV-lea întinse proprietăți funciare, dar și nobiliare la Oradea și nu numai. Acordarea de împrumuturi a fost, de asemenea, una din sursele de îmbogățire ale acesteia. În lunga listă de personaje din comitatul Bihor care au luat împrumuturi de diferite mărimi sunt amintiți locuitori din nu mai puțin de 37 de localități, care se alătură altor 30, din Transilvania și Maramureș³².

Realitățile politice din comitat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea vor fi legate în continuare de disputa turco - austriacă pentru dominația centrului Europei. Știm precis că, în anul 1551, trupele generalului austriac

³⁰ *Ibidem*, p. 267.

³¹ *Ibidem*, p. 277.

³² Draskóczy I., *Familia Manini – date privind istoria orașului Oradea și a împrejurimilor sale în secolul al XV-lea*, în *Crisia*, XXII, 1992, p. 84.

Castaldo au devastat cumplit Valea Crișului Negru, prădând și Beiușul, dar nu avem vreo informație sigură legată de vreo incursiune directă și în ținutul Suplacului. În anul 1557, regina Isabella, văduva fostului voievod al Transilvaniei, Ioan Zápolya, va cuceri cetatea Oradea, moment urmat în scurt timp de supunerea întregului comitat și de alipirea lui la Transilvania istorică timp de mai bine de un secol.

Un moment extrem de important în istoria comitatului, dar și a întregului Principat a fost victoria Reformei în Transilvania. Într-un singur deceniu, în intervalul 1557 – 1568, calvinismul și unitarianismul în rândul maghiarilor ardeleni, precum și luteranismul la sași, vor elimina aproape cu totul catolicismul din Principat. Așa cum am arătat deja, integrarea comitatului Bihor în spațiul transilvan a marcat și radicale transformări din punctul de vedere al proprietății funciare, în condițiile dispariției Episcopiei Catolice de Oradea. Tot acum au loc și câteva transformări radicale și în cazul marii proprietăți laice, multe dintre domenii schimbându-și stăpânii.

Tot în contextul desființării Episcopiei Catolice de Oradea au avut loc și câteva tentative de calvinizare a românilor ortodocși din regiune. Cele câteva documente păstrate atestă această tendință mulată pe noile tentative de a stimula folosirea limbii naționale în biserică. Este interesant de menționat faptul că, în ciuda unei anumite presiuni calvinizante, venite pe filiera principe – stăpân de pământ - preot calvin, puțini au fost preoții ortodocși care au cochetat cu noua religie. Un recent studiu dedicat acestei teme enumeră ca trecuți la calvinism preoți ortodocși din Brusturi, Popești, Țigănești, Ciutelec, Petreu, Sărsig, Ianca, Chiraleu, Hotar și Fâșca, dar cu o minimă influență asupra masei de credincioși aparținând amintitei religii.³³ Este lesne de observat că ținutul Suplacului a rămas în afara acestui proces. În cazul populației maghiare din Suplac, ea a trecut în masă la calvinism. În secolul următor, dar mai ales odată cu revitalizarea catolicismului la finele secolului al XVII-lea și începutul celui următor, o parte a ei va reveni la religia tradițională, iar în cazul românilor acest reviriment va stinge tentativele izolate de calvinizare din zonă.

Așa cum am arătat deja, țăranimea dependentă reprezenta majoritatea covârșitoare a populației ținutului suplăcan. Ea era formată din românii ajunși în stare de iobăgie pe domeniile bisericesti și nobiliare laice. Ei aveau, asemenea tuturor țăranilor de această stare din Transilvania, obligații în

³³ Gh. Gorun *Biserica românească din comitatele vestice ale Transilvaniei sub influența calvină (secolul al XVII-lea)*, în *Byzance après Byzance. 550 de ani de la căderea Constantinopolului*, Oradea, 2003, p. 104.

produse (natură), muncă și bani față de feudal, rege și înalta instituție bisericească episcopală, recte cea catolică. Printre ele este un fapt notoriu abuzul practicat față de supușii ortodocși care, deși nu trebuiau oficial să plătească dijma față de biserica catolică, erau uneori siliți la achitarea acesteia. Darea tradițională a românilor față de rege era “datul oilor” (*quingagesima*), adică achitarea la fiecare 50 de oi a unei oi, a unui miel și a unei mioare³⁴. Este semnificativ faptul că datul oilor se percepea în toate regiunile Transilvaniei, semn pe de o parte al individualității sale în cadrul regatului maghiar, dar și al caracterului său cvasi-românesc. Aici trebuie totuși subliniat faptul că un număr relativ restrâns de țărani maghiari aveau și ei condiția de iobagi, mai ales în cazul celor care trăiau izolați de masa coloniștilor privilegiați³⁵.

Tipologia satelor din zona Suplacului era tipică așezărilor de pe văi și de deal. Satele se caracterizau prin relativa izolare a gospodăriilor și dispersarea lor. În jurul fiecărei locuințe exista o parcelă, sistematizarea fiind extrem de relativă. Trebuie însă menționat faptul că în satele de pe văi unde sistematizarea era mai riguroasă, existau ulițe, uneori chiar câte două de fiecare localitate. Era posibil ca în mijlocul acestor sate să fi existat o mică piață (*forum*), unde se țineau târgurile și unde uneori se afla biserica³⁶ ridicată, cu foarte puține excepții, din lemn.

În acele vremuri, viața cotidiană a țăranilor avea reguli simple, împărțite riguros între muncile câmpului, datoriile senioriale și păstrarea sărbătorilor religioase. Un element extrem de important al vieții sociale a locuitorilor era reprezentat de locuință, pe atunci un adăpost util, atât pentru om, cât și pentru animale. Ridicate, fără excepție, din lemn, ele aveau o tipologie simplă, cuprinzând trei modele generale. Tipul cel mai simplu includea locuința propriu-zisă alcătuită, de obicei, dintr-o singură încăpere, la care se adaugă grajdul. Al doilea tip cuprindea mai multe acareturi în jurul construcției centrale. În sfârșit, tipul cel mai evoluat adăuga locuinței cu mai multe încăperi, grajdul, staulul, cuptorul de copt pâine etc. În multe cazuri, locuințele erau semi-îngropate, dar, mai rar, avem încă și bordeie pentru locuit. Pereții de împletituri erau lipiți cu o lutuală amestecată cu paie mărunțite

³⁴ Al. Doboși *Datul oilor (Quingagesima). Un capitol din istoria economică a românilor din Transilvania*, București, 1936, *passim*; este interesant de subliniat faptul că doar în Slavonia, regiune aflată în Evul Mediu în sud-vestul regatului maghiar, locuită masiv de o populație slavă, mai exista o dare specifică regiunii – *mardurina* – adică darea pieilor de jder.

³⁵ I. A. Pop *op. cit.*, p. 173

³⁶ Șt. Pascu *op. cit.*, vol. II, p. 98

(tocate). Acoperișul în două ape era din paie, mai rar din șindrilă. Ferestrele erau mici, fiind dublate cu obloane. Mobilierul țărănesc era, la rândul-i, destul de puțin numeros și rudimentar. Lada de zestre păstra îmbrăcămintea mai aleasă și textilele de casă. Patul din lemn era umplut cu paie și așternut cu pânze masive pe post de acoperământ. O masă simplă și câteva lavițe încheiau acest modest inventar. Vasele folosite la gătit și mâncat erau din ceramică, multe cumpărate pe produse agricole personale din târgurile din apropiere, care se țineau periodic. Iluminatul era realizat cu ajutorul lumânărilor din seu de oaie, doar în casele mai avute fiind prezent sfeșnicul realizat din material ceramic. În general, locuințele celor mai avuți se concentrau spre “centrul” satelor, sărmanii populând “periferiile”³⁷. Trebuie, de asemenea, amintite numeroasele sălașe ale stânelor, foarte greu de depistat arheologic însă datorită materialelor extrem de perisabile din care erau făcute, dar și caracterului lor de multe ori efemer.

În “economia” internă a unui sat, un rol extrem de important era jucat de instituția bisericii. În cazul Suplacului de Barcău, așa cum am subliniat deja, cultul catolic a funcționat într-un lăcaș ridicat în piatră, cândva în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, lăcaș care, din păcate, nu s-a păstrat.

În cazul comunităților românești din Borumlaca și *Mogh*, bisericile au fost ridicate exclusiv din lemn aflat la îndemână în cazul oricărei localități din regiune. Din păcate, materialul lemnos era supus cel mai mult inevitabilei degradări, mai ales deselor incendii provocate de lumânări sau de incursiunile războinice. De aceea, s-a păstrat timp de aproape două sute de ani o singură astfel de construcție, cea din Borumlaca, datată în anul 1789³⁸, care însă a avut un tragic sfârșit în deceniul șapte al secolului XX fiind complet mistuită de un incendiu devastator. Tot ce ne-a rămas este o frumoasă fotografie realizată de cercetătorul clujean Coriolan Opreanu, cel care a publicat la Sibiu, în anul 1931, o primă monografie consacrată bisericilor din lemn din județul Bihor. De formă pentagonală, gardată la sud și vest de un foarte frumos pridvor, biserica domina printr-un turn arcuit, care domina maiestros împrejurimile. Înelitoarea era lucrată în întregime din șindrilă³⁹.

³⁷ Șt. Pascu *op. cit.*, 112 - 115

³⁸ Biserica putea fi totuși ceva mai veche, dovadă fiind însemnările pe o carte veche din localitate, o *Evangelhie* tipărită la București în anul 1723, unde se pomenește cel puțin un preot din *Borumlaca* în anul 1786; vezi mai jos nota nr. 63.

³⁹ C. Opreanu, *Monumentele istorice ale județului Bihor. I. Bisericile din lemn*, Sibiu, 1931, pl. XXIII.

În general, omul simplu medieval, așa cum a fost majoritatea covârșitoare a locuitorilor localităților analizate în cercetarea noastră, a fost dotat cu un orizont limitat, mărginit mai ales la localitatea, ogorul, pășunea sau pădurea din preajmă. Profund religios, a frecventat cu conștiinciozitate biserica supunându-se întru totul canoanelor sale.

Interesante mărturii documentare avem despre trecerea prin regiune a domnului Țării Românești, Mihai Viteazul. Ofensiva antiotomană începută de către voievod la 1594, la doar un an de la urcarea acestuia pe tronul muntean, a fost inițial copios ajutată de oștile ardelen. Nestatornicia principelui ardelean Sigismund Báthory a pus foarte curând coaliția antiotomană într-o situație extrem de dificilă, urmată și de trădarea unei părți a boierimii muntene în anul 1595. În acest context, Mihai a acționat, la început cu succes, în Transilvania, obținând în 28 octombrie 1599 o mare victorie la Șelimbăr împotriva noului principe transilvănean, Andrei Báthory. Astfel, contextul politic al regiunii s-a complicat extrem. În vara anului 1598 o mare oștire otomană a asediat, fără succes, cetatea de la Oradea. Distrugerile considerabile aduse cetății, dar și împrejurimilor, iar aici o devastare a ținutului Suplacului de către cetele de *akângii*⁴⁰ este foarte posibilă, sunt urmate, în toamna aceluiași an, de ocuparea comitatului de către armatele habsburgice. În acest context legat și de tratativele duse de domnul muntean cu împăratul Rudolf de Habsburg, s-a păstrat memoriul trimis în iulie 1600 la curtea imperială, unde la punctul al cincilea se precizează: „*ceale cinci varmeghii (comitate n.n.), carele sânt Bihorul și Solnocul de Mijloc și Maramurș, Sărandul, Crasna să se rumpă aicia cătră Ardeal, cu cetățile și cu ținuturile, cum au fost mai dennainte vreame*”⁴¹. Despre cetatea Oradea voievodul își exprima dorința ca: „*După cum am înțeles că turcul din nou ar vrea să ocupe cetatea Oradea, față de care intenție, ca de acolo să-l pot îndepărta, i-am scris că noi vrem a o ocupa și a relua hotarele ce sunt ale Transilvaniei*”⁴².

Secolul al XVII-lea a adus transformări importante în realitățile comitatului Bihor și, implicit, ale ținutului Suplacului. Astfel, după anul 1606, comitatul reîntră în granițele sale firești, cele ale principatului ardelean. Urmează o lungă perioadă de înflorire sub domniile succesive ale principilor Gabriel Bethlen (1613 – 1629), Gheorghe Rakoczy I (1630 – 1648) și în prima parte a stăpânirii fiului său, Gheorghe Rakoczy al II-lea (1648 – 1660).

⁴⁰ Trupe auxiliare turcești care aveau printre alte rosturi și aprovizionare armatei otomane; erau renumite pentru raidurile de jaf desfășurate cu ocazia campaniilor militare ale armatei turcești.

⁴¹ L. Borcea, *Bihorul medieval. Oameni. Așezări. Instituții*, Oradea, 2005, p. 240.

⁴² *Ibidem*, p. 240.

Marele conflict care a devastat întreaga Transilvanie între anii 1657 – 1662, când partizanii principelui Gheorghe Rakoczy al II-lea, ostil alianței cu otomanii, s-au înfruntat cu partizanii acesteia, a atras după sine, în cazul comitatului Bihor, ocupația turcească propriu-zisă și transformarea întregii regiuni în pașalâc. În anul 1660, o oștire otomană alcătuită din peste 50.000 de soldați va ataca cetatea Oradea. După un asediu de 46 de zile și o apărare dramatică din partea celor doar 800 de apărători, cetatea este ocupată, iar în mai puțin de un an întreg comitatul Bihor ajunge sub directa stăpânire otomană, Oradea devenind centru de pașalâc⁴³. Arealul Suplacului a avut și el mult de suferit în urma acestui îndelungat conflict. La 1 septembrie 1658, câteva sute de turci care asediau cetatea de la Ineu au întreprins și un raid în zonă, devastând multe localități „*până departe*”.

În acest context politic, zona Suplacului s-a aflat în proxima vecinătate a noii granițe trasate după cucerirea turcească: cetățile de la Valcău și Șimleu Silvaniei devenind acum noile fortificații de graniță ale principatului transilvan. În ciuda faptului că în anii 1660 – 1661 doar o parte a comitatului fusese ocupată de turci, nordul rămânând principatului cu cetatea de la Săcuieni, otomanii au profitat din plin de puterea lor militară, ocupând un mare număr de sate nu numai în zona Bihorului rămasă nesupusă, dar și în comitatele învecinate, Solnoc, Sătmăr și Crasna, Suplacul și Borumlaca fiind vecine cu acesta.

Revenind la cele trei decenii de ocupație turcească, în foarte scurt timp s-a văzut că iluzia unor ușurări de sarcini pentru iobagi a fost doar un simplu deziderat; după 1661 ei vor plăti obligațiile atât față de vechiul nobil, dar și pentru noul stăpân, pașa de Oradea, dar și spahiilor din teritoriu. Valoarea imposibilă pe poartă (două locuințe) va ajunge la 20 – 25 de florini, o sumă mare pentru acele timpuri. S-a introdus plata haraciului către sultan, alături de dijma din toate produsele înșămânțate. Dijma din vin era luată acum în bani, Coranul interzicând consumul de alcool. Se mai dădeau bani de fum, de lemne, de fân și ovăz. Dărilor erau plătite în două părți: prima la 23 aprilie de Sf. Gheorghe, a doua de Sf. Mihai, la 29 septembrie. Mai existau uneori impuneri în muncă la drumuri, cetăți, poduri etc.⁴⁴. Față de vechiul stăpân se efectuau cărașii, de multe ori cu aprobarea tacită a noilor autorități otomane, deși au fost nenumărate cazuri când acestea s-au opus până la satisfacerea propriilor cerințe. Bihorul a fost subiectul multora dintre Dietele

⁴³ Despre asediul, cucerirea și condițiile de predare a supraviețuitorilor cetății de la Oradea vezi L. Borcea *op. cit.*, p. 280 – 284.

⁴⁴ L. Borcea *op. cit.*, p. 289 – 290.

Transilvaniei, legate tocmai de încălcarea de către turci a unor convenții legate de aceste ținuturi de margine⁴⁵.

Cucerirea Bihorului în anii 1660 – 1661, alături de asediul Vienei la 1683, marchează ultimele eforturi ofensive ale Semilunii în centrul Europei. Victoriile austriece și poloneze sub zidurile Vienei vor duce în anii 1691 – 1692 la reînființarea comitatului Bihor și alipirea lui la lumea creștină, cu prețul unor noi și importante distrugerii. Asediul cetății Oradea la 1692, luptele turco - austriece din zonă au provocat un nou rând de jafuri, rechiziționări și chiar pustiiri de sate. În acest context, mai mult decât relevantă este conscrierea camerală realizată de noua administrație habsburgică în toamna anului 1692, la doar câteva luni de la cucerirea Bihorului. Dacă am compara datele dintre ultima conscriere făcută aici de austrieci, la 1552, deci cu 140 de ani mai devreme, vom constata că în primul interval am avut luate în evidență 23.238 de gospodării cu cca. 139.428 de locuitori, pe când în toamna anului 1692 au fost conscrise doar 1337 de gospodării cu numai 4452 de locuitori⁴⁶. Diferența este uriașă numai în zona de câmpie a Bihorului și pe Valea Barcăului, unde au fost cele mai importante ciocniri între austrieci și turci fiind numărate 133 de localități părăsite integral, arse și distruse⁴⁷.

Este, de asemenea, grăitor faptul că între localitățile ținutului Suplacului nu a fost amintită în prima conscriere austriacă mai sus pomenită nici una. Explicația poate veni din două motive. Primul, pe care autorul studiului nu l-a detaliat, poate consta în înseși ciocnirile din zonă dintre oștile turcești și cele biruitoare austriece. Nu putem ști în nici un fel amploarea acestora, dar comparând datele din zona de câmpie a Bihorului, mai sus prezentate, cu cele 133 de localități pustii, nu putem să nu ne întrebăm de ce această realitate nu s-a putut întâmpla și în zona noastră.

O altă conscriere austriacă realizată patru ani mai târziu, în 1696, înregistrează realități ceva mai bune. Deși Borumlaca continuă să fie pustie, alături de Hidiș, Sitani și Spinuș de Pomezău apare Suplacu de Barcău conșcris cu 26 de porți, însumând 52 de case și 234 de locuitori, o revenire spectaculoasă, aproape de vârful atins la conscrierea din anul 1552⁴⁸.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 289.

⁴⁶ L. Borcea *op. cit.*, p. 302 – 303; alți autori dau pentru același an cifra de 12564 de locuitori pentru comitat, un număr mai rezonabil totuși decât primul: vezi Barsony I. *Conscrierea camerală din 1692 a comitatului Bihor*, în *Crisia*, 1992, XXII, p. 98.

⁴⁷ Barsony I., *op. cit.*, p. 103 – 105.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 108.

Aici însă autorul studiului ridică o problemă foarte interesantă. El socotește că nu toate localitățile comitatului - și să nu uităm că el cuprindea la acea vreme numeroase sate și târguri de pe actualul teritoriu al Ungariei - au fost vizitate de conscriptori, fiind declarate distruse, depopulate, indiferent de starea lor reală, iar lipsa documentelor face imposibilă o verificare în acest sens. În aceeași ordine de idei, sunt menționate localități despre care se știe cu siguranță, indirect, din alte documente, că nu au fost depopulate și distruse și care, la rândul-le, nu au fost vizitate din varii motive (drumuri și poduri distruse, lipsa de siguranță etc.), neintrând astfel în lista conscrierii⁴⁹. Putem, astfel, opina că nici locuitorii din Borumlaca, localitate aflată marginal față de „drumul țării”, nu puteau să dispară, în contextul când regiunea nu a fost totuși decât sporadic teatru major de operațiuni militare. Comitatul reînființat, așa cum subliniam deja, în anul 1692, va avea o nouă structură. El a fost împărțit în patru și apoi în cinci plăși (*processus*): Oradea, Șaret, Eriu, Beiuș și, mai târziu, Salonta.

Cu acest moment, istoria medievală a ținutului Pomezului se încheie. Secolul al XVIII-lea va aduce și lumea rurală de aici în contact cu tendințele de modernizare a regiunii, care se vor face tot mai mult simțite. Veacul al XVIII-lea, prin reformele luate de către administrația austriacă, vor găsi localitățile din arealul Pomezului în plin proces de restructurare, legat de noua alinierea a satelor, de noile mentalități, dar și de ultimele evoluții în raport cu proprietatea funciară.

Cum am subliniat deja ceva mai sus, odată cu ocuparea austriacă a comitatului de la finele deceniului nouă și începutul celui următor al secolului al XVII-lea, Episcopia Romano – Catolică de Oradea a fost repusă în drepturile ei, drepturi mult mărite și din cauza dispariției în hiatusul produs de stăpânirea otomană a multor familii nobiliare din regiune. Astfel, în rescipitul imperial dat de împăratul Leopold I la data de 24 noiembrie 1693, la punctul 7, se stipulează ca bunurile care aparținuseră odinioară Episcopiei latine și Capitlului să fie restituite în întregime (*restituimus et novo conferimus*), păstrând numai dreptul la jumătate din dijme pentru întreținerea armatei⁵⁰.

Datorită numeroaselor greutăți întâmpinate (pierderea unei părți a arhivelor, decesul multor martori, distrugerile războiului etc.), reconstituirea proprietăților s-a făcut extrem de lent. În acest context, se pare că primele încercări ale noii administrații austriece de a începe refacerea zonelor afectate

⁴⁹ *Ibidem*, p. 107.

⁵⁰ I. Degău, N. Brânda, *Beiușul și lumea lui. Studiu monografic*, vol. I, Oradea, 2008, p. 318.

de război au primit o lovitură neașteptată. Partida transilvăneană antihabsburgică (curuții) aflată sub conducerea lui Francisc Rakoczy al II-lea a dezlănțuit o puternică răscoală în anul 1704, având inițial un important sprijin în regiune. Răsculații au folosit, se pare, ca puncte de rezistență cetățile medievale care mai erau cât de cât într-o stare de folosință.

Așa cum frumos s-a exprimat cineva, secolul al XVIII-a a inventat omul, inclusiv pe cel provenit din păturile inferioare ale populației. Inventarea omului a însemnat, în fapt, că noul curent iluminist din punct de vedere cultural și reformist din punct de vedere economic a reușit să pătrundă și în „bordeie”, unde locuia poate 95% din populația acestei regiuni. A fost secolul în care țăranul a început să rezoneze la mult prea umila lui condiție, să încerce modest, dar ferm să-și îmbunătățească condițiile de trai, dar și să înceapă să pună mai întâi întrebări în legătură cu mizeria condiției lui de fiecare zi, înainte să ridice coasa sau toporul. Brusc, el s-a trezit în față cu un nou „partener”, care nu mai era nobilul arogant și nepăsător, ci cu un stat care dorea ordine, disciplină, plata la timp a dărilor și supunere față de împărat, iar statul austriac a excelat în toate aceste puncte.

Iobăgia secolului al XVIII-lea și sarcinile acesteia a reprezentat în fapt marea provocare a secolului. Măsurile de reformă inițiate la mijlocul veacului de către împărăteasa Maria Tereza, timide la început, au fost continuate mult mai radical de către ilustrul său fiu, împăratul Iosif al II-lea. Nici mama, nici fiul nu au reușit, din păcate, să biruie formidabila reacțiune nobiliară care până la urmă a curmat, pentru o perioadă, aceste nobile tentative. Ideea lansată de împărăteasa Maria Tereza era: *„Țărănimea ca cea mai numeroasă clasă a cetățenilor, care e temeliea statului și astfel cea mai mare putere a lui, să fie ținută într-o stare ca să se poată hrăni pe sine și pe familia sa și pe lângă aceasta în pace și război să poată plăti dările publice”*⁵¹. Cuvinte frumoase, din care, din păcate, doar ultimele se vor dovedi reale. Țăranii bihoreni și, implicit, și cei din zona Pomezăului, simțind poate și cu ajutorul preoților că balanța se poate înclina măcar în parte și în folosul lor, au „bombardat” la propriu Curtea imperială cu memorii, unde au subliniat starea precară în care se află. Obligațiile enorme, care puteau atinge și 104 zile de prestații pe an, sunt o dovadă a mizei puse în joc. În acest context, încercările de reglementare a raporturilor feudale s-au succedat continuu, reglementările urbariale încercând, de cele mai multe ori inutil, să stabilească obligațiile în muncă a țăranilor față de stăpân.

Unul dintre cele mai importante procese ale secolului al XVIII-lea, venit pe filiera reformismului austriac, a fost cel de aliniere a satelor. În

⁵¹ *Ibidem*, p. 361.

conscrierile urbariale, dar și în alte acte din prima jumătate a secolului nu găsim detalii legate de vetrele satelor, ci doar despre hotarele lor. După pustiirile din anii 1691 – 1692, locuitorii vechilor așezări distruse au început, treptat, să vină din locurile de refugiu, începând reclădirea localităților distruse. În ciuda acestui fapt, amplasarea locuințelor la distanțe foarte mari, cultivarea pământului doar într-o măsură mică, la care se adăuga și tentativa de a ocoli asprul fisc austriac au fost doar unele dintre motivele care au decis autoritățile imperiale să procedeze astfel.

Documentele din anii 1770, când acest proces a devenit de neocolit, confirmă cele de mai sus: trebuia luate măsuri extreme pentru a obliga locuitorii satelor să părăsească zonele de pădure, care nu aduceau nici un venit autorităților, să micșoreze distanța dintre locuințe, dar mai ales să-și ordoneze micile loturi, care în opinia comisiei nici nu meritau a se numi posesiuni⁵². În raportul comisiilor de control se mai arată, printre altele, problemele legate de amplasarea locuințelor, de rezolvarea chestiunii „haiducilor”, alături de cele fiscale. În locul caselor răsfirate, ce urmau a fi pur și simplu distruse, să se treacă la aliniere, iar în noul intravilan să se asigure suficient teren pentru noile locuințe, marginile noilor așezări fiind, în cazul celor din zonele de deal, cum era și satul Borumlaca și, parțial, Suplacul, țarine sau fânețe⁵³.

La finalul acestor observații putem constata că multe dintre vechile sate din zonele de deal și de munte din comitatul Bihor și-au schimbat radical vechea vatră. A fost o măsură dură la prima vedere, dar credem că pentru viitorul acestora și, mai ales, în noul context de „rupere a tăcerii”⁵⁴ petrecut în

⁵² V. Maxim, I. Godea, *Considerații istorice și demografice privind evoluția tipologică a așezărilor rurale din nord-vestul României*, în Biharea, 1974, 2, p. 13; printre altele, șeful comisiei, rezidentul regal Ioan Iosif Koller, nota referitor la domeniul Beiușului: aici se găsesc 72 de posesiuni între care multe sunt atât de mici încât nu merită numele de posesiuni și ar trebui comasate în posesiuni sau în comunități mai mari, cu casele construite ordonat. Locuitorii să nu aibă posibilitatea de a continua să rămână în păduri și în căsuțe sărăcăcioase, depărtați unii de alții la o distanță de un sfert sau o jumătate de oră de mers, în jurul caselor lor necultivându-se nimic. Fiecare își dă seama cât de periculoasă este această așezare pentru stăpânul de pământ, pentru binele public și pentru stat și cât de favorabilă tuturor relelor.....Comitatul poate să mărturisească câte greutateți nu a întâmpinat pe domeniile de Beiuș, Beliu și Vașcău ca să-i silească pe colonii valahi la cărăușiile publice sau cât personal nu a trebuit să trimită pentru prinderea răufăcătorilor....Realități identice au fost semnalate în întreaga zonă de deal și de munte a comitatului Bihor.

⁵³ *Ibidem*, p. 15.

⁵⁴ Este titlul inspirat al unei interesante și documentate lucrări: B. Ștefănescu, Bodo Edith, *Ruperea tăcerii*, Oradea, 1998, *passim*.

secolul al XVIII-lea cu imensa lume rurală, această adevărată „revoluție” a lumii satelor a fost benefică.

Spațiul comunei Suplacu de Barcău pe harta Iosefină (1782-1785)

Circulația cărții vechi românești în ținutul Bihorului reprezintă o componentă fundamentală a spiritualității locale, un focar de cultură greu de înțeles pentru cei de azi, dar și rodul cărturarilor „cei mici”, care cu desaga în

spate au răspândit scrierile ortodoxe tipărite în Moldova, Țara Românească, Șcheii Brașovului și Alba Iulia, sau a copiștilor, care într-un număr nu prea mare au lucrat ani în șir pentru copierea și, din nou, răspândirea acestor prețioase monumente de cultură. Este foarte interesant de precizat aici și reala schimbare de mentalitate a localnicilor, unii mai cu stare fiind dispuși să ofere produse pentru a fi vândute sau direct bani pentru a fi cumpărate pentru sat și biserica de acolo aceste prețioase cărți. Mulți dintre ei au însemnat pe marginea cărților acest lucru, mândri pe drept cuvânt de gestul lor. Aici mai facem o mică paranteză. Pe multe dintre exemplarele cărților sau copiilor care au circulat în zona Suplacului, acesta fiind în fapt un procedeu general, apar însemnări despre întâmplări neobișnuite din ani: secete, furtuni, conflicte, omoruri, vizitațiuni canonice etc., fiind azi pentru cel care se apleacă spre cercetarea lor o „mină de aur” prin care cei de jos au început să se facă auziți. „Ruperea tăcerii” în lumea satului românesc devenea o realitate palpabilă.

Cartea românească de învățătură, cunoscută mai ales sub denumirea de *Cazania* lui Varlaam, a fost socotită de mulți cercetători ai vechilor scrieri românești drept „cea mai frumoasă carte românească de învățătură imprimată de români în decursul evului mediu”⁵⁵. Apărută la Iași în anul 1643, *Cazania* a avut o circulație excepțională în toate Țările Române, doar în Transilvania fiind depistate peste 350 de exemplare. Unul dintre acestea a poposit la un moment dat și la Suplacu de Barcău, traiectoria interesantă a cărții putând fi parțial stabilită cu ajutorul însemnărilor făcute de diverșii proprietari din vechime. Exemplarul este complet. O primă însemnare ne amintește și de primii proprietari: „Această carte eu, Popa Ștefan o am vândut lui Pavel Ioan din Borod drept 24 florinți și cu muierea lui o au...”⁵⁶. Datarea acestei prime însemnări este, probabil, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În continuare, mențiunile de pe paginile cărții se succed într-un ritm constant. În anul 1782, cartea s-a aflat în posesia lui Mihăilă din Săvar, pentru ca în intervalul 1799 – 1825 cartea să revină unui anume Ilie Bernațchi din Șamșud și Mura Mare. Acesta notează printre altele: „M-am mutat în Șamșud, în anul 1806, în luna mai, în ziua 1.....Ilie Bernațchi; S-a născut pruncul nostru Ianoș în anu 1818, luna august 24 de zile, cu muierea a doua, Anica...”. În anul 1825, Ilie Bernațchi a vândut cartea negustorului Ioan Mihailovici din Reghin, de unde este din nou cumpărată, trei ani mai târziu, de către preotul ortodox Ștefan Solocan al Suplacului de Barcău. Preotul notează prompt pe marginea unei file: „Această sfântă cazanie este a me, a popii Ștefan Solocan, paroh în Suplac, neunit și am dat pe ea 15 zloți, în

⁵⁵ Fl. Dudaș, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, Timișoara, 2007, vol. I, p. 41.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 50.

anul 1828, în luna lu martie în 15 zile, și o am cumpărat de la neguțătorul Ioan Mihai din Sas Reghin, ca să aibă pomenire⁵⁷. Ulterior, cartea a ajuns pe o filieră necunoscută, în parohia ortodoxă de la Borod.

Cazania lui Varlaam

Un *Penticostar* tipărit la Blaj în anul 1768 provine, de asemenea, de la Suplac. Legătura cărții este din tăblii de lemn învelite în piele maro, exemplarul fiind complet. Din păcate, nu conține nici o însemnare veche⁵⁸. Aici trebuie amintit un fapt interesant. Deși cartea provine din mediul greco – catolic al Blajului, se dovedește și cu acest exemplar că vechile cărți religioase de învățătură bisericească erau folosite în ambele rituri românești, atât în cel ortodox, cât și în cel unit, greco – catolic. Diferențele de săvârșire a celor sfinte erau minime, slujba propriu-zisă, ca și sărbătorile și sfinții fiind practic

⁵⁷ *Ibidem*, p. 50.

⁵⁸ *Ibidem*, vol. II, p. 97.

identice. Un caz identic în privința Suplacului este oferit și de un exemplar al unui *Triod* provenit tot din mediul greco – catolic de la Blaj, tipărit în anul 1771. Exemplarul este legat în tăblii din lemn învelite în piele maro. Nici în acest caz nu există însemnări vechi pe filele cărții.

Un *Minologhion* datat în anul 1781, provenit din același mediu blăjean, s-a aflat în posesia parohiei din Suplacu de Barcău. Exemplarul, păstrat incomplet, avea coperțile din tăblii de lemn învelite în piele maro, cartea neconținând însemnări vechi⁵⁹.

Foarte interesantă ne apare o mențiune din anul 1806 pe un exemplar al cărții tipărite de către iluministul Samuil Micu la Blaj: *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, apărută în anul 1784. Deși exemplarul s-a aflat în posesiunea parohiei ortodoxe din Satu Barbă, aflată în fapt în proximitatea Suplacului, la data amintită apare menționat și părintele Popa Dimitrie din Suplac, alături de Popovici Gavril, parohul din Satu Barbă. Din păcate, textul de la paginile 3 – 5, unde a apărut însemnarea, este ilizibil: „Anu 1806, luna ianuarie, eu Popa Dimitrie din Suplac.....Această carte, anume Propovedanie, iaste a me Popovici Gavril, fiind eu paroh în Satu Barbă și cine o va fura să fie anatima⁶⁰. Este foarte posibil ca lucrarea să fi aparținut inițial preotului Dimitrie din Suplacu de Barcău, fiind ulterior achiziționată de către părintele Gavril din Satu Barbă, venit aici în anul 1821⁶¹. Facem această afirmație bazându-ne pe o altă însemnare de pe filele cărții, făcută tocmai de preotul Gavril, care mai bine de douăzeci de ani mai târziu, la 1827, a vândut *Propovedania* pe seama bisericii din sat lui Druță Gavril și Druță Ioan: „Eu, Popovici Gavril, dau această carte lui Druță Gavril și lui Druță Ioan pre bani. Ei o lasă pe sama sfintei biserici în pomenirea lor și a neamului lor, pomenire veșnică. Numele celor morți: Petru, Sofie, Gavril, Mărie, Ioan...”. Această *Propovedanie* o au luat Druță Ioan și Druță Gavril de la mine preot Gavril fiind eu paroh în Satu Barbă de 6 ani preot și o au luat pe sama sfintei biserici să le fie pomenire neamului și supt pedeapsă să fie cine o va sminti din sfânta biserică sau să fure. Anul 1827”⁶².

Singurul exemplar de carte veche păstrat până în zilele noastre la Borumlaca este un exemplar incomplet dintr-o *Evangelhie*, tipărită la București

⁵⁹ *Ibidem*, p. 185.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 209.

⁶¹ Interesantă ni se pare însemnarea făcută de preot la ceva timp de la această ocazie: „În anul 1825, în luna octomvrie 19 zile, mi-am lăsat barba să crească, fiind eu preot de la anul 1820 în Arad de Iosif Putnic preoțit și am uns părul bărbii și capul cu unt-de-lemn. Eu, Popovici Gavril, paroh în Satu Barbă. Anul 1825”.

⁶² *Ibidem*, p. 210.

în anul 1723. Legătura volumului este din tăblii de lemn învelite în piele maro, ornată pe ambele coperte cu chenare alcătuite din motive stilizate, prea puțin lizibile azi. Foarte interesante ne rămân însă însemnările făcute pe carte: cumpărată în anul 1727 de către Popa Petre din Sânmartin, pentru ca șase decenii mai târziu, la 1786, credinciosul Gabor Durme din Borumlaca să o cumpere pentru pomenirea lui Popa Vasile, dăruind-o bisericii din sat⁶³. Textul însemnărilor este următorul: „*Anul Domnului 1727, în zilele vlădicului Ion, am cumpărat această carte eu, Popa Petre din Sânmartin, cu 15 florinți, de să să știe de să va prileji să să mute din mâna me în ce chip s-au mutat au doră fără vreme.... Această Sfântă Evanghelie o am cumpărat eu, Durne Gabor, pentru sufletul lui Vasălie și o am dat pămână în mâinile lui Popa Gavril să-l pomenească până va trăi apoi de va învăța prunc dea lui, cineva, și va fi harnic de darul preoții așîșderea să-l pomenească, iară de nu va învăța carte nici un prunc de-a lui Popa Gavril, cartea să o poată lua neamul lui Durne Gabor din Borublac și să o de unde va vre. Această sfântă Evanghelie s-au cumpărat drept 11 florinți. Nimene să nu o dea pre alți bani și tot pentru sufletul lui Vasălie. Anii Domnului 1786 april 19*”⁶⁴.

Deși cărțile vechi din parohiile Suplacului și ale Borumlăcii ajunse până la noi nu sunt numeroase, ele se remarcă tocmai prin diversitate. Dacă în secolul al XVIII-lea circulația cărților cunoaște o remarcabilă extensiune în întreaga Transilvanie, apariția școlilor înalte și ale tipografiei de la Blaj fiind evidentul imbold inițial, remarcabilă rămâne prezența în regiune a două importante tipărituri venite de peste munți: una din Moldova, faimoasa *Carte românească de învățătură*, tipărită la Iași în anul 1643, o remarcabilă reușită a culturii medievale românești, dar și *Evanghelia* apărută la București în anul 1723. Este credem noi, o dovadă incontestabilă a unei unități culturale românești care, dincolo de evoluția istorică, uneori potrivnică în Evul de Mijloc, a teritoriilor de pe versanții Carpaților, a pus bazele unor legături de alt nivel în secolele următoare.

⁶³ *Ibidem*, vol. I, p. 261 - 262.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 262.

Comuna Suplacu de Barcău

între Epoca Modernă și Primul Război Mondial

La începutul secolului al XVIII-lea, satele existente atunci în arealul actualei comune, Suplacu de Barcău și Borumlaca, se găseau în mijlocul confruntărilor epocii determinate de reconquista austriacă în cadrul procesului de redimensionare a continentului, începută după 1686, când spațiul est european este readus, treptat, în circuitul continental. Atunci confruntările turco-austriece erau foarte dese în această parte a continentului, iar partea de vest a Transilvaniei a fost implicată și ea din plin în aceste evenimente. Cum ciocnirile dintre cele două tabere s-au ținut lanț, nu de puține ori satele erau pustiite de una sau alta dintre combatante, ceea ce făcea aproape imposibilă viața locuitorilor. În aceste condiții, de multe ori s-a întâmplat ca satele să fie părăsite¹.

Suplacu de Barcău și Borumlaca au avut și ele aceeași soartă. După 1688, în contextul înaintării austriece spre Transilvania și intensificarea confruntărilor, locuitorii așezării își părăsesc casele, refugiindu-se în alte sate de pe Valea Barcăului sau în munții din apropiere. Conscrierea camerală austriacă din 1692 găsește cele două sate parțial părăsite². Suplacu de Barcău era părăsit în acel moment deja de șase ani³. Asta ne face să credem că între 1686 și 1692 aici au avut loc frecvent confruntări militare între turci și austriece

¹ Mézosi Karoly, *Bihar vérmegye a török uralom megszűnése idejében*, Budapesta, 1943, p.51

² Istvan Bársony, *Conscrierea camerală din 1692 a comitatului Bihor*, în *Crisia*, 1992, an XXII, p. 106

³ Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana. Secolul al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea*, Oradea, Editura Fundației Culturale Cele Trei Crișuri, vol.I, 1995, p.96 (în continuare Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă*)

sau măcar incursiuni militare ale unora sau altora, care au determinat exodul populației⁴.

După 1692, confruntările militare încetează în zona Bihorului, acesta fiind preluat în totalitate în stăpânire de austrieci odată cu cucerirea cetății Oradea la 5 iunie 1692. Cele două sate, Suplacu de Barcău și Borumlaca, încep să fie repopulate prin revenirea unei părți a vechilor locuitori în vatra satului.

După 1695-1696 însă locuitorii celor două așezări, ca și toți ceilalți *cetățeni* ai comitatului Bihor care au suferit de pe urma conflictelor militare și care fuseseră scutiți de impozite, au fost din nou impozitați. În condițiile în care distrugerile cauzate de conflictele militare erau foarte mari, revenirea după numai 1-3 ani la impozitele către stat și proprietari nu era tocmai pe placul locuitorilor. Asta cu atât mai mult cu cât, în condițiile în care pământurile nu au mai fost lucrate mult timp, terenurile cultivabile s-au restrâns din hotarul satului, pădurile invadând repede aceste spații⁵.

Începutul secolului XVIII găsește o parte a populației din Suplacu de Barcău, dar mai ales din Borumlaca, la fel ca toată Valea Barcăului, nemulțumită de cuantumul noilor impozite⁶. În aceste condiții, se alege calea nesupunerii și rezistenței. Prin 1713-1714, locuitorii din Borumlaca, împreună cu cei de pe Văile Barcăului și Bistrei, s-au opus deschis plății dijmelor⁷. În 1715, episcopul de Oradea, adresându-se Dietei, cerea ca prin orice formă legală, fie și printr-o lege nouă, cei care nu-și plătesc impozitele să fie obligați a o face. Concomitent, aceștia au fost acționați în instanță pentru a fi constrânși în acest sens. Judecata s-a prelungit de-a lungul câtorva ani, timp în care dijma nu s-a mai plătit deloc. În cele din urmă, în rezolvarea conflictului, care amenința să se transforme în mai mult decât un simplu proces, se implică însuși împăratul Carol al VI-lea, care la 18 ianuarie 1720 trimitea comitatului o hotărâre prin care aducea la cunoștință că li s-au iertat românilor dijmele restante, dar ordona strângerea celor legale chiar cu forța armelor. Astfel, s-a reușit strângerea dijmelor după mulți ani în care acestea nu s-au mai adunat⁸.

În 1720, terenurile arabile ale satului Borumlaca erau încă relativ înguste. Locuitorii care au revenit în vatra satului după 1692 nu au reușit să

⁴ *Ibidem*

⁵ Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă ...vol. II*, p. 155

⁶ V. Maxim, *Mișcări sociale la românii bihoreni de pe valea Barcăului și districtul Luncăi (1692 - 1723)*, în *Lucrări științifice, Seria Istorie, Oradea*, 1973, p. 59 (în continuare V.Maxim, *Mișcări sociale*)

⁷ *Ibidem*, p.60

⁸ *Ibidem*

defrișeze pădurile de pe fostele terenuri arabile de dinaintea părăsirii lor. În plus, și cel care exista era argilos, cu fertilitate mediocră, doar fânețele și pășunile fiind relativ suficiente⁹ pentru necesitățile comunității.

La fel ca în multe alte locuri, mai ales sătenii din Borumlaca, dar și cei din Suplacu de Barcău, s-au confundat cu problema pierderii fertilității pământului. Tocmai de aceea sătenii au căutat în timp diverse modalități de refacere a acesteia. Cel mai frecvent sistem folosit pentru fertilizare a fost așa numitul sistem "cu pârloagă", care era un mod de refacere arhaic, specific unei agriculturi practicate insular, în care terenurile agricole reprezentau procente mici în raport cu alte categorii. Asta însemna că terenul era cultivat circa 2-5 ani, după care era lăsat să se odihnească cel puțin trei ani¹⁰. Acest mod de a recondiționa pământul era absolut necesar pentru săteni deoarece, așa cum menționează și documentele, acesta era extrem de puțin și distribuit mai ales prin grădini, pe lângă case sau prin poienile defrișate din pădurile care se găseau din abundență în zonă¹¹.

La 1770 situația era neschimbată în ceea ce privește terenul arabil, doar că acesta era ceva mai extins ca urmare a defrișărilor consistente făcute în cursul secolului și ceva mai fertil pentru că, pe lângă sistemul "cu pârloagă" folosit pentru refacerea terenurilor, s-a extins și sistemul de gunoierie a pământurilor, obținându-se pe alocuri și grâu chiar de foarte bună calitate¹². Conform documentelor de arhivă, în 1770, cel puțin în Borumlaca, hotarul satului era lucrat încă în două câmpuri.

Începând cu 1761, noul proprietar al satului Borumlaca, Baranyi Gabor, a fixat mai precis obligațiile sătenilor. Astfel, acesta lua de la fiecare casă o uncie de unt, doi pui și 10 ouă pe an, iar întreg satul trebuia să dea anual un vițel¹³. Jelerii prestau mai puține zile către stăpân decât țăranii iobagi. De asemenea, iobagii mai plăteau stăpânului nona. Aceasta a fost reintrodusă de Baranyi Gabor după ce, de pe la 1725-1730 aceasta nu mai fusese percepută de către foștii proprietari: Horvath György, Boronkay și Saróssy Zsigmond¹⁴, probabil în urma frământărilor care au avut loc aici și pe Văile Bistrei și Barcăului în deceniile doi-trei ale secolului al XVIII-lea.

⁹ Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă*, p.164

¹⁰ Idem, *Lumea rurală din Crișana între ev mediu și modern*, Oradea, 1998, p. 153

¹¹ *Ibidem*, p. 154

¹² Idem, *Tehnică agricolă*, p.176

¹³ Bársony I., Papp Klára, Takács P., *Az úrbérrendezés forrásai Bihor vármegyében*, Debrecen, 2001, p. 341

¹⁴ *Ibidem*, p. 200

Viața economică a satului era una destul de diversă. Principala îndeletnicire a sătenilor era legată, evident, de lucrarea pământului. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pământurile arabile continuau să aibă o productivitate scăzută. Doar acolo unde acesta era gunoit, dintr-o câblă de grâu înșămânțată se obțineau patru-cinci producții. Cei mai gospodari dintre săteni și cei cu pământurile situate în zonele cele mai fertile obțineau recolte frumoase, mai ales în zona Suplacu de Barcău, unde terenul era ceva mai fertil. Nici terenurile de coasă nu erau suficiente. În plus, pe cele mai multe dintre ele nu se obținea decât un singur rând de fân. La aceasta se adăuga faptul că, unele fiind pe malul apei, inundațiile distrugeau adeseori recolta. Singurele teritorii cu adevărat îndeletnitoare pentru locuitorii satului erau pășunile¹⁵. Având în vedere aceste realități, sătenii exploatau la maximum fiecare palmă de pământ, astfel că în 1770 nu exista nici un teren în paragină. Creșterea animalelor era o altă îndeletnicire de bază a locuitorilor. Pe lângă numărul mare de vite existau și foarte mulți porci pe care îi hrăneau cu porumb și ghindă. Porcii țăranilor puteau fi duși în pădure la ghindă, având în acest sens acordul stăpânului satului. Este adevărat că plăteau pentru acest lucru, dar suma era modică.

În special în Borumlaca erau foarte multe livezi, mai ales de pruni, iar trei luni pe an puteau vinde nestingheriți *pălinca* produsă de localnici în gospodărie. Și mai multe erau însă viile. Dealurile dimprejurul satului erau populate cu numeroase asemenea plantații. Vinul produs de acestea era însă de calitate inferioară. În viile localnicilor lucrau foarte mulți jeleri și alte categorii care își câștigau astfel existența. Chiar dacă era de o calitate slabă, țăranii din Borumlaca, asemeni celor din satul vecin Varviz, îl comercializau la târgul din Marghita în cantități mai mari decât țăranii din Tăuteu, bunăoară, al căror vin era de o calitate superioară. Cei din Borumlaca și Varviz practicau prețuri mai mici și, astfel, marfa lor se cumpăra mai ușor¹⁶.

Unii țărani prestau și activități comerciale. Pe lângă comerțul cu vin și *pălincă*, cei mai mulți dintre aceștia se ocupau cu comercializarea lemnului. Din informațiile existente se cunoaște faptul că la 1800 proprietarul satului Borumlaca, Francisc Baranyi, a colonizat acolo mai multe familii de slovaci pentru tăierea pădurilor¹⁷. Acestora li se permitea să taie lemne din pădure pentru diferite necesități, inclusiv pentru vânzare în zonele de câmpie. De asemenea, de multe ori sătenii din Borumlaca puteau fi găsiți în satele de

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*, p. 199

¹⁷ Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă*, vol I, p. 154

câmpie vânzându-și fructele în schimbul cerealelor. Dar, ceea ce este mai interesant, este faptul că unii se ocupau chiar și cu comerțul de sare. Ei băteau drumul până la Șimleu, de unde cumpărau sare pe care o vindeau apoi în localitățile de câmpie ajungând uneori tocmai la Debrețin¹⁸. Puțini erau însă cei care băteau drumul Debreținului, cei mai mulți se limitau la localitățile mai apropiate din zona de câmpie a comitatului Bihor.

Pentru secolul al XVIII-lea informațiile referitoare la Borumlaca și Suplacu de Barcău nu sunt foarte multe după 1720. Știm doar că pe la 1757 cele două sate erau bântuite, la fel ca Văile Bistrei și Barcăului, de grupe de tâlhari și dezertori din armată. Într-o circulară din anul 1757 se aduce la cunoștință juzilor și locuitorilor din satele Mișca, Chișlaz, Chiraleu, Tăuteu, Bistra, Chiribiș, Popești, Borumlaca și Varviz ca în fiecare noapte un jurat cu 6 oameni înarmați cu puști și furci să stea în mijlocul satului, iar doi dintre ei să fie tot timpul treji pentru a încerca prinderea lor¹⁹. Mai știm, de asemenea, că satul Borumlaca a fost devastat de o mare inundație în anul 1720, datorată în primul rând topirii bruște a zăpezilor la începutul primăverii²⁰. Mai cunoaștem faptul că la sfârșitul secolului al XVIII-lea sunt colonizate în actualul areal al comunei Suplacu de Barcău numeroase familii de slovaci, ceea ce a condus la apariția a două noi așezări, Vâlcelele și Valea Cerului, începând cu anii 1785-1786.

Secolul al XIX-lea și primele două decenii ale celui următor sunt mult mai ușor de descifrat din istoria celor de acum patru sate din actuala comună datorită faptului că izvoarele sunt din ce în ce mai numeroase și mai diversificate. Apar, între altele, Registrele parohiale, care ne oferă informații multiple și variate despre trecutul localităților. Arhivele orădene adăpostesc o parte a acestor registre care ne-au ajutat serios în demersul nostru. De asemenea, Șematismele religioase greco-catolice ne-au fost de un real folos în ceea ce privește mai ales populația satului în acest secol, religia și naționalitatea acestora. Din contextul acestora reies informații mult mai cuprinzătoare, mai clare și mai interesante în același timp. În această perioadă mai iau ființă și celelalte două sate din comuna Suplacu de Barcău, Dolea, cu atestare documentară în 1905, și Foglaș, atestat documentar în 1916.

Preocupările esențiale ale locuitorilor acestor sate erau legate de sfera agrară. Muncile câmpului ocupau cea mai mare parte a timpului. Sărbătorile religioase erau ținute cu sfințenie de locuitori, așa cum învățaseră de la moșii și

¹⁸ Bársony I., Papp Klára, Takács P., *Az úrbérrendezés forrásai Bihor vármegyében*, Debrecen, 2001, p. 341

¹⁹ V. Maxim, *Mișcări sociale...*, p. 66

²⁰ Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă ...*, p.155 - 157

strămoșii lor. Duminicile, de asemenea, erau un prilej de sărbătoare și bucurie, atunci fiind organizate horele satului (sau *danțul* satului), care începeau la amiază și se terminau la apusul soarelui. Cu acest prilej era etalat un repertoriu coregrafic specific zonei. Jocul prezenta o terminologie locală deosebită, deși are aceleași caracteristici cu cel din Bihor. Primul joc se numea „*Șchiopul*”, al doilea „*Pe picior*”, iar al treilea „*Mânânțelul*” sau „*Scuturatul*”²¹. Puține erau momentele care spărgeau monotonia vieții la țară.

Fruntașii satului participau și la viața culturală a comunității românești din zona Marghita. La 16 octombrie 1910 s-a constituit despărțământul „ASTRA” din Marghita. La ședința de constituire au participat și reprezentanți aștrști din Suplacu de Barcău și Borumlaca²². Prima adunare generală a „ASTREI” Marghita, după cea de constituire, a avut loc la 12 iunie 1911, la Popești. La adunare au fost prezenți mai mulți „*intelectuali și popor*” din satele învecinate, un mare număr de oameni din Borumlaca și Suplacu de Barcău fiind prezenți pentru a asculta pe membrii comitetului despărțământului Marghita al ASTREI: dr. D. Stoica, V. Tămaș, dr. I. Nichita, Alimpiu Simoc, Victor Pop și Ștefan Rusu²³. Cu această ocazie a fost ales ca membru ordinar al ASTREI preotul ortodox Ioan Popa, cel care slujea atât la Varviz, cât și la Borumlaca. Despărțământul a asigurat pentru săteni abonamente pe un an de zile la *Libertatea și Poporul român*²⁴.

Greutăți de tot felul nu au ocolit viața locuitorilor din arealul comunei. În cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, Suplacu de Barcău, Borumlaca, Vâlcelele și Valea Cerului, asemeni întregului spațiu al Crișanei, au fost lovite de flagelul foametei. Aceasta a adus cu sine și numeroase boli. Între cele două tipuri de calamități exista o strânsă legătură. Acest raport este pus în evidență de datele oferite de parohia reformată din Suplacu de Barcău. Astfel, conform registrelor parohiale, între anii 1814-1817 au apărut foarte multe cazuri de decese ca urmare a unor boli (vărsat – 16 cazuri în 1814, 1 în 1815; diferite tumori – 4 cazuri în 1814, 1 în 1815, 6 în 1816, 5 în 1817). Între anii 1813, 1814, 1815 și 1816 nu sunt semnalate decese provocate de inaniție. Primul deces cauzat de inaniție a apărut în 1817, la 30 martie. Este vorba despre Hertseg Peter de 56 de ani, următorul fiind Varga Mihalyi de 54 de ani, la 14 aprilie 1817. La 20 aprilie 1817 a murit Biro Marton, în vârstă de 48 de ani. Au

²¹ Florica Negrău, *Jocuri populare tradiționale din Bihor*, Oradea, 2003, p. 19

²² V. Faur, *Activitatea Despărțământului din Marghita al "ASTREI" (1910-1914)*, în *Crisia*, VII, 1977, p. 482

²³ *Ibidem*, p. 485

²⁴ *Ibidem*, p. 487

urmat mai multe decese cauzate de inaniție. Ultimul caz a fost consemnat la 16 iulie 1817, când a murit Biro Erszebet, probabil soția lui Biro Marton, decedată la vârsta de 46 de ani. Conform datelor de care dispunem, foarte multe decese au fost cauzate de „bube”, 24 din totalul de celor 80 de decese consemnate în 1817²⁵. În aceste condiții, în perioada respectivă tinerii ezitau să-și încheie noi familii. Spectrul foametei era extrem de apăsător. Informațiile din arhivă confirmă această realitate. În Suplacu de Barcău, spre exemplu, în 1814 sunt consemnate 6 căsătorii, pentru ca în 1817 să se mai officieze doar 3 asemenea evenimente²⁶.

Satele Borumlaca și Suplacu de Barcău au fost racordate la cele mai importante evenimente ale secolului. Se cunoaște faptul că, în contextul războaielor napoleoniene în care a fost implicat și Imperiul Habsburgic, s-au făcut recrutări de soldați care urmau să lupte pe fronturile anti-napoleoniene. În 1815 au fost chemați la oaste mai mulți locuitori de pe Văile Barcăului și Bistrei. Între aceștia au fost și recruți din Borumlaca²⁷.

Revoluția de la 1848-1849 a antrenat și ea lumea în tensiunea momentului. Cu siguranță sătenii din arealul comunei Suplacu de Barcău cunoșteau date legate de eveniment, poate chiar de la participanți direct la evenimente. La începutul anului 1849, în mijlocul evenimentelor revoluționare din Transilvania, a fost organizată o unitate militară de voluntari a comitatului Bihor. Au răspuns cererii autorităților maghiare ale comitatului Bihor mai mulți locuitori ai comitatului. Cu siguranță vor fi răspuns îndemnului și unii locuitori ai satelor Suplacu de Barcău, Borumlaca, Vâlcelele sau Valea Cerului, de vreme ce avem cunoștință de un asemenea caz la Varviz, sat învecinat localității Borumlaca. Este vorba despre un anume Kliszik Jákáb, care a participat activ la evenimente. Unitatea din care acesta făcea parte a acționat mai ales în zonele Hunedoarei și Huedinului. Ultima bătălie la care a luat parte și Kliszik Jákáb a fost la 5 mai 1849, în zona Huedinului. Apoi, Kliszik Jákáb a dezertat, conform unui raport al comandantului unității din 26 mai 1849, îndreptându-se probabil spre Varviz²⁸.

În contextul conflictelor, nu de puține ori satele erau obligate să contribuie la efortul de război al statului. Așa s-a întâmplat, bunăoară, în 1812,

²⁵ Ioan Ciorba, *Efecte demografice ale mării foamete dintre anii 1813-1817 în regiunea Bihorului*, în *Crisia*, 2002-2003, 2003, p. 111-112

²⁶ Ioan Ciorba, *Marea foamete din Transilvania dintre anii 1813-1817*, Editura Arca, Oradea, 2007, p. 197

²⁷ *Ibidem*, p. 64

²⁸ Hegyesi Márton, *Bihor Vármegye 1848-1849-ben*, Debrecen, 2000, p. 254

în contextul aceluiași războaie napoleoniene, când printre satele care au contribuit la nevoile armatei s-au numărat și Suplacu de Barcău și Borumlaca²⁹.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea lucrurile au intrat pe un făgaș normal din acest punct de vedere. Conflictele au fost departe de zona Bihorului, iar spectrul foametei unul îndepărtat. Locuitorii satelor Borumlaca, Vâlcelele, Valea Cerului și Suplacu de Barcău își duceau zilele într-o rutină întreruptă de marile evenimente care traversau comunitățile precum: nunțile, botezurile etc. Cercetătorul orădean Mircea Brie a investigat fenomenul marital al parohiei romano-catolice Suplacu de Barcău în intervalul de timp cuprins între anii 1860-1880, reieșind o serie de concluzii extrem de interesante³⁰. Așa cum specifica și Mircea Brie, registrul parohial de stare civilă al cununaților cuprinde, pe lângă căsătoriile tinerilor din Suplacu de Barcău, și pe cele ale comunităților romano-catolice din Balc, Borumlaca, Ip și Vărzari. La vremea respectivă, populația localității Suplacu de Barcău era majoritar maghiară, aparținând în general religiei reformate, 1226 persoane la 1900³¹. În Suplacu de Barcău exista însă și o mică comunitate romano-catolică, 201 în 1900, una ortodoxă, formată din români, 346 persoane, și una formată din evrei, 132 persoane. În Borumlaca, alături de cei 205 români, locuiau 380 de slovaci, aceștia din urmă de religie romano-catolică. În parohia Suplacu de Barcău, care, așa cum am spus mai sus, cuprindea și satele Balc, Borumlaca, Ip și Vărzari, s-au oficiat în cei 20 de ani analizați 223 căsătorii. Dintre acestea, 14 s-au încheiat între parteneri din Suplacu de Barcău, altele 82 între tineri din Borumlaca³².

²⁹ Ioan Ciorba, *Marea foamete din Transilvania dintre anii 1813-1817*, Editura Arca, Oradea, 2007, p. 67, 70

³⁰ Mircea Brie, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, Editura Universității din Oradea, 2008, p. 169-171

³¹ *Ibidem*, p. 169

³² *Ibidem*, p. 170

Comuna Suplacu de Barcău în Perioada Interbelică

Consecințele Primului Război Mondial au fost vizibile și în spațiul comunei Suplacu de Barcău. Vremurile de restriște pricinuite de privațiunile de tot felul, firești până la urmă într-un război de asemenea anvergură, i-au afectat, deși nu într-o măsură foarte mare, pe locuitorii acestor așezări. Economia aproape autarhică în care se mișca viața comunităților la început de secol XX le-a ferit oarecum de consecințele economice ale conflictului mondial. La aceasta s-a adăugat faptul că linia frontului era totuși departe de zona Bihorului. Cu toate acestea, mai mulți locuitori au participat la marea conflagrație mondială înrolați în armata austro-ungară. O parte a acestora au murit pe diferite fronturi. De altfel, și în cel de-al Doilea Război Mondial sătenii din cele șase așezări ale comunei au dat tributul lor de sânge. Documentele vorbesc despre cei morți în ambele războaie. Aceștia sunt: Bagosi Karoly, Bagosi Laslo, Bagosi M. Laslo, Bagosi Pal, Balla Mihaly, Caba Petru, Cadar Gheorghe, Cadar Ioan, Csapo Jozsef, Darvai Ioan, Demian Șandor, Diosadi Lajos, Dombi Mihaly, Domokos Pal, Druță Mihai, Druță Petru, Duma Ioan, Elekes Mihaly, Fritea Traian, Furuiăș Ioan, Gal Ferencz, Guiaș Alexandru, Guthy Lajos, Helmeczi Laslo, Helmeczi Sandor, Herczeg Jozsef, Herczeg Lajos, Herczeg Sandor, Jacob Sandor, Jakob Balint, Kalnochi Gyorgy, Kalnochi Mihaly, Kereszi Lajos, Kocsis Lajos, Magyar Lajos, Major Sandor, Mate Jozsef, Mennyhart Jozsef, Molnar Mihaly, Naghy Janos, Nits Jozsef, Olah Mate, Pantea Ioan, Peter Karoly, Pinteia Ioan, Pinteia Vasile, Pintiuță Simion, Pop Gavril, Purdea Gavril, Rațiu Ioan, Salanki Jozsef, Santa Ferenc, Santa Lajos, Sass Janos, Sechereș Gheorghe, Sepe Gavril, Silaghi Mihai, Silaghi Petru, Simon Karoly, Szabo Jozsef, Szabo Jozsef, Szabo Jozsef Gy., Tivadar Gavril, Iosif Șuteu, toți din Suplacu de Barcău. Din Dolea au murit: Hajnal Pal, Pazmandi Josif, Szabo Iosif, din Foglaș: Alexandru Pantea, Gavril Tivadar,

Ioan Tivadar, Vamos Istvan, Venczel Antal, iar din Borumlaca: Polacec Ștefan¹.

După încheierea războiului, comuna Suplacu de Barcău nu a trimis delegați cu *credențional* la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Cu toate acestea, românii și slovaci din localitățile aferente comunei de astăzi au primit cu mare entuziasm actul unirii de la Alba Iulia, văzând în acesta un moment de cumpănă pentru întreaga evoluție ulterioară.

Administrația maghiară: decembrie 1918-aprilie 1919

Așa cum se cunoaște, la 1 Decembrie 1918, românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș au decis la Alba Iulia unirea cu România. Aproape fiecare localitate și-a trimis reprezentanții la Alba Iulia cu mandat imperativ de a vota actul unirii. Conform informațiilor existente, din comuna Suplacu de Barcău nu a participat nici un reprezentat cu *credențional* la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia². De asemenea, în perioada respectivă, în comună nu s-a constituit nici Garda Națională Română.

Județul Bihor, deci și comuna Suplacu de Barcău, a rămas sub administrație maghiară mult mai mult decât celelalte provincii românești care au votat unirea cu România la 1 Decembrie 1918. Satele din actualul areal al comunei au fost parțial ferite de excesele armatei maghiare aflate în retragere, mai ales de unitățile de secuiești conduse de colonelul Khratocvill - decembrie 1918-martie 1919 - și de cele ale armatei bolșevice maghiare, în timpul republicii bolșevice a lui Kun Bela³, așa cum se petrecuse în alte sate din zonă⁴,

¹ Gheorghe Damian (coordonator), *Jertfa de sânge a Bihorului*, Editura Arca, Oradea, 2008, p.379-382

² Flaminia Faur, *Mărturii despre evenimentele din Bihor (noiembrie 1918-aprilie 1919)*, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, Oradea, 1993, p. 109 (în continuare Flaminia Faur, *Mărturii...*)

³ Între 21 martie-20 aprilie 1919, în Ungaria a fost organizat, după model sovietic, un stat comunist condus de Kun Bela. Acesta nu s-a menținut foarte mult timp datorită intervenției Antantei, mai ales a armatei române care, la 4 august 1919, a intrat în Budapesta lichidând regimul lui Kun Bela.

⁴ În timpul tulburărilor de aici, a fost ucis de către bandele secuiești, în restaurantul Margareta, învățătorul Vasile Filip, din Bogeiu. Acesta a avut curajul să afirme în prezența mai multor ofițeri secuiești că ordinea maghiară nu va dura foarte mult și în curând va sosi armata română. Prin Almașul Mic au trecut în retragere atât unitățile armatei secuiești, cât și cele ale bolșevicilor. Secuiei s-au retras înaintea bolșevicilor și s-au dat la acte de o violență majoră. Fruntașii românilor din

mai ales pe cursul superior al Văii Bistrei, aflat în imediata vecinătate a comunei Suplacu de Barcău. La Popești, bunăoară, bandele secuiești au stat aproape o săptămână și s-au dedat la violențe fizice asupra țăranilor din sat.

localitate au fost amenințați cu moartea întrucât s-au opus rechiziționării de produse de la populație. Aceștia au scăpat numai după ce au dat de băut conducătorilor armatei secuiești. Bolșevicii, în schimb, au rămas în zonă până la apropierea armatei române, în sâmbăta Paștilor. De aici au plecat spre Marghita, apoi în direcția Ungariei. Bolșevicii nu au recurs la violențe deoarece în zilele respective a plouat foarte mult, iar Barcăul s-a revărsat și a inundat satul împiedicând astfel intrarea acestora în sat, drumul principal netrecând prin localitate, iar cele lăturalnice erau inundate. În Cheț secuii au ajuns, în retragere fiind, când frontul a ajuns la Tășnad. Mulți locuitori ai satului au fost duși cu forța pe frontul de la Tășnad pentru a lupta de partea maghiară. Preotul din Cheț, Georgiu Chiș, și cel din Ghenetea, Vasilie Ancu, au protestat împotriva tratamentului la care erau supuși sătenii. Atitudinea lor i-a înfuriat pe cei mai mulți dintre comandanții secuilor amenințând cu moartea pe cei doi preoți, care au fost nevoiți să se ascundă în pădurile din apropiere. Măsuri dure contra românilor s-au luat și la Chișlaz, unde 80 de secuii conduși de 2 ofițeri au ajuns la sfârșitul lunii februarie 1919.

La Ciutelec nu au ajuns în retragere nici unitățile formate din secui, nici cele din bolșevici. Aici au poposit, în schimb, gardiștii unguri bolșevici din Marghita imediat după preluarea puterii la Budapesta de către Bela Kun. Aceștia au efectuat o incursiune pe valea Bistrei, zonă covârșitor românească, pentru a-și impune autoritatea. În Ciutelec au găsit un important cuib bolșevic, aici fiind un Consiliu comunal bolșevic condus de Pavel Mag. Secretarul consiliului era Florian Dallai, iar printre membri se regăseau Anton Popangă și Gheorge Brindea. În Ciutelec ființa încă din noiembrie 1918 o Gardă națională maghiară condusă de Emeric Porge. Interesant este că în momentul sosirii gardiștilor bolșevici de la Marghita nu consiliul bolșevic condus de Pavel Mag a fost cel care a coordonat acțiunile de represalii, cum ar fi fost firesc din punct de vedere ideologic, la adresa frunțașilor românilor din Ciutelec și împrejurimi, ci Porge Emeric, șeful gărzii maghiare. Este, credem, o dovadă că acțiunile represive erau mâinate de principii naționale și nicidecum ideologice, Pavel Mag refuzând să participe la represalii pe motive naționale. Coordonați de Porge Emeric, fost factor poștal, în Ciutelec au fost uciși doi dintre frunțașii românilor din localitate: Teodor Magdaciu și Ion Sarca, ultimul ucis chiar în curtea casei sale.

Din Ciutelec bolșevicii și-au continuat incursiunile în amonte pe Valea Bistrei. În Spurcani (astăzi Bistra) gardiștii l-au arestat pe comandantul Gărzii Naționale Române, Florian Bule, căruia i-au cerut imperativ să predea armele pe care le dețineau, iar în Popești i-au bătut pe preotul paroh și pe câțiva săteni care i-au sărit în ajutor.

Preotul român greco-catolic a avut cel mai mult de suferit. Jafurile din gospodăriile oamenilor erau la ordinea zilei⁵. În momentul apropierii armatei române, în preajma zilei de Paște, 20 aprilie 1919, atât secuii, cât și bolșevicii au dat bir cu fugiții. În Popești, armata română a intrat chiar în ziua de Paște⁶. A fost vorba despre o patrulă românească sosită dinspre Suplacu de Barcău-Borumlaca, desprinzându-se din coloana principală a armatei române, care mărșăluia pe direcția Șimleu Silvaniei-Marghita și care a dorit să verifice eventuala prezență a unor elemente militare maghiare.

În arealul comunei au fost însă prezente elemente ale armatelor bolșevice maghiare și secuiești. Acestea au produs mare neliniște printre săteni, iar preotul greco-catolic al comunei, Nicolae Sabău, a fost amenințat cu moartea, fiind căutat de soldații secuii pentru a-l ucide. Preotul Nicolae Sabău s-a ascuns până la sosirea armatei române, scăpând astfel de la o moarte sigură⁷. Documentele vorbesc însă de alți locuitori care au fost bătuți, arestați, chinuiți și omorâți, fără a consemna numele lor⁸.

Armata română a intrat în teritoriul comunei Suplacu de Barcău, venind dinspre Marca-Porti în ziua de 18 aprilie 1919, fiind primită cu mare solemnitate de către preotul Nicolae Sabău, însoțit de notar, primar, consilierii comunali și un mare număr de localnici extrem de bucuroși la vederea uniformelor armatei regale române⁹.

Procesul de integrare în statul român nu a fost unul tocmai ușor, dar a urmat o cale ascendentă pe măsură ce legislația unitară propusă de guvernul de la București producea efecte și în teritoriu. Una dintre legile care a ajutat la uniformizarea societății românești a fost legea de reformă agrară, votată de Parlamentul de la București în iulie 1921.

Reforma agrară din 1921

Locuitorii celor șase sate ale comunei: Suplacu de Barcău, Borumlaca, Dolea, Foglaș, Valea Cerului, Vâlcelele au fost și ei prinși în procesul de reformă agrară din 1921. Frământările țăranilor în vederea obținerii de pământ au început imediat după război, ca o consecință a lipsei cronice de pământ, mai

⁵ V. Faur, *Generația mării uniri. Evenimentele din Bihor (decembrie 1918 - aprilie 1919). Documente*, Oradea, 1993, p. 86

⁶ A.N.-D.J.Bh, *Fond Colecția de documente, Dos. 190, Inv. 886, Rola 28*

⁷ Flaminia Faur, *Mărturii...*, p. 109

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*

ales printre țăranii români din zonă. Cum legea agrară părea că se amână, nu puține au fost vocile care au cerut oficialităților împrăștierea mai rapidă a țăranilor, înainte de apariția legii propriu zise¹⁰. Nu de puține ori, în sprijinul doleanțelor țăranimii au venit chiar Consiliile Naționale Române din plasa Marghita, care au intervenit pe lângă autorități în acest sens. Avem mai multe exemple. Astfel, țăranii de pe Valea superioară a Barcăului se adresează, prin intermediul Consiliilor Naționale Române din zonă, direct prefecturii Bihor la 5 decembrie 1918 pentru arendarea pământurilor către țărani: *„Poporul nostru așteaptă cu cea mai mare încredere fapta cea mare și arzătoare a împărțirii pământului. Pentru a putea trăi, poporul comunei Almaș (Almașu Mare, astăzi sat în comuna Balc), alcătuit din 80% din mici proprietari și muncitori agricoli, îi trebuie pământ. Dar în teritoriul comunei noastre sunt numai proprietari mari. Din suprafața acestuia cam 1600 de iugăre cadastrale sunt date în arendă, iar acum un mare proprietar voiește să dea în arendă o suprafață de 800 iugăre. Până la înfăptuirea reformei agrare cerem să ni se arendeze nouă și acest teritoriu”*¹¹.

După promulgarea Legii de reformă agrară, țăranii din cele șase sate care compun astăzi comuna Suplacu de Barcău, asemeni tuturor din România, așteptau cu nerăbdare împrăștierea, țăranii români fiind ținuti până atunci într-o dublă inferioritate, celei sociale i se adăuga cea națională, față de națiunea maghiară din Transilvania. Din acest punct de vedere, poate că în Ardeal reforma agrară era așteptată o dată în plus față de Vechiul Regat.

După îndelungi dezbateri, reforma agrară a fost legiferată de Parlamentul de la București la 23 iulie 1921. În comună, la fel ca în întregul județ, aplicarea propriu-zisă a reformei a început abia în vara anului 1922, când s-au creat Comitetele locale de împrăștiere. De fapt, ordinul de aplicare a legii a ajuns în Bihor la 22 mai 1922. În plasa Marghita, din care făceau parte și actualele sate ale comunei Suplacu de Barcău, Comisia de Ocol a început exproprierea urmate de împrăștierea abia la 11 iunie 1922.

Pământurile nu erau însă suficiente pentru toți locuitorii. Astfel, în Suplacu de Barcău, la un număr de 2318 locuitori existau doar 4523 iugăre de pământ¹², însă nici acesta nu putea fi expropriat deoarece era deja în

¹⁰ Blaga Mihoc, *Aplicarea reformei agrare din 1921 în plasa Marghita, județul Bihor*, în *Crisia*, 1983, p. 209-211

¹¹ A.N.-D.J.Bh, *Fond Prefectura județului Bihor*, pachet 24, 1918, dos. 78 (apud Liviu Botezan, Teodor Pavel, Vasile Șchiopu, *Acțiuni ale țăranimii din județul Bihor în perioada decembrie 1918-aprilie 1919*, în *Lucrări Științifice*, Seria B, 1969, p. 284)

¹² Blaga Mihoc, *Aplicarea reformei agrare din 1921 în plasa Marghita, județul Bihor*, în *Crisia*, 1983, p. 210

posesia unor țărani. O situație similară era și în satul Borumlaca, unde la o populație de 906 locuitori existau doar 2369 iugăre¹³. Situația era și mai grea în Valea Cerului, Vâlcelele și mai ales Foglaș și Dolea, unde terenul agricol era extrem de puțin datorită situării acestor sate în spații împădurite în mare parte. În general, terenurile agricole ale comunei Suplacu de Barcău aveau o fertilitate medie, dar dacă erau muncite și îngrășate (gunoite) în mod corespunzător puteau asigura o recoltă suficientă pentru hrănirea locuitorilor.

Până în toamna anului 1922 comisia de ocol Marghita a expropriat majoritatea suprafeței agricole din plasă care cădea sub incidența legii. În întreaga plasă au fost expropriate 18.996 iugăre, 1556 stâneni de la mai mulți proprietari de pământ. La acestea se adaugă terenurile vândute țăranilor înainte sau în timpul desfășurării lucrărilor de reformă agrară. Cele mai numeroase vânzări au fost cele realizate de Abația de Mölk către țăranii din Budoi și Voivozi (1003 iugăre 807 stâneni), dar și de proprietari particulari. Amintim între aceștia din urmă pe Várady Szabo, din Borumlaca, al cărui pământ însuma 309 iugăre și care a fost vândut țăranilor din Varviz pentru a-l folosi drept pășune comună¹⁴. Terenul se afla la granița dintre Varviz și Borumlaca, în locul numit *Dumbrava*. Și astăzi acest teren este folosit în cea mai mare parte ca pășune pentru vitele sătenilor.

Unii proprietari au încercat să se opună expropriierilor prin orice mijloace. Așa a fost cazul lui Zichy Rafael, care avea proprietăți și în arealul satului Borumlaca. Potrivit noii legislații agrare, acesta trebuia să fie expropriat, la fel ca și toți marii proprietari de pământ din România. Era un deziderat al sătenilor exprimat încă în mijlocul evenimentelor din martie 1919. Exproprierea lui Zichy Rafael s-a făcut prin decizia de expropriere nr. 11/1923 din 3 februarie 1923. Acesta a fost profund nemulțumit de suma primită de la stat pentru terenurile expropriate, intervenind la Curtea de Apel Oradea. Apelul s-a judecat la 8 Decembrie 1923 și a dat parțial câștig de cauză proprietarului, plătindu-i-se 1000 de lei pe iugăr arător, 700 de lei pe pășune și 1000 de lei pe pădure¹⁵. Zichy Rafael a fost nemulțumit și de suprafața expropriată. A făcut recurs și pentru suprafața expropriată sperând în diminuarea acesteia¹⁶.

¹³ *Ibidem*

¹⁴ *Ibidem*; vezi și B. Mihoc, *Reforma agrară din 1921. O istorie a agriculturii în județul Bihor*, Oradea, 1994, p. 21

¹⁵ A.N.-D.J.Bh, *Fond Consilieratul agricol al Județului Bihor*, cota 46, f. 6

¹⁶ *Ibidem*, f. 2

La 27 iunie 1925, Comisia de Ocol pentru împrăștiare Aleșd (Aleșd, nu Marghita pentru că Zichy Rafael avea cele mai multe proprietăți și domiciliul în plasa Aleșd) compusă din Adalbert Hollmayer, președinte, și G.P. Nicolescu, agronom regional, s-a deplasat la Varviz și Borumlacla pentru a face împrăștierea țăranilor, terenul fiind intabulat deja la Cartea Funciară a Judecătoriei de Ocol Marghita pe numele statului. Comisia a hotărât ca din moșia statului expropriată de la contele Zichy Rafael să fie dat spre împrăștiare sătenilor din satul vecin, Vărzari, un număr de 11 iugăre și 1378 stânjani întrucât satul avea foarte puțin pământ agricol. Din acestea, un iugăr și 1511 stânjani ca donație pentru învățător și trei iugăre și 125 stânjani ca sesie parohială¹⁷.

Zichy Rafael nu s-a oprit însă aici. Au urmat noi apeluri și, la 12 mai 1928, după îndelungi tergiversări, lucrurile s-au terminat prin prezența inginerului Iulian Man, recepționarul lucrării din partea statului, care, verificând noile măsurători făcute între 10-12 mai 1928, a pus satul în proprietatea pământului expropriat de la Zichy Rafael¹⁸. Suprafața definitiv expropriată era: pășune - 5 iugăre și 36 stânjani; pădure 11 iugăre 1378 stânjani.

Problemele legate de împărțirea pământurilor în comuna Suplacu de Barcău nu au fost puține. La fel ca peste tot în România, au fost numeroase neajunsuri care au condus la tergiversări fără sfârșit ale unor chestiuni aparent clare. Problema contelui Zichy Rafael a fost numai una dintre ele. Acesta a reușit ca vreme de șapte ani să întârzie punerea în posesie definitivă a localnicilor. Probleme s-au ivit apoi cu cei cu proprietăți mai mici decât a lui Zichy Rafael și care s-au împotrivit, de asemenea, exproprierii.

Un alt tip de tensiuni a fost creat chiar de către cei puși să repartizeze pământul, inginerii agronomi, unii dintre ei îmbogățindu-se în această perioadă. Așa a fost și cazul agronomilor din plasa Marghita: Petre Stănescu și Mihai Verzariu. Există date despre mai multe abuzuri comise de acesta cu ocazia repartizării terenurilor către țărani. Un mijloc de câștig destul de ușor în mâna inginerilor agronomi regionali era aprobarea sau anularea unor vânzări legale sau ilegale de pământuri expropriabile. De asemenea, aceștia facilitau vânzarea de pământuri către speculanți. Astfel au stat lucrurile și în Suplacu de Barcău, unde contele Karoly, care avea pământuri întinse în zonă, a vândut în preajma exproprierii notarului

¹⁷ *Ibidem*, f. 5

¹⁸ *Ibidem*, f. 11

Kucssovsky din Suplacu de Barcău o moșie și o moară contra sumei de 1.650.000 lei, ceea ce a declanșat nemulțumirea țăranilor din sat care munceau de generații întregi acest pământ în parte. Aflând de situație, autoritățile au anulat vânzarea declarând, în septembrie 1922, expropriat acel pământ. Cu toate acestea, notarul Kucssovsky a continuat să facă presiuni asupra țăranilor pentru a-i lăsa lui pământul, amenințându-i inclusiv cu bătaia, până în anul 1924¹⁹. Agronomul Mihai Verzariu a fost mutat în plasa Salonta, datorită abuzurilor comise mai ales de către el.

Problemele generate în lumea satului de reforma agrară din 1921 au fost numeroase. Ele au persistat în întreaga perioadă interbelică. Tocmai de aceea, chiar și în preajma declanșării celui de-al Doilea Război Mondial mai sunt menționate litigii legate de acest proces.

Aspecte privind viața politică interbelică

Comunitățile din cele șase sate ale actualei comune Suplacu de Barcău au cunoscut binefacerile unei societăți democratice odată cu constituirea statului național unitar. Acestea au fost conectate tot mai mult la viața politică românească, cu toate că activitatea politică propriu-zisă era slabă. Problemele zilnice îi făceau pe localnici puțin receptivi la ceea ce se întâmpla în viața politică din România, fapt care nu însemna că trăiau în afara timpului istoric.

Această lipsă de interes este sesizabilă chiar și la alegerile comunale sau parlamentare care au avut loc în Perioada Interbelică. Spre exemplu, la alegerile parlamentare din mai 1926, Borumlaca s-a aflat în imposibilitate de a organiza alegerile, iar cei care doreau să voteze totuși o puteau face la secția de votare din satul Varviz, unde a fost stabilit centrul de votare pentru mai multe sate din jur: Vărzari, Borumlaca, Cuzap, Popești, Voievozi și Spurcani (astăzi Bistra). Participarea la vot a fost destul de numeroasă. La urne s-a prezentat un număr de 1627 votanți. Cu ocazia respectivelor alegeri în circumscripția electorală Varviz, unde fuseseră arondați și locuitorii din Borumlaca, alegerile au fost câștigate la diferență de cinci voturi de către Partidul Național Român. Rezultatele votului au arătat în felul următor:

- Partidul Național Român - 529 voturi;
- Partidul Poporului - 525 voturi;
- Partidul Muncitor (comunist și socialist) - 432 voturi;

¹⁹ *Tribuna*, 1924, nr. 4, p. 4

- Liga Apărării Național Creștine - 37 voturi;
- Partidul Social Democrat - 27 voturi;
- Partidul Național Liberal - 24 voturi;
- Partidul Țărănesc - 4 voturi²⁰.

Restul de voturi au fost fie anulate (24), fie respinse (25), din cauză că s-a pus greșit ștampila de vot. După cum se poate constata, cele mai puternice formațiuni politice în zonă erau Partidul Național Român, Partidul Poporului și partidele de stânga și extremă stângă (socialiștii și comuniștii). Dacă surprinde oarecum numărul relativ mic de voturi obținut de Partidul Național Liberal, nu același lucru îl putem spune despre Liga Apărării Național Creștine, a patra forță politică la respectivul scrutin, întrucât ideologia cuzisto-codrenistă pătrundea tot mai mult în lumea satelor. Corneliu Zelea Codreanu, încă membru al Ligii Apărării Național Creștine până în 1927, când s-a despărțit de A.C. Cuza formând Legiunea Arhanghelului Mihail, era din ce în ce mai cunoscut, iar discursul politic și carisma sa cucereau tot mai mulți aderenți.

În limita normalului se înscrie oarecum și rezultatul obținut de Partidul Social Democrat, un partid care nu a reușit niciodată în Perioada Interbelică să devină o forță politică, deși avea deja o oarecare tradiție.

Locuitorii din restul satelor din actuala comună Suplacu de Barcău fuseseră arondați să voteze în actualul centru administrativ, localitatea cea mai importantă din zonă. Și aici alegerile au fost câștigate pentru Senat de candidatul Partidului Național Român²¹, iar la Senat de cel al Partidului Poporului²². Campania electorală a fost marcată de numeroase violențe patronate chiar de către guvern. În Bihor, acest lucru s-a făcut chiar sub patronajul prefectului Iosif Iacob, membru al Partidului Poporului, care era și organizatorul scrutinului electoral.

În general, în această perioadă, în Suplacu de Barcău, Borumlaca, Foglaș, Dolea, Valea Cerului, Vâlcelele cei mai mulți aderenți îi avea Partidul Național Român, iar după fuziunea acestuia cu țărăniștii lui Ion Mihalache și constituirea Partidului Național Țărănesc (PNȚ) acesta a fost partidul care a adunat cele mai multe voturi. Așa s-a întâmplat în majoritatea scrutinelor interbelice. O pondere însemnată o mai avea aici și Partidul Maghiar, care obținea scoruri electorale importante datorită faptului că mai ales în Suplacu

²⁰ *Legea românească*, nr. 11, iunie 1926, p. 11

²¹ I. Zainea, *Economie și societate în Bihor (de la Marea Unire la Dictatul de la Viena)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007, p.258

²² *Ibidem*

de Barcău exista o comunitate maghiară destul de însemnată, situată procentual la aproape 50 % din totalul populației. Situația era una generală pentru plasa Marghita, mai puțin valea superioară a Bistrei, începând cu satul Ciutelec, unde majoritatea populației aparținea comunității românești. Aproape de fiecare dată, partidul Maghiar se situa pe locul doi, de regulă după cel de guvernământ. Așa s-a întâmplat, bunăoară, la alegerile parlamentare din iunie 1931 sau la cele din vara anului 1932²³.

Astfel, la alegerile pentru Consiliul Județean de la începutul lui februarie 1930 național-țărăniștii au câștigat detașat alegerile²⁴. În circumscripția electorală Suplacu de Barcău, P.N.Ț. a obținut majoritatea voturilor, urmat de Partidul Maghiar, Partidul Național Liberal (P.N.L) și Partidul Național Țărănesc dr. Nicolae Lupu (P.N.Ț. Lupu)²⁵. Alegerile parlamentare parțiale din ianuarie 1931 au păstrat aproximativ aceleași opțiuni electorale în Suplacu de Barcău și satele din jur²⁶.

În afara faptului că național-țărăniștii au fost o constantă a zonei din perspectiva numărului de voturi, surprinzător de multe sufragii au fost obținute în Perioada Interbelică și de către comuniști și socialiști. Aceștia s-au situat în permanență în plutonul fruntaș al partidelor care au obținut voturi în cele șase sate ale comunei Suplacu de Barcău. Existența unei clase muncitoare în număr relativ mare, cauzată de exploatarea petrolului și cărbunelui, a condus la această stare de lucruri.

Aspecte economice

Principala îndeletnicire a locuitorilor din zonă între cele două Războaie Mondiale a fost agricultura. În primul rând, se cultivau porumbul și grâul, indispensabile pentru viața de zi cu zi a oamenilor. „Pământul, deși cam puțin, este bine lucrat și bine îngrijit ceea ce arată sămănăturile de grâu frumoase și lanurile de păpușoiu din care abia se vede omul”²⁷, spunea Nicolae Firu în 1923, într-o descriere a zonei. Legumele erau și ele cultivate, îmbogățind astfel alimentația oamenilor. Creșterea vitelor era ocupația complementară extrem de prezentă în fiecare sat. Același Nicolae Firu,

²³ *Ibidem*

²⁴ *Gazeta de vest*, 8 februarie 1930, p. 4

²⁵ I. Zainea, *Economie și societate în Bihor (de la Marea Unire la Dictatul de la Viena)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007, p. 267

²⁶ *Gazeta de vest*, 31 ianuarie 1931, p. 3

²⁷ N. Firu, *La biserica veche din Varviz*, în *Legea românească*, an III, nr. 29, 1923, p. 5

învățătorul care a colindat comuna în anul 1923, ne oferă informații despre aceste realități apreciind că „majoritatea locuitorilor trebuie să fie cu stare bună, ceea ce ne-o arată gospodăriile lor bine întocmite și îngrădite precum și vitele de soiu, bine întreținute ce am văzut prin curțile sătenilor. De păstrarea rasei vitelor îngrijește comuna, care după legile existente este obligată să ție numai tauri de rasă.

Seara când se întorc de la pășune râmii surprins de mulțimea vitelor cum vin încet, așezate parcă după categorii, căci în frunte vin vitele albe, apoi cele roșii, după aceea bivoolii și în urmă juncii și vițeii”²⁸.

Nu de puține ori însă calamitățile naturale au afectat culturile sătenilor supuse intemperiei vremii. Cel mai mult a afectat din acest punct de vedere grindina, care s-a abătut asupra hotarului satului Borumlaca în anii 1921, 1923 și, mai ales, în 1925, când au fost compromise total recoltele de grâu, secară, orz, ovăz, porumb, cartofi și fasole. Cu această ocazie au fost distruse în totalitate și viile din sat, astfel încât în anul respectiv nu s-a făcut vin deloc. Numai cu ocazia grindinii din 1925 au fost afectați 873 de locuitori ai satului Borumlaca din cei circa 900. Aproape toți au avut de suferit, după cum se poate observa, ceea ce ne arată dimensiunea dezastrului. Valoarea totală a pagubelor s-a ridicat la 3.200.000 mii de lei²⁹.

În Perioada Interbelică, în comună exista și o anumită viață economică specifică zonei, constând în existența unor meserii și chiar întreprinderi de mici dimensiuni, precum mori de apă, gatere, exploatarea forestiere sau altele de importanță mai mare, ca exploatarea cărbunelui și a petrolului.

Astfel, în perioada dintre cele două Războaie Mondiale, în Suplacu de Barcău exista o moară de apă cu turbină și motor, proprietarul acesteia fiind Nicolae Hendea, și una cu abur, de asemenea cu turbină și motor, aceasta fiind arendată de Carol Gutti³⁰. Mai existau și două „fabrici de ulei”³¹. Nicolae Hendea era proprietarul morii din Suplacu de Barcău din anul 1922. El a investit mult în ea imediat după cumpărare. A refăcut-o aproape în întregime, cu zid de cărămidă și fundament de beton. Clădirea avea trei părți: moara propriu-zisă, teascul de ulei și sala de mașini. Moara propriu-zisă era constituită din valțuri pentru grâu, valțuri pentru secară,

²⁸ *Ibidem*

²⁹ I. Zainea, *Economie și societate în Bihor (de la Marea Unire la Dictatul de la Viena)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007, p. 281

³⁰ *Ibidem* p. 105

³¹ *Ibidem*

piatră franceză de 48 țoli pentru tărațe de grâu, piatră franceză de 36 țoli pentru tărațe de secară, alte două pietre simple, una de 48 țoli pentru făină de porumb, iar alta de 36 țoli pentru uruială, două site, una pentru făină de grâu și una pentru făină de secară, mașină de gris dublă, filtru pentru ventilație, două mașini pentru curățatul grâului (trier), cu toate axele și elevatoarele necesare. Moara de ulei era dotată cu piatră de 38 țoli pentru decojitul seminței, valț pentru zdrobitul semințelor, frământător, două prăjitoare, o presă hidraulică de fabricație „Kupollo” Satu Mare. Moara era dotată cu un motor de 75 CP, fabricație MAV Budapesta, semi-stabil, cu vaporii, motor sistem vechi, uzat, consumând foarte multe lemne. Turbina cu apă, de 35 CP, permitea funcționarea morii 2-3 luni pe an. Moara deservea nevoile țăranimii din localitățile Suplacu de Barcău, Leșmir, Șumal, Porți, Marca, Borumlaca, Varviz, Cuzap, Voivozi, Camăr, Almașul Mare. Producția medie lunară era de 168.000 kg secară, 48.000 kg porumb și 72.000 kg uruială³².

Gutti Carol, arenda moara aflată în proprietatea comunei Suplacu de Barcău, clasificată ca moară țărancească prin decizia Ministerului Agriculturii și Domeniilor din 2 august 1939. Acesta arendase moara în 1939 pe o durată de 18 ani, perioadă în care se obliga să refacă moara și să o doteze cu toate cele necesare pentru a fi în perfectă stare de funcționare. Clădirea se compunea din moara propriu-zisă și sala de mașini. Motorul morii era de 30 CP, fabricație MAV Budapesta, o turbină de 25 HP și o mașină pentru curățatul grâului³³.

Conform statisticilor existente în comuna Suplacu de Barcău, în diverși ani ai perioadei interbelice au existat practicanți ai mai multor meserii, consemnați de organele fiscale ca atare. În Suplacu de Barcău erau înregistrați 3 cizmari, 2 măcelari, un tâmplar, doi morari, un fierar. Foarte interesant este faptul că în Suplacu de Barcău era înregistrat și un bărbier. Acesta era singurul, de altfel, din întreaga Plasă Marghita³⁴.

În Perioada Interbelică, la fel ca și în prezent, cea mai importantă localitate a comunei este chiar sediul său administrativ. În sprijinul acestei informații stă faptul că la Suplacu de Barcău se ținea un târg săptămânal, în fiecare zi de marți. În întreaga plasă Marghita se mai țineau doar două

³² A.N.-D.J.Bh, Fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 67/1936-1938, f. 198

³³ *Ibidem*, f. 201-202

³⁴ I. Zainea, *Economie și societate în Bihor (de la Marea Unire la Dictatul de la Viena)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007, p. 86-87

asemenea târguri, la Marghita și Mișca³⁵. Funcționarea târgului din Suplac era reglementată de consiliile comunale. Nu de puține ori acestea luau măsuri arbitrare care îi nemulțumea pe comercianții și industriașii originari din alte localități, ce doreau să-și vândă produsele. Acest fapt contravenea, evident, legii și ideii de comerț liber. Așa s-a întâmplat, bunăoară, în 1924, când Benjamin Herz din Suplacu de Barcău s-a adresat prefectului județului Bihor la 5 mai 1924, prin care cerea anularea deciziei consiliului comunal de interzicere a comercianților și industriașilor din alte comune să frecventeze nelimitat târgul săptămânal din localitate. Apelul său era semnat de 82 comercianți, în frunte cu arendașul târgului, Steiner Farcaș. Prefectul admite cererea lui Benjamin Herz, argumentând că este în interesul țăranilor din satele din jur de a avea mai mulți comercianți la târg, iar comuna ar avea numai avantaje dacă târgul este liber tuturor comercianților³⁶.

Sub aspect administrativ, în Perioada Interbelică fiecare din cele șase sate care astăzi compun comuna Suplacu de Barcău, erau comune de sine stătătoare. Conform legii administrative votate la 14 iulie 1925, teritoriul României se împărțea în comune rurale și urbane (adică orașe). Suplacu de Barcău, Valea Cerului, Borumlaca, Vâlcelele, Dolea și Foglaș intrau în categoria comunelor rurale. Aveau în frunte un consiliu comunal ales prin vot universal, direct, egal, secret și obligatoriu de către cetățenii majori. În fruntea consiliului comunal se afla primarul. Tot prin această legea administrativă se crea o nouă structură administrativă: plasa. Rolul său era acela de a înlesni aplicarea legilor și buna îndrumare a administrației locale³⁷. Satele din componența actuală a comunei Suplacu de Barcău făceau parte în Perioada Interbelică din plasa Marghita.

Anii celui de-al Doilea Război Mondial

În vara anului 1940, comuna a împărțășit soarta celorlalte teritorii românești ocupate de Ungaria horthistă în urma Dictatului de la Viena³⁸. La 30 august 1940, Germania și Italia, de comun acord cu Ungaria horthistă, au decis, la Viena, împărțirea Transilvaniei. Comuna Suplacu de Barcău a rămas în partea cedată Ungariei.

³⁵ *Ibidem*, p. 112-113

³⁶ A.N.-D.J.Bh, Fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 40/1922-1924

³⁷ Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994, p. 79

³⁸ A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj, 1972, *passim*

România după Dictatul de la Viena

La scurt timp de la acest eveniment, în noaptea de șase spre șapte septembrie 1940, ea a și fost ocupată de coloane ale Armatei a II-a maghiare, comandată de Jány Gusztav, venite în marș forțat dinspre Marghita în direcția Șimleu Silvaniei³⁹. Elemente ale acestei armate au comis cunoscutele atrocități de la Ip, Marca, Trăznea și satele înconjurătoare în zilele care au urmat. Locuitorii români și slovaci din aceste sate au fost supuși și ei rigorilor ocupației maghiare horthiste. Mulți au fost expulzați, maltratați și chiar uciși. Astfel, numai în septembrie 1940 câțiva locuitori zonă au fost bătuți, alții fiind internați în lagăre sau închisori politice⁴⁰. Altă metodă de presiune asupra românilor, asemeni celor din alte teritorii cedate în urma Dictatului de la Viena, a fost aceea a trimerii forțate de către autoritățile horthiste în detașamente de lucru pe teritoriul Ungariei sau la munci de război de unde mulți nu s-au mai întors⁴¹.

Cele șase sate care astăzi compun comuna Suplacu de Barcău erau populate în mare măsură și în anul 1940 cu etnici care nu erau români, este vorba despre maghiari și slovaci. O parte a comunității maghiare din acest areal s-a manifestat destul de zgomotos cu ocazia revenirii administrației

³⁹ Gh. I. Bodea, Vasile T. Suciu, Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în nord-vestul României*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 152

⁴⁰ I. Popovici, *Contribuții privind situația maselor populare din Bihor în perioada ocupației horthyste*, în *Crisia*, 1980, p. 293

⁴¹ *Ibidem*

maghiare⁴². Cu toate acestea, în nici unul dintre cele șase sate nu se cunosc date referitoare la eventuale atrocități la adresa românilor, așa cum se întâmplase în câteva sate din apropiere: Ip, Marca, Șumal etc.

O serie de locuitori ai comunei au fost înrolați în armata maghiară pentru a lupta în cadrele acesteia după 30 august 1940, ca cetățeni ai Ungariei. Unii au murit pe front. Unii însă au supraviețuit mării conflagrații mondiale și s-au întors acasă imediat după încetarea ostilităților, în timp ce alții au sosit abia după mai mulți ani de prizonierat în Uniunea Sovietică.

Monument închinat Holocaustului

⁴² A. Faur, *Manifestări ale spiritului revizionist în județele din nord-vestul României (1944-1945)*, Oradea, 2003, p. 324

Comuna Suplacu de Barcău a fost eliberată în luna octombrie 1944 de către unități ale armatei sovietice aflate în ofensivă în direcția Ungariei. La 12 octombrie 1944, trupe sovietice au pătruns pe teritoriul comunei Popești, venind dinspre Derna-Voivozi. Era vorba despre o coloană militară desprinsă de trupele sovietice care înaintau pe Valea Crișului Repede, pe direcția Cluj-Oradea. Ulterior, o parte a acestora a trecut dealul spre Dolea-Suplacu de Barcău pentru a lua poziții de atac mai bune. Trupele maghiare și germane erau amplasate pentru apărarea zonei pe dealul Honta, din hotarul satelor Bistra și Ciutelec, un amplasament care domina întreaga zonă. Timp de două zile aici au avut loc lupte violente între combatanți. Pe teritoriul comunei au căzut mai mulți soldați aparținând celor doi combatanți. În dimineața zilei de 14 septembrie 1944, trupele maghiare și germane înfrânte și-au părăsit pozițiile. Până în 18 octombrie 1944 trupele sovietice au staționat în zonă. Comandamentul acestor unități - era vorba despre Comandamentul sovietic pentru trupele de marș - a fost fixat în școala și primăria din Voivozi⁴³.

⁴³ *Plai de vis*, an I, nr. I, 8 noiembrie 2000, p. 4

Comuna Suplacu de Barcău în Perioada Postbelică

Tranziția: 1944-1948

Perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial a fost una destul de tulbură și pentru cele șase sate ale comunei Suplacu de Barcău, asemeni întregii societăți românești postbelice. Agitația politică românească de după Război a pătruns până în structura internă a satelor. Lumea, în dramatică schimbare, și-a pus amprenta puternic inclusiv pe relațiile interumane.

Deși nu era foarte puternică, în comună exista o organizație a Partidului Național Țărănesc (P.N.Ț.) având în frunte, printre alții, pe Alexandru Miron, proprietar de cârciumă în Suplacu de Barcău. Imediat după Război, acesta a încercat să coaguleze structura național-țăărănească, angrenându-se serios și în propaganda electorală premergătoare alegerilor din 19 noiembrie 1946. Printre membrii P.N.Ț. menționați în documente, mai amintim pe Ciordaș Gheorghe din Borumlaca, Șumălan, Grigore, Miron Ioan, Miron Irina, Gui Ana, Gui Mihai, Porumb Mihai, toți din Suplacu de Barcău¹.

Acțiunile partidelor istorice erau însă aproape controlate de noul regim care se constituia la București. Astfel, la 15 august 1946, cu câteva luni înainte de alegeri, șeful postului de jandarmi din Popești, Gheorghe Baltă, semnală Sectorului de Jandarmi Marghita că, în ciuda zvonurilor, nu s-a semnalat nici un caz de înarmare a membrilor partidelor istorice din comunele Popești și Suplacu de Barcău².

Atenția șefului de post din Popești în această direcție s-a accentuat în preajma alegerilor. Orice element care ar fi putut fi interpretat drept propagandă electorală național-țăărănistă sau liberală era raportat de Gheorghe Baltă șefilor săi din Marghita și Oradea. În zonă, la fel ca peste tot în țară, exista un regim de presiune ușor de detectat. La 21 octombrie 1946, același Gheorghe

¹ A.N.-D.J.Bh, *Fond Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 66/1946-1947, f.539

² *Ibidem*, f. 284

Baltă raporta despre intensificarea propagandei național-țărăniște pe raza postului. El anunța astfel că pe 20 octombrie 1946, cu ocazia Cercurilor Pastorale ținute la Voivozi și Suplacu de Barcău, a fost prezent și avocatul Mihai Jurău din Marghita, cunoscut pentru atitudinea favorabilă P.N.Ț. Cu acest prilej, acesta a făcut propagandă manistă pe față, în biserică, după care a fost să ia masa la Ioan Jarca din localitate. După amiază a efectuat un "turneu" electoral prin Voivozi, Popești, Varviz, Borumlaca. Gheorghe Baltă specifica faptul că avocatul Mihai Jurău nu a împărțit manifeste, dar a dat instrucțiuni favorabile partidului condus de Iuliu Maniu³.

În zonă a mai fost prezent făcând propagandă electorală manistă și profesorul Vasile Tătar, originar din Mediaș, dar care s-a stabilit în Suplacu de Barcău la ruda sa Hendea, proprietarul morii din sat, de unde organiza „turnee” electorale în care făcea propagandă național-țărăniștă. Deși a fost semnalat ca desfășurând activități de gen mai ales în zona Suplacu de Barcău - Borumlaca⁴, acesta venea de câteva ori pe lună și în Varviz, Vărzari și Popești, trecând practic pe jos dealul care separă Borumlaca de Varviz, sub acoperirea unui collector de cereale, înlăturând astfel orice suspiciune care ar fi putut plana asupra sa. Conform rapoartelor jandarmeriei locale, Vasile Tătar făcea propagandă manistă de la om la om, în zonă nefiind semnalată de autorități nici o adunare național-țărăniștă.

Atenția autorităților asupra oponenților regimului era foarte mare și s-a amplificat pe măsură ce se apropiau alegerile din 19 noiembrie 1946, cele care aveau să deschidă calea instaurării depline a comunismului în România prin falsificarea rezultatelor acestora.

Cu toate acestea, în arealul comunei au avut loc manifestații anticomuniste destul de evidente. Una dintre ele s-a desfășurat în ziua de 30 iunie 1946, când Jan Conforti, șeful Frontului Plugarilor din plasa Marghita, a ținut o întrunire politică la Suplacu de Barcău. În timpul discursului, pe când îi insulta pe liderii partidelor istorice, Iuliu Maniu și Constantin Brătianu, făcându-i hoți, bandiți și criminali, a intervenit șeful organizației locale a PNT, Alexandru Miron, funcționar la primăria Suplacu de Barcău, care i-a atras atenția vorbitorului asupra jignirilor la adresa liderilor politici de la București. De asemenea, Alexandru Miron l-a invitat pe Jan Conforti să-și adreseze cuviincios programul și să nu mai aducă insulte. Jan Conforti s-a conformat, dar o săptămână mai târziu, pe 5 iulie 1946, datorită acestui

³ *Ibidem*, f. 514

⁴ *Idem*, *Fond Inspectoratul de Jandarmi Oradea*, dos. 36/1946, f. 165

incident Alexandru Miron a fost dat afară din serviciu⁵. Acțiunile regimului împotriva lui Alexandru Miron nu s-au încheiat aici. La 12 iulie 1946, cârciuma lui Alexandru Miron din Suplacu de Barcău a fost închisă. Este numai unul din exemplele prin care noile structuri politice acționau pentru anihilarea oponenților politici.

La 7 iulie 1946, șeful postului de jandarmi din Suplacu de Barcău, plutonierul major Ion Ursulescu, semna conducerea Sectorului de Jandarmi Marghita că pe raza sa de competență lucrurile s-au liniștit, Alexandru Miron a fost redus la tăcere, iar la atenționarea șefului Sectorului de Jandarmi, conform căreia liderii locali ai PNȚ ar umbla cu portretul regelui Mihai pe stradă, acesta a subliniat faptul că nu are detalii de acest gen⁶. Afirmații liniștitoare erau făcute de Ion Ursulescu și la 14 august 1946, când își anunța superiorii din Marghita că pe raza postului său nu se cunosc date referitoare la prezența unor foști militari înarmați care s-ar pune în slujba partidelor istorice: PNȚ și PNL⁷.

Un incident serios, care a ajuns la urechile autorităților, s-a petrecut în cadrul unei adunări ce a avut loc la 22 august 1946. După ce a participat la o întâlnire la Oradea cu premierul Petru Groza, preotul greco-catolic din Suplacu de Barcău, în calitate de președinte al Partidului Social Democrat din localitate, a ținut o adunare la moara lui Hendea, ocazie cu care a recomandat populației românești din zonă să păstreze raporturi de bună conviețuire cu maghiarii, spunându-le că nu este momentul răzbunării pentru atrocitățile armatei maghiare horthiste de la Ip, Marca, Trăznea, Cozniciu etc., deoarece la Paris se afla în plină desfășurare Conferința de Pace, iar eventuale acțiuni de răzbunare ar putea da apă la moară părții maghiare care susține că ungurii din Transilvania sunt torturați de români. Împotriva celor spuse de preotul greco-catolic s-a ridicat profesorul Vasile Tătar, care a ripostat spunând că românii nu trebuie să mai dea „atâtea privilegii ungurilor a căror masacre se cunosc încă de populația locală, comuna Ip fiind la numai câțiva kilometri depărtare de Suplacu de Barcău”⁸. După aceste afirmații a urmat un duel de cuvinte între cei doi, care denota tensiunea existentă la momentul respectiv în comună.

Vasile Tătar devenise extrem de incomod pentru regim, cu atât mai mult cu cât urmau alegerile decisive din 19 noiembrie 1946. Ajunsesse să fie

⁵ Idem, *Fond Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 29/1946, f. 1687

⁶ Idem, *Fond Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 66/1946-1947, f. 177

⁷ *Ibidem*, f. 277

⁸ Idem, *Fond Inspectoratul de Jandarmi Oradea*, dos. 36/1946, f. 168

cunoscut la cel mai înalt nivel al administrației județene. Colonelul A. Mihalache, inspector de jandarmi la Oradea, semna un referat care-l viza pe Vasile Tătar, în care se făcea un portret complet al acestuia pe baza unor date oferite de informatorul plasat în preajma profesorului Vasile Tătar:

„.....Susnumitul profesor (Vasile Tătar n.n. G.M.), este originar din Mediaș, văr cu proprietarul Moarei din Suplacul de Barcău anume Hendea. Informatorul nostru, a stat de vorbă personal cu susnumitul profesor, în momentul când se urca într-o căruță, să plece în comunele din jurul comunei Suplacul de Barcău declarând că este colector de ceriale pentru județ și tocmai se ducea la mașinile de treierat, să blocheze cerialele treerate, pentru a ridica cotele ce i s-a impus.

Este un om bine făcut, etate 40-45 ani, părul pieptănat pe spate, jumătate cărunt, poartă capul descoperit și este foarte elegant.

Hendea, este un personaj foarte bogat, are 7-8 mori - dupe spusele fostului șef de post – este căsătorit avînd familie în județul Sălaj, astfel că nu poate fi vorba de conviețuire în concubinaj cu vreo femeie, la care ar veni numitul Tătar Vasile.

Casa morii unde descind atât Hendea proprietarul, cât și Tătar Vasile când vine în Suplacul de Barcău, este îngrijit de sora soției lui Hendea.

Legături cu șeful de post nu poate fi vorba a exista, fiindcă noul șef de post nici nu-l cunoaște, dat fiind că vechiul șef de post nu i-l-a semnalat la predarea postului, cu toate că exista un denunț împotriva lui Tătar Vasile, atât la Sect. de Jandarmi cât și la Pretură. Se crede că s-a făcut un asemenea denunț și la Dvs.

Legăturile lui Hendea, Tătar și fostul șef de post care așteaptă să plece în cadrul disponibil, se rezumă la influența materială a lui Hendea asupra fostului șef de post, care se îngrijește de a-și procura ceriale în vederea plecării acasă și tocmai pentru aceia nu l-a urmărit și nu s-a sesizat în mod serios când i s-a atras atenția de către Sector.

Numitul Tătar Vasile, vine de 2-3 ori pe lună în comuna Suplacul de Barcău, când imediat pleacă în comunele din jur sub masca unui colector de ceriale ivindu-se numeroase reclamații pe tema cântăririi cerialelor din partea acestuia care le cântărește în favoarea sa.

Sub această mască poate să facă propagandă ostilă Guvernului fără a fi suspectat de autorități, și aceasta o face numai de la om la om, fiindcă, din informațiuni, s-a stabilit că în acea regiune nu a avut loc nici o adunare Țărănistă Manistă. Cu toate acestea însă, locuitorii din comuna Borumlaca de lângă Barcău, posedă toți cartele de membru de partid N.Ț. Maniu. Nu se înscriu în partidele democratice, motivând că lor nu li s-a dat pământ și se atribuie prea multe drepturi ungurilor. Cauza reală însă, este existența acestui Tătar, care peste vară a fost pe teren cu mașinile la treier ale lui Hendea, la moara

acestui din Suplacul de Barcău și celelalte 6-7 din jur, iar acum camuflat sub masca de colector de cereale.

Este și explicabil că susnumitul face propagandă ostilă Guvernului, deoarece pereții moarei și fabricii de ulei a lui Hendea sunt de jur împrejur cu semne de propagandă Manistă, un cerc în care este scris T.I.M.

Față de această situație, am dat ordin de îndrumare pentru supravegherea susnumitului, să se cerceteze asupra misiunii de colector și a i se face percheziție domiciliară pentru aflarea armelor de care este bănuit că le deține în mod clandestin, să i se dreseze acte în cazul când se constată fraude în dauna locuitorilor pe tema cîntăririi cerialelor.

Am pedepsit disciplinar atât pe Comandantul de Sector cât și pe fostul șef de post, pentru că nu au supravegheat și nu au raportat activitatea numitului Tătar.

Inspector Jandarmi Oradea

Colonel

*A. Mihalache*⁹.

După cum se poate constata și din document, Vasile Tătar devenise o problemă pentru autoritățile comuniste, care se pregăteau pentru scrutinul electoral din noiembrie 1946. Faptul că pe întreg parcursul verii anului 1946 acesta făcuse propagandă electorală P.N.Ț. Maniu era suficient pentru a fi considerat periculos și monitorizat cu mare atenție.

Pe măsura apropierii alegerilor, s-au luat măsuri concrete în vederea epurării aparatului administrativ la nivel național, astfel încât rezultatul alegerilor să poată fi controlat de organizatorii scrutinului. În perspectiva alegerilor, în Suplacu de Barcău a fost înlocuit primarul în funcție cu un alt edil în persoana lui Petru Tivadar, considerat fidel regimului¹⁰.

În săptămâna alegerilor, măsurile de supraveghere au fost cât se poate de drastice, astfel că, potrivit rapoartelor plutonierului major Gheorghe Baltă, în cursul alegerilor și după acestea, pe raza Postului de Jandarmi Popești nu au avut loc acte de agresiune ale P.N.Ț. și P.N.L. contra membrilor "*organizațiilor democratice*"¹¹. Nu se vorbea nimic despre presiunile la care au fost supuși membrii partidelor istorice. Instrucțiunile priveau eventualele "*acte de agresiune*" la care ar fi putut recurge partidele istorice, oricum slăbite de cenzura regimului de democrație populară din România.

⁹ *Ibidem*, f. 165 și verso

¹⁰ *Democrație occidentală și democrație populară: evoluția spectrului politic în nord-vestul României: (1944-1950)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004, p. 332

¹¹ *Idem, Fond Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 66/1946-1947, f. 628

Propaganda electorală și alegerile din 19 noiembrie 1946 din Suplacu de Barcău și satele învecinate s-au desfășurat într-o atmosferă tensionată, la fel ca și în întreaga țară. Într-un document emis de Comandantul Sectorului de Jandarmi Marghita erau prezentate rezultatele scrutinului din Suplacu de Barcău. Acestea arătau în felul următor:

- Partidul Comunist Român - 500 voturi
- Partidul Social Democrat - 150 voturi
- Frontul Plugarilor – 437 voturi
- Partidul Național Țărănesc – 860 voturi
- Partidul Național Liberal Tătărescu – 100 voturi
- Uniunea Populară Maghiară – 350 voturi

După cum se poate observa, Partidul Național Țărănesc a obținut de departe cele mai multe voturi, urmat de comuniști, Frontul Plugarilor și Uniunea Populară Maghiară. În ciuda presiunilor enorme ale aparatului administrativ asupra electoratului pentru a vota cu comuniștii și aliații lor, Frontul Plugarilor și Uniunea Populară Maghiară în primul rând, Partidul Național Țărănesc a obținut rezultate aproape cât toate acestea la un loc.

Partidul Național Țărănesc a rămas activ în spațiul comunei Suplacu de Barcău până în toamna anului 1947, când acesta a fost desființat, în urma înscenării de la Tămădău și a procesului care a urmat. Partidul Comunist Român crease o structură politică națională, Blocul Partidelor Democratice, constituit din ei și „tovarășii de drum”, care a condus România o perioadă după noiembrie 1946. Propaganda împotriva fostelor structuri ale statului democratic interbelic a devenit din ce în ce mai vizibilă și mai agresivă. Cu toate acestea, rezistența la comunizare a fost o constantă a lumii rurale românești. Acest lucru a fost detectabil și în comuna Suplacu de Barcău, unde în decembrie 1947, la un an de la câștigarea alegerilor de către comuniști în noiembrie 1946, mai persistau acte de opoziție, preoții din localitate și din satele învecinate, Borumlaca în primul rând, au refuzat să țină „vorbire” în biserici în care să înfiereze pe Iuliu Maniu și P.N.Ț., al cărui proces politic era în plină desfășurare¹².

După noiembrie 1946, în ciuda faptului că P.N.Ț. Maniu câștigase alegerile, partidele istorice au fost eliminate treptat din spectrul politic românesc. În satele comunei au mai continuat să existe reprezentanți de la doar două formațiuni politice: Partidul Comunist Român și Frontul Plugarilor, acesta din urmă umflat ca număr de membri și pondere. Până în Perioada Postbelică în nici unul dintre satele comunei Suplacu de

¹² Idem, *Fond Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 72/1947, f. 245

Barcău sau satele învecinate nu a existat o organizație locală a Frontului Plugarilor. Prima s-a constituit cea din Varviz, la 11 iunie 1946, în contextul efortului comuniștilor de a cucerii lumea satelor prin intermediul acestei formațiuni politice, în cadrul unei "*adunări de revigorare a organizației locale*", la care au participat și reprezentanți ai conducerii Frontului Plugarilor de la Oradea¹³.

În anul 1949 lucrurile o luaseră deja decisiv în direcția noii ere. Noul sistem se așeza încetul cu încetul în toate domeniile. Din 2 martie 1949 a început, așa cum se cunoaște, procesul de colectivizare a agriculturii. Presiunile la adresa satului românesc au fost tot mai dure și mai directe. Ele sunt deja arhicunoscute. Comuna Suplacu de Barcău a fost supusă aceluiași tratament. Sătenii însă nu au asistat pasivi la tot ceea ce li se întâmpla. Asemeni altora ca și ei, au acționat după cum au crezut că este bine. Documentele vremii pomenesc chiar despre existența în Suplacu de Barcău și Borumlaca a unor oameni de legătură ai mișcării de rezistență din centrul și nord-estul județului Bihor având ramificații chiar și în Sălaj, cunoscută sub numele de *Organizația România Independentă*¹⁴.

Desigur că primii vizați de fenomenul colectivizării erau așa numiții chiaburi. Ei - dar nu numai aceștia - nu au respectat ordinele primite în vara anului 1949, legate de treierat și restul muncilor agricole. Era necesar ca acestea să fie făcute sub o strictă supraveghere a autorităților comuniste care trebuia să asigure prin aceasta plata integrală a cotelor.

Reacția țăranilor din zonă nu a întârziat să apară. Declanșarea colectivizării a produs multă nemulțumire în lumea satului. În județul Bihor au izbucnit în mai multe zone răscoale țărănești, între care și pe Valea Barcăului. În nord-estul județului au loc chiar confruntări violente cu Securitatea începând cu 31 iulie 1949. Țăranii din Suiug, Satu Barbă, Săldăbagiu de Barcău, Ghida, Suplacu de Barcău, Cohani și Abram au atacat sediile Comitetelor Provizorii Comunale bătând pe reprezentanții comuniști din localitățile respective. Nici aici țăranii nu erau de acord cu cotele foarte mari, noul sistem de plată a muncilor efectuate de țărani și treierişul la arie. În plus, s-a cerut ca toți reprezentanții noii puteri din afara localităților amintite să dispară, iar „*nădrăgarii*” de la oraș să plece de unde au venit. Intervenția Securității și Miliției a făcut ca revolta

¹³ A.N.-D.J.Bh, *Fond Comitetul Județean Bihor al Frontului Plugarilor*, Dos. 7, f. 82

¹⁴ Arhivele Serviciului Român de Informații, *fond documentar*, dos. 4638, f. 70; vezi și G. Moisa, *Colectivizare, rezistență și represiune în vestul României*, Oradea, 1999, p. 30, p. 90

țăranilor să fie sortită eșecului, cu toate că localnicii organizaseră posturi de pândă la marginea satelor pentru a împiedica intrarea autorităților ⁶⁹.

Sistemul politic comunist se instala din ce în ce mai solid de la un an la altul, astfel că, în scurt timp, sărbătorile comuniste își făceau loc tot mai mult, și în peisajul rural românesc, inclusiv cele venite pe filiera internaționalismului proletar.

Aspecte economice și politico-administrative: 1950-2010

În vara anului 1950, în România are loc prima reorganizare administrativ-teritorială postbelică după model sovietic. Este vorba despre organizarea regiunilor și raioanelor. Actualul teritoriu al comunei Suplacu de Barcău făcea parte din raionul Marghita. Această situație s-a menținut până în 1968, când s-a renunțat la modelul sovietic, revenindu-se la structurile tradiționale românești: județul și comuna. Din acel moment, comuna Suplacu de Barcău primește actuala formă de organizare, un centru de comună, Suplacu de Barcău, la care sunt arondate satele Borumlaca, Foglaș, Dolea, Vâlcelele și Valea Cerului.

La 29 octombrie 1974, Marea Adunare Națională adopta legea nr. 58 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale¹⁵, având în centru ideea de sistematizare teritorială¹⁶. Articolul 1 enumera principalele obiective ale legii și anume: „sistematizarea are drept scop organizarea judicioasă a teritoriului țării, județelor și comunelor, a localităților urbane și rurale, zonarea funcțională privind modul de folosință a terenului...”¹⁷. Sistematizarea rurală prevedea mutarea gospodăriilor din satele mici și risipite, considerate lipsite de perspective de dezvoltare. Celelalte sate urmau să fie organizate de-a lungul unor zone funcționale, spre exemplu unități de producție, locuințe, clădiri sociale și culturale etc. Primăria, școala, unitatea medicală, cinematograful, căminul cultural aveau să fie plasate în centrul satului, iar locuințele să se dezvolte către părțile exterioare pentru crearea unor structuri compacte. Loturile caselor nu puteau depăși 200-250 metri pătrați.

Acest lucru s-a răsfrânt și asupra realităților edilitar-economice din comuna Suplacu de Barcău, mai ales după 1977, când cutremurul din 4 martie a grăbit procesul de sistematizare. De la începutul anilor '80 conceptul

⁶⁹ *Idem*, f. 83 - 84.

¹⁵ *Buletinul Oficial*, X, 135, Partea I, vineri 1 noiembrie 1974, p. 1-7

¹⁶ Dinu C. Giurescu, *Distrușgerea trecutului României*, Editura Museion, București, 1994, p. 42

¹⁷ *Buletinul Oficial*, X, 135, Partea I, vineri 1 noiembrie 1974, p. 1

de sistematizare a devenit parte integrantă a planurilor anuale și cincinale. Ca urmare a schițelor de sistematizare întocmite la nivelul județului Bihor, localitatea Suplacu de Barcău urma să devină într-un anume orizont de timp un centru economic și social-cultural cu caracter urban, care trebuia să concentreze unele activități economice mai importante și să asigure servirea prin dotări cu caracter social-cultural și comercial pentru locuitorii din comună și chiar din comunele învecinate¹⁸. S-a trecut la echiparea tehnico-edilărită a sediului de comună, astfel încât acesta să beneficieze de o serie de facilități ale mediului urban. Răspunzând acestor comandamente, în Suplacu de Barcău s-a trecut la construirea unui centru civic. Comuna Suplacu de Barcău se supunea, astfel, sistematizării zonelor rurale din Bihor, propusă pe etape: 1980, 1990 și 2000, ce avea ca principiu fundamental o distribuție spațială mai echilibrată a populației rurale, accentuarea urbanizării în sens teritorial și dezvoltarea unui număr mai mare de centre urbane. Comuna Suplacu de Barcău, alături de alte șapte comune din Bihor, urma să fie promovată în categoria centrelor economice și sociale cu caracter urban, având un rol de deservire în teritoriu¹⁹.

Rafinăria

¹⁸ *Bihor. Monografie*, Editura Sport-Turism, București, 1979, p. 86

¹⁹ *Ibidem*, p. 99

Stația de compresoare

În ciuda instaurării regimului comunist, evoluția generală a societății a făcut ca după 1950 comuna să cunoască o dezvoltare continuă, chiar dacă în salturi. Aceasta a fost o consecință directă a intensificării exploatării carbonifere din zonă, mai ales minele de la Suplacu de Barcău, Valea Cerului și Borumlaca, toate aparținând Întreprinderii Miniere Voivozi. Acest fapt a generat necesitatea unor investiții în comună, care au condus spre un standard de viață ceva mai ridicat al populației²⁰.

Dar, cel mai mult și-a pus amprenta asupra dezvoltării comunei Suplacu de Barcău descoperirea în zonă a unor importante zăcămintे petrolifere, care au început a fi exploatate în anul 1960²¹. Rezervele de petrol s-au dovedit serioase, astfel încât, în foarte scurt timp, exploatarea țițeiului s-a extins foarte mult. O bună parte a forței de muncă masculine era angajată în acest sector. Datorită creșterii constante a producției de țiței și pentru a evita transportarea acestuia pentru rafinare în alte zone, începând cu anul 1969 a fost dată în folosință o rafinărie, denumită ulterior Rafinăria *Crișana*, care

²⁰ I.O. Berindei, Gr. P. Pop, *Județele Patriei. Județul Bihor*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 105

²¹ *Ibidem*, p. 107

ajunsesse deja în anul 1972 la o capacitate de prelucrare de 300.000 de tone pe an²². Deși sub aspect administrativ ea ține de comuna Balc, aceasta este strâns legată de viața comunei Suplacu de Barcău. În primul an de funcționare, 1969, capacitatea rafinăriei a fost de 143.000 tone anual. Bihorul intra, astfel, în rândul în rândul județelor producătoare de petrol. Cantitatea de țiței extrasă a crescut an de an, la fel și prelucrarea la rafinăria *Crișana*. Având în vedere realitățile economice ale comunei, exploatarea cărbunelui și țițeiului, se poate spune că, în ciuda regimului restrictiv comunist, nivelul de trai a fost unul acceptabil până la căderea comunismului în 1989. Asta deoarece cele două ramuri economice erau prioritare pentru regim, iar acest lucru s-a reflectat în nivelul salariilor oferite muncitorilor de aici, atât al celor care lucrau în minerit, cât și al celor din extracția țițeiului.

După 1989, din diverse motive, economia României a intrat într-un accentuat declin. Acest fapt a fost sesizabil și în minerit. Comuna Suplacu de Barcău a fost puternic lovită de scăderea producției de cărbune, ulterior închiderii minelor de la Borumlaca, Valea Cerului și Suplacu de Barcău. Asta după ce activitatea de exploatare a cărbunelui a început în zonă la sfârșitul secolului al XIX-lea. Până după cel de-al Doilea Război Mondial, dezvoltarea exploatării s-a făcut într-un ritm mai lent, iar proprietarii s-au schimbat de la o epocă istorică la alta. După 1945, exploatările de cărbune reintră în proprietatea lui Nicolae Csatovschi, cel care le cumpărase de la Banca Minelor în 1931. Nu avea însă să le dețină multă vreme întrucât noile realități politico-economice din România aveau să schimbe complet sistemul proprietății.

La 11 iunie 1948 a avut loc naționalizarea obiectivelor industriale din România. La fel ca restul industriei românești, și minele de la Popești, Voivozi și Budoii treceau în proprietatea statului român. Este momentul în care se înființează Întreprinderea carboniferă Derna-Tătăruș cu mine în Cuzap, Budoii, Derna și Tătăruș. În anii '50 mineritul se dezvoltă permanent, în primul rând prin creșterea capacităților de extracție și extinderea exploatărilor. Atunci s-au deschis minele de la Borumlaca, Valea Cerului, Varviz și Vărzari și s-au construit linii de cale ferată absolut necesare transportului mai rapid al cărbunelui de la gurile de mină spre sediul întreprinderii de la Voivozi, pe rutele Borumlaca-Voivozi, Varviz-Voivozi, Budoii-Voivozi.

În februarie 1957, *Întreprinderea Carboniferă Derna-Tătăruș* a fost scindată în două exploatări: *Exploatarea Derna-Tătăruș*, având ca activitate principală extragerea și prelucrarea nisipului bituminos, și *Exploatarea Minieră Voivozi*, al cărei profil rămâne extragerea lignitului din zonă. Ambele făceau parte din

²² *Ibidem*

Trustul Minier Ardealul, cu sediul în Oradea. În 1962, *Exploatarea Minieră Voivozi* a fost unificată cu *Exploatarea Minieră Derna-Tătăruș* sub numele de *Exploatarea Minieră Voivozi*. Ulterior, s-a trecut la organizarea activității pe sectoare, care erau: Borumlaca, Vărzari, Cuzap, Voivozi și, în foarte scurt timp, Cuzap II, Jurteana I și Jurteana II²³, cele din urmă în satul Varviz. Încă de la începutul anilor '60 se preconiza că *Exploatarea Minieră Voivozi* va ajunge în scurt timp la extragerea unei cantități de 1 milion tone de lignit anual, contribuind astfel la aprovizionarea cu combustibil a termocentralei de la Oradea²⁴. În ciuda previziunilor optimiste, la această cifră s-a ajuns abia spre sfârșitul anilor '60. În 1976 s-a ajuns la 1.185.000 tone cărbune anual, iar în 1980 la 1.347.000 tone²⁵. Valoarea producției globale creștea, de asemenea. Astfel, în anul 1960 se ridica la 118,8 milioane lei, în 1965 la 268,7 milioane lei, în 1970 la 425,4 milioane lei, iar în 1974 a scăzut la 388,2 milioane lei²⁶.

Mina de la Vâlcelele

²³ *Realizări din Raionul Marghita*, Frontul Democrației Populare-Consiliul Raional Marghita, Oradea, 1965, p. 4

²⁴ *Ibidem*, p. 5

²⁵ *Comuna Popești în plină dezvoltare și înflorire*, Muzeul Țării Crișurilor, Colecția de invitații și programe, inv. 2238, p. 5

²⁶ Direcția Județeană de Statistică Bihor, *Fișe unități cu evoluția principalilor indicatori economici 1965-1976*, f. 22

Mina de la Vâlcelele

De la un an la altul, întreprinderea își creștea producția, astfel că începând cu 1968 a devenit rentabilă nemaifiind nevoită să primească subvenții de la stat. Aceasta s-a numărat printre cele mai importante societăți de profil din România. Zona a devenit una prin excelență industrială, având o pondere de 5,4 % din industria județului Bihor și de 2,4 % din cea a ramurii de profil la nivelul întregii țări²⁷. Între 1980 și 1985, lignitul extras la Voivozi reprezenta 6% din producția totală de lignit a țării. În aceeași perioadă, întreprinderea producea aproape tot nisipul bituminos și uleiul polar din România. Anii 1984, 1985 și 1986 au fost, poate, anii cei mai buni ai exploatării din perspectiva cantităților de cărbune extrase. Atunci, *Întreprinderea Minieră Voivozi* a ocupat, trei ani consecutivi, locul I pe țară în extragerea lignitului²⁸. Anul 1988 a reprezentat apogeul *Exploatării Miniere Voivozi*. În acel an s-au extras 1,8 milioane tone de cărbune, ceea ce reprezenta aproape 10 % din producția de cărbune a țării.

După 1989 a urmat declinul. Modificările legislative din domeniu, mai ales posibilitatea pensionării la 45 de ani a minerilor cu cel puțin 20 ani vechime, au condus la scăderea performanțelor întreprinderii. Anii 1990-1997

²⁷ I.O. Berindei, Gr. P. Pop, *Județele Patriei. Județul Bihor*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 107

²⁸ *Batjocura din Valea Bistrei*, în *Jurnalul Național*, 14 decembrie 2008, p. 5

au însemnat scăderea continuă a producției de cărbune, iar cea de nisip bituminos s-a oprit. De la un an la anul se închid toate sectoarele miniere: 1990 – Jurteana III și Vărzari Nord, 1993 – Cuzap II, 1997 – Budoii Nord etc. Restructurarea mineritului în România în a doua jumătate a anilor '90 a avut ca rezultat disponibilizări masive, ceea ce a dus la închiderea ultimelor mine: Vărzari, Jurteana I, Cuzap I. Din anul 2000, *Exploatarea Minieră Voivozi* rămâne doar cu exploatarea de suprafață. Numărul angajaților a scăzut în continuu. În 2003 ajunge la 168 după ce, în 1989, fuseseră 4254 angajați²⁹. La 30 iunie 2004, *Exploatarea Minieră Voivozi* și-a încetat definitiv activitatea, iar personalul existent, 24 de oameni, a fost disponibilizat.

Exploatarea cărbunelui în acest areal a reînceput în februarie 2008, când firma *Maestro Trading SRL Oradea*, patronată de Ioan Blidar, a obținut o licență de explorare a lignitului din zonă în noiembrie 2007, pe o perioadă de 12 luni³⁰. Exploatarea cărbunelui în arealul comunei Suplacu de Barcău nu a mai fost reîncepută, cu toate că încercări în acest sens s-au făcut la limita dintre satele Borumlaca și Vărzari.

Exploatarea de suprafață a cărbunelui a reînceput în 2008

²⁹ Direcția Județeană de Statistică Bihor, *Efectivul de personal al E.M. Voivozi*, f. 5

³⁰ *Batjocura din Valea Bistrei*, în *Jurnalul Național*, 14 decembrie 2008, p. 5

Cel mai grav a afectat economic arealul comunei Suplacu de Barcău reducerea exploataării țițeiului și închiderea rafinăriei *Crișana* în anul 2005. În acest an, peste 400 de oameni rămâneau fără serviciu. Rafinăria de la Suplacu de Barcău și-a încetat activitatea și se părea că o istorie de 40 de ani s-a încheiat definitiv. Construită în 1967 și având o capacitate de producție de 800 de tone de bitum pe zi, întreprinderea a prosperat până când, în 1995, a fost privatizată în beneficiul *Euro Trading Chemicals*, parte a grupului *Euro Columna*. În scurt timp, rafinăria avea să fie parazitată de celelalte firme din grup, *Euro House 2000* și *Fertinvest Holding*, care luau marfă la preț de producție și o revindeau în profit, dar fără a-și plăti furnizorul³¹.

După câțiva ani însă, în 2008, *Euroconsult*, lichidatorul *Petrolsub Balc*, a vândut rafinăria firmei *Ecodiesel* din Oradea, deținută de trei persoane fizice, la un preț de 14,87 milioane de euro. *Ecodiesel* are ca principal obiect de activitate fabricarea produselor obținute din prelucrarea țițeiului. Firma este deținută de trei persoane fizice, două de naționalitate română - Călin Adrian Balaj și Katalin Merai - și una italiană, Antonino Papalia. Rafinăria *Petrolsub* a intrat în faliment în aprilie 2007 și are peste 80 de creditori, totalul creanțelor fiind de 123,17 mil. lei (35 mil. euro). Principalul creditor este *Petrom*, care are de recuperat de la *Petrolsub* o importantă sumă de bani. Într-o primă fază lichidatorul a încercat să vândă rafinăria prin negociere directă. La acea dată s-au arătat interesate companiile *MOL Romania Petroleum Products*, filiala locală a grupului ungar omonim, *Lotos Asphalt Polonia*, divizie a companiei petroliere cu același nume, *Omnimpex Agroindustrial București*, *BHG Comercializare Bitum București*, *Biodiesel*, *Oscar Downstream București*, *Remat Arad* și omul de afaceri Răzvan Petrovici. *Petrolsub* are cea mai redusă capacitate de prelucrare dintre rafinăriile din România, respectiv 460.000 tone anual, și produce bitum pentru drumuri și izolații, păcură și combustibil³².

În 2010, rafinăria a fost repornită oficial, complet modernizată. S-au ecologizat toate perimetrele, s-au curățat depozitele de materii prime și produse finite, s-au eliminat toate scurgerile de pe toate platformele. Mai mult, aici s-au realizat performanțe importante, chiar la începutul anului 2011. Prin săparea de sonde orizontale de mică adâncime într-un mediu în care, până în prezent, au fost săpate numai sonde verticale, pot fi accesate rezerve suplimentare foarte mari, inaccesibile pentru exploatare până acum. Recordul

³¹ Adrian Criș, *Fabrica de aur negru: Rafinăria de la Suplac își reia producția*, în www.ebihoreanul.ro/stiri/ultima-or-31

³² <http://www.zf.ro/companii/ecodiesel-oradea-a-cumparat-rafinaria-petrolsub-balc-pentru-14-8-mil-euro-3193139/>

a fost atestat de către *Schlumberger Drilling and Measurements* și se referă la trei sonde orizontale, săpate la o adâncime mai mică de 200 m, în cadrul zăcămintului de țiței Suplacu de Barcău. Sondele au o lungime pe orizontală de 300 de metri, a anunțat Petrom, într-un comunicat. "Astfel de recorduri, susținute de investiții semnificate, vor contribui la susținerea producției interne de țiței", a declarat Johann Pleininger, membru al Directoratului *Petrom*, responsabil cu activitatea de Explorare și Producție³³.

Rafinăria repornită din 2010

Astfel, compania se concentrează asupra maximizării producției pe o serie de zăcăminte, prin utilizarea de noi tehnologii și echipamente, dar și prin noi strategii de exploatare a zăcămintelor. Suplacu de Barcău este un zăcămint de țiței matur situat în nord-vestul României, pe care exploatarea a început în 1960. Până în prezent, pe acest zăcămint au fost săpate peste 2.800 de sonde, din care circa 744 sunt încă active, furnizând circa 10% din producția de țiței a *Petrom*. Planurile pentru dezvoltarea viitoare a zăcămintului Suplacu de Barcău vor lua în considerare mai multe sonde de acest tip³⁴.

Toate aceste realități economice și-au pus serios amprenta pe dezvoltarea postbelică a comunei. Într-o primă fază, imediat după război, întreaga viață a fost dată peste cap. Toate rânduielile pe care ei le-au cunoscut

³³<http://www.doingbusiness.ro/ro/stiri-companii/1644/petrom-a-stabilit-un-record-mondial-in-domeniul-forajului-orizantal-la-mici-adancimi-la-suplacu-de-barcau>

³⁴ Teodora Vasâlca-Cimpoi, Compania Petrom a stabilit un record mondial în ceea ce privește forajul orizontal la mică adâncime, în <http://www.daciaclub.ro/Romania-detine-campuri-petroliere-uriase-la-adancim-t208090.html>

de secole dispăreau una după alta, locul lor fiind luat de ceva nou, despre care doar auziseră, fără a lua contact direct cu acestea. Lumea colhozului a dislocat un întreg univers sătesc. Colectivizarea agriculturii a început mai timid, pentru a se amplifica odată cu trecerea anilor. Fenomenul s-a încheiat abia în 1962, nu fără frământări specifice satului tradițional românesc. Încă din primii ani de la constituirea *Cooperativelor Agricole de Producție* din Suplacu de Barcău, în comună a existat o singură asemenea structură economică cu un număr de 816 membri cooperatori contabilizați în 1977³⁵, proveniți din 985 de familii. În acest timp s-au construit și clădirile în care a funcționat instituția în fiecare sat. Dacă primele construcții au fost terminate în anii '50, ultimele au fost finalizate abia în anii '80, cu puțin timp înainte de prăbușirea regimului comunist. *Cooperativa Agricolă de Producție* dispunea de 1339 hectare teren agricol în întreaga comună, cu o suprafață arabilă ce însuma 1157 hectare. Fondul forestier era de 155 hectare. La structura suprafeței cultivate și a producției vegetale, cele mai mari ponderi le dețin culturile de grâu și porumb. La recensământul din 4 ianuarie 1971, efectivul de animale număra: 1090 de bovine, 7929 de porcine, 3217 ovine, 164 de caprine, circa 9000 de păsări și 239 de familii de albine³⁶.

În anii care au trecut de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial satele și-au schimbat mult înfățișarea. În primii 10-15 ani după terminarea războiului acestea nu și-au modificat aspectul decisiv. Schimbarea la față s-a manifestat mai ales în anii '60-'70, perioada cea mai fastă a regimului trecut. Conform unor date oficiale, zestrea edilitară a comunei s-a îmbogățit în anii 1965-1970 cu 143 de apartamente, majoritatea în Suplacu de Barcău și Valea Cerului. În același interval de timp, în întreaga comună s-au construit din temelii nu mai puțin de 93 de case³⁷. Potrivit acelorași surse oficiale, până în 1980 se preconizau a fi realizate: termoficarea apartamentelor construite și introducerea apei potabile în toate satele.

În toate satele comunei s-au dezvoltat serviciile prestate populației. Astfel, în Suplacu de Barcău exista o unitate a cooperației de consum formată din: un atelier de cizmărie, 3 ateliere de croitorie, o secție de zidărie, 2 frizerii, un atelier de coafură, un atelier de tâmplărie, un atelier foto, o sifonărie, o secție de tăiat lemne și o secție de zugrăvi.

Rețeaua comercială a cooperației de consum era formată din 8 magazine comerciale, câte unul în fiecare localitate a comunei, iar în Suplacu

³⁵ *Localitățile județului Bihor*, Editura C.C.E.S., Oradea, 1971, p. 142

³⁶ *Ibidem*, p. 166

³⁷ *Ibidem*

de Barcău două, 9 magazine mixte, 3 bufete – bodegi, o cofetărie și o librărie. De asemenea, înainte de 1989, în comună mai funcționa o unitate de poștă și telecomunicații cu serviciu telefonic. Numărul abonamentelor era în anul 1970 de 707 la radio și de 220 la televiziune. În domeniul sanitar exista o circumscripție medico-sanitară, o casă de nașteri și o farmacie, deservite de doi medici și 9 cadre cu pregătire sanitară medie și elementară. Cel mai apropiat spital era cel din Marghita, situat la 20 de km distanță³⁸.

Dezvoltarea tuturor satelor comunei este ilustrată și de numărul tot mai mare de case existente în fiecare din cele șase sate componente. Astfel, la recensământul din 1966, în comună erau 1263 de locuințe, repartizate pe sate astfel:

- Borumlaca – 202
- Dolea – 76
- Foglaș – 64
- Valea Cerului – 93
- Suplacu de Barcău – 752
- Vâlcelele – 76

La cumpăna anilor '70, comuna nu era încă total electrificată. Ponderea gospodăriilor consumatoare de energie electrică în totalul gospodăriilor fiind de: 59,8% în Suplacu de Barcău, 60,5 % în Dolea, 35,8 % în Foglaș, 84 % în Borumlaca, 57,4 % în Valea Cerului³⁹.

Pași importanți s-au făcut și în direcția asigurării unei bune legături cu principalele localități din zonă și cu orașul reședință de județ. Astfel, s-a modernizat drumul Suplacu de Barcău – Oradea, iar în comună a luat ființă o stație C.F.R. situată foarte aproape de centrul comunei. În cadrul comunei mai existau 2 stații de autobuz, care asigurau legătura auto cu Marghita și Oradea.

Populația comunei nu era una foarte mare. La recensământul din 1966, populația era repartizată pe sate astfel: Borumlaca 20,4 %, Dolea, 5,7 %, Foglaș, 5,6 %, Suplacu de Barcău, 53,6 %, Valea Cerului, 8 %, Vâlcelele, 6,8 %. La 1 ianuarie 1971, populația comunei era de 5162 locuitori, din care 2587 bărbați și 2575 femei. O bună parte din aceasta avea ocupații în industrie și agricultură. În 1970, în unitățile din comună lucrau 2235 de salariați și 11 meșteșugari necooperativizați: 2 croitori, 4 tâmplari și 5 zidari. Majoritatea celor care lucrau în comună erau angajați la *Schela de Producție Suplacu de Barcău* și *Întreprinderea Minieră Voivozi*, prin minele de la Valea Cerului și Suplacu de Barcău și Borumlaca.

³⁸ *Ibidem*, p. 167

³⁹ *Ibidem*

Aspecte privind școala, cultura și viața religioasă în arealul comunei Suplacu de Barcău

Școala

Contextul social-politic din Imperiul Austro-Ungar a făcut ca și în localitățile din arealul comunei Suplacu de Barcău, ca peste tot în spațiul transilvănean, locuitorii români să se poată integra mai greu în procesul de învățământ. Un procent foarte mic dintre sătenii de origine etnică română știau să scrie și să citească. Este vorba despre cei care urmau școlile în limba maghiară din Suplacu de Barcău și, în consecință, cunoșteau scrisul și cititul în această limbă. Datele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea confirmă această stare de lucruri¹.

În limba maternă copiii românilor au putut învăța începând abia cu anul școlar 1901-1902, când la Suplacu de Barcău s-a înființat o școală confesională greco-catolică. Până atunci au existat doar școli cu predare în limba maghiară. Documentele de arhivă confirmă existența unei școli confesionale reformate de băieți la Suplacu de Barcău în anul 1754, pentru ca în 1878 să ia ființă o școală confesională romano-catolică pentru băieți, cu predare în limba maghiară. În anul 1894 si-a deschis porțile și o școală confesională reformată pentru fete în Suplacu de Barcău.

După constituirea statului național unitar român, lucrurile au luat o întorsătură favorabilă pentru învățământul românesc din comună. Legea școlară inițiată în România, la 1898, de Spiru Haret s-a aplicat treptat și în satele comunei. De aceasta s-a îngrijit Alexandru Pteancu, numit de către Consiliul Dirigent director regional al așa-numitelor *părți ungurene*, în care intra, desigur, și Bihorul. În întreaga perioadă interbelică școlile se aflau în

¹ *Recensământul din 1900*, Cluj-Napoca, 1999, p. 166

grija Revizoratului Școlar Bihor, care funcționa în Oradea. Începând cu anul școlar 1919-1920, în Suplacu de Barcău și-a deschis cursurile prima școală de stat cu predare în limba română, atât pentru fete, cât și pentru băieți. Ne găseam însă într-o nouă realitate statală, românească, prin decizia unanimă de la 1 Decembrie 1918 a tuturor celor prezenți acolo de a se uni cu „Țara”. În comună existau școli primare în următoarele localități: Suplacu de Barcău și Borumlaca². Interesant este faptul că în localitatea Suplacu de Barcău luase ființă și o grădiniță³. Calificarea învățătorilor din Suplacu de Barcău și Borumlaca a fost una foarte înaltă de fiecare dată când existau cadre didactice titulare. Astfel, putem aduce în discuție cazul învățătorului Alexandru Sabău din Suplacu de Barcău, care în anul 1938 îndeplinea deja condițiile pentru obținerea gradației a VI-a, cea mai înaltă din sistemul educațional interbelic românesc⁴.

În paralel, continuau să funcționeze în Suplacu de Barcău școlile confesionale reformate și romano-catolice. Ambele funcționau cu câte un învățător și pe baza unor autorizații curriculare primite în primul deceniu al secolului al XX-lea. Respectul pentru comunitățile reformate maghiare și romano-catolice maghiare și slovace s-a perpetuat în Perioada Interbelică, acestea continuând să existe mai departe.

Imediat după prima mare conflagrație mondială, în lipsa unui învățător calificat, preoții erau cei care desfășurau și activitățile educative cu elevii școlilor primare. Ulterior, cele șase localități ale comunei au beneficiat de învățători calificați. Aceștia participau activ la viața comunității, dar și la reuniunile periodice profesionale care aveau loc în diverse localități de pe Valea Bistrei sau Valea Barcăului. O asemenea reuniune a avut loc în 1931, la Borumlaca. Așa cum menționează presa vremii, acolo au fost prezenți toți învățătorii și preoții de pe Văile Bistrei și Barcăului, în cadrul *Cercului cultural și religios*⁵. Cu această ocazie au fost ținute mai multe conferințe, una fiind susținută de către învățătorul din Varviz, Florian Luca. El a citit o prelegere foarte bine primită despre viața și activitatea marelui pedagog italian Pestalozzi. Chiar dacă în Perioada Interbelică cei mai mulți copii urmau doar cele patru clase primare, au fost unii, este adevărat că destul de puțini, care și-au continuat studiile.

² I. Zainea, *Economie și societate în Bihor (de la Marea Unire la Dictatul de la Viena)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007, p. 218

³ *Ibidem*, p. 220

⁴ *Ibidem*

⁵ *Gazeta de Vest*, 7 aprilie 1931, p. 4

Dictatul de la Viena a făcut ca Transilvania de nord să fie cedată Ungariei horthiste. Comuna Suplacu de Barcău a fost ocupată de Ungaria. Administrația maghiară a luat măsuri concrete și în domeniul instrucției școlare. Astfel, începând din anul școlar 1940-1941, în Suplacu de Barcău a luat ființă o Școală Primară de Stat cu limba de predare maghiară, având clasele I-VIII.

După cel de-al Doilea Război Mondial s-a intrat într-o nouă etapă a evoluției învățământului românesc. Regimul comunist și-a lăsat amprenta vizibil pe destinele sale. Evoluția școlilor din comuna Suplacu de Barcău a fost în Perioada Postbelică strâns legată de dezvoltarea Exploatării Miniere Voivozi și a Schelei de Producție Petrolieră Suplacu de Barcău, în primul rând de cea din urmă. Aceste realități economice și-au pus amprenta inclusiv pe conținutul procesului educațional, mai ales după 1977, când în România a existat o reformă a educației care consta, între altele, în constituirea de licee industriale profilate pe specificul local. În comuna Suplacu de Barcău a luat ființă un învățământ liceal și profesional profilat pe exploatarea țițeiului, o parte a copiilor urmând însă și Liceul Industrial din Popești, profilat pe exploatarea cărbunelui. Suplacu de Barcău, asemeni comunei învecinate Popești, a fost una dintre puținele localități rurale din județ și chiar din România care au beneficiat de învățământ de toate gradele, inclusiv cel liceal. Populația școlară era într-un număr apreciabil, zona fiind puternic industrializată. În aceste condiții, așa cum se poate vedea din tabelul de mai jos, rețeaua școlară din comună s-a dezvoltat serios în perioada amintită.

După 1945 lucrurile păreau că revin la normal. Transilvania de nord a revenit în componența României și, odată cu ea, și satele din componența comunei Suplacu de Barcău. Școala de Stat cu limba de predare maghiară, înființată de guvernul horthist, a fost desființată, locul ei fiind luat de vechiul sistem educațional interbelic. În 1948 însă în România s-a produs o reformă a învățământului. Școlile confesionale au fost desființate. Noile realități au afectat și comuna Suplacu de Barcău. După 1948, în satele comunei funcționau următoarele școli: Școala Elementară română română cu clasele I-VII, Școala Elementară maghiară cu clasele I-VIII, Școala Elementară – mina Borumlaca, Școala cu clasele I-IV în satele Valea Cerului (limba de predare: slovacă), Dolea și Cartier (limba de predare: maghiară). Începând cu anul 1960-1961, cele două școli elementare de șapte ani s-au unificat, limba de predare fiind atât româna, cât și maghiara.

Ulterior, rețeaua de învățământ s-a dezvoltat tot mai mult. În anul 1969 se dă în folosință un nou local de școală (actuala clădire a școlii), unde din

1971-1972 a funcționat Școala cu clasele I-X. În anii '60, pentru instruirea copiilor de vârstă școlară și preșcolară, în cadrul comunei funcționau 4 grădinițe și 6 școli generale, din care una în limba slovacă și una în limba maghiară, în care, în anul 1970-1971, au fost cuprinși 170 de copii în grădinițe și 940 elevi în școlile generale⁶.

La mijlocul anilor '70, la școala din Suplacu de Barcău a luat ființă prima treaptă de liceu, cu profil real-umanist și de industrie ușoară. Ca urmare a modificărilor din sistemul educațional românesc de la mijlocul anilor '70, începând cu anul școlar 1980-1981 s-a introdus o nouă specializare: mine-petrol-geologie.

După 1989, ca urmare a schimbărilor fundamentale din societatea românească, la Suplacu de Barcău a fost posibilă înființarea ciclului liceal complet. Astfel, începând cu anul școlar 1991-1992 a luat ființă Liceul Teoretic Suplacu de Barcău, având 12 clase de liceu. În anul 1993, acesta a devenit Grup Școlar Industrial.

Grupul Școlar Industrial Suplacu de Barcău

⁶ *Localitățile județului Bihor*, Editura C.C.E.S., Oradea, 1971, p. 167

Grupul Școlar Industrial Suplacu de Barcău. Curtea interioară

Sala de sport a Grupului Școlar Industrial Suplacu de Barcău

Terenul de sport al Grupului Școlar Industrial Suplacu de Barcău

În prezent, în comuna Suplacu de Barcău există următoarea situație a învățământului general și liceal:

Baza materială:

- Un *Grup Școlar Industrial* cu trei corpuri de clădire din care:

- 52 săli de clasă;
- 2 ateliere;
- laborator de mecatronică;
- laborator de informatică;
- laborator de biologie;
- laborator de fizică;
- laborator de chimie;
- laborator de gastronomie;
- Cabinet de geografie;
- Cabinet de limba română;
- Cabinet pentru consiliere psihologică;
- Centru de Documentare și Informare.

De asemenea, școala dispune de : - o livadă cu 70 de pomi fructiferi;
 - un microbuz cu 14 + 1 locuri.

ȘCOLI APARTINĂTOARE

- Grădinița cu program prelungit Rafinărie;
- Grădinița cu program prelungit Schelă;
- Grădinița cu program normal Suplacu de Barcău;
- Școala cu clasele I-IV Foglaș - Renovare clădire - 2007;
 - Încălzire centrală - 2008;
 - Parc de joacă.
- **Școala cu clasele I-VIII Borumlaca** - Limba de predare: româna;
 - Renovare clădire - 2006;
 - Încălzire centrală - 2008;
 - Geamuri și uși termopan - 2008.
- **Școala cu clasele I-IV Vâlcelele** - Limba de predare: româna;
 - Renovare clădire - 2006;
 - Parc de joacă.
- **Școala cu clasele I-IV Valea Cerului** - Limba de predare: slovacă;
 - Renovare clădire - 2006;
 - Încălzire centrală;
 - Grup sanitar interior;
 - Gard împrejmuitor;
 - Încălzire centrală;
 - Geamuri și uși termopan- 2008.
- **Școala cu clasele I-IV Dolea** - Limba de predare: maghiară;
 - Renovare clădire - 2007;
 - Încălzire centrală;
 - Gard și poartă nouă;
 - Parc de joacă.
- **Școala cu clasele I-IV Cartier -Suplacu de Barcău**
 - Limba de predare: maghiară;
 - Încălzire centrală;
 - Gard împrejmuitor.

BAZA SPORTIVĂ

- Sală de sport modernă;
- Teren cu gazon artificial și nocturnă;
- Teren de tenis bituminizat;
- Teren de handbal bituminizat;
- 2 vestiare modern utilizate ;

- Sală de sport cu 150 de locuri în tribună, vestiare, grup sanitar, cu o suprafață de 1.200 mp. (inaugurată pe 23 aprilie 2010).

Grupul Școlar Industrial are următoarele profiluri didactice:

LICEU – ZI:

- Domeniul mecanic - Profil tehnic - Filieră tehnologică
- Specializare: clasa IX A - Tehnician mecatronist;
clasa IX B - Tehnician mecanic pentru întreținere și reparații;
clasa X A - Tehnician mecatronist;
clasa X B - Tehnician mecanic pentru întreținere și reparații;
clasa XI - Tehnician mecatronist;
clasa XII - Tehnician mecatronist.

LICEU - FRECVENȚĂ REDUSĂ

- Domeniul mecanic - Profil tehnic - Filieră tehnologică
- Specializare: clasa XI - Tehnician mecatronist
clasa XII - Tehnician mecatronist
clasa XIII - Tehnician mecatronist

CLASA XI COMPLETARE

- Domeniul mecanic-tehnic - Filieră tehnologică
- Specializare : Mecanic echipamente pentru foraj-extracție

În anul școlar 2010-2011 numărul elevilor la G.R.I. Suplacu de Barcău este de 1341, repartizați astfel:

învățământ preșcolar:	255;
învățământ primar:	275;
învățământ gimnazial:	322;
învățământ liceal, zi:	160;
clasa a XI-a, completare:	21
învățământ liceal F.R.:	308 ⁷ .

⁷ Informații preluate de pe <http://www.liceulsuplac.ro/personal.html>

Grădinița Suplac

Grădinița și școala din Foglaș

Școala și grădinița din Valea Cerului

Școala și grădinița din Vâlcelele

Școala românească din Borumlaca

Școala slovacă din Borumlaca

Majoritatea copiilor din cele șase sate ale comunei Suplacu de Barcău urmează cursurile primare, gimnaziale și liceale în școlile din comună. O parte, mai mică însă, urmează ciclul liceal la școli din Marghita, Șimleu Silvaniei și Oradea.

Aspecte culturale

Cele șase sate ale comunei Suplacu de Barcău au fost racordate, între cele două Războaie Mondiale, și unei mișcări culturale care merită menționată aici, chiar dacă dimensiunea sa este una mai puțin amplă. Pot fi amintite unele secvențe ale acestei activități circumscrise Despărțământului Marghita al ASTRA, care a început să funcționeze în 1910⁸. În anul 1911, la Popești a avut loc cea mai mare adunare a Despărțământului Marghita, la care au luat parte și reprezentanți ai localității Suplacu de Barcău⁹. Acolo s-a discutat, între altele, despre necesitatea ridicării *morale* a țăranilor români și despre necesitatea constituirii de coruri în cât mai multe comune, inclusiv la Suplacu de Barcău¹⁰.

În anii '20 singurele inițiative notabile ale ASTRA în spațiul geografic al comunei Suplacu de Barcău sunt conferințele pe teme culturale ținute de unii lideri politici și oameni de cultură. La unele au participat personalități marcante precum Aurel Lazăr, multă vreme președinte al despărțământului bihorean al ASTRA¹¹. De asemenea, tot sub auspiciile ASTRA, în Suplacu de Barcău a fost organizat un cerc cultural. În primul rând, intelectualii satelor erau cei care participau la activitățile acestor structuri culturale organizate. Cercul cultural din Suplac nu a avut o activitate foarte laborioasă. Cu toate acestea, important este faptul că acolo a existat un asemenea demers cultural.

Sub auspiciile cercurilor culturale ale ASTRA, în Despărțământul Marghita au fost întemeiate biblioteci sătești, între care și la Suplacu de Barcău. Cea mai importantă bibliotecă era însă la Popești¹². În anul 1939, în urma aplicării Legii Serviciului Social, a început și în plasa Marghita o activitate susținută de înființare de cămine culturale. În acest context, s-a discutat despre necesitatea înființării unui cămin cultural în localitatea Suplacu de Barcău¹³.

O mențiune specială se impune pentru satul Borumlaca, unde în anul 1938 a fost realizată, de către învățătorul Rudolf Docolomansky, o statuie reprezentându-l pe Iisus Redentor. Statuia are dimensiunile staturii unui om, fiind după datele noastre singura statuie de acest gen din Europa, copie fidelă, la

⁸ V. Faur, *Activitatea Despărțământului din Marghita al „Astrei” (1910-1914)*, în *Crisia*, 1977, p. 481-490

⁹ *Ibidem*, p. 485

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ Lucia Cornea, *Aspecte ale activității „ASTREI” bihorene în perioada interbelică. Activitatea despărțămintelor (I)*, în *Crisia*, XXI, 1991, p. 174

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*, p. 176

o scară mai mică, a statuii cu același nume amplasate pe „căpățâna de zahăr” ce domină orașul Rio de Janeiro. Pentru punerea în evidență a acestei piese de deosebită valoare istorică și culturală din comuna noastră, în anul 2004, luna octombrie, au fost efectuate unele lucrări de consolidare și amenajare a amplasamentului¹⁴.

*Statuia reprezentându-l pe Iisus Redentor,
realizată de învățătorul Rudolf Docolomansky*

¹⁴ *Strategia de dezvoltare durabilă a comunei Suplacu de Barcău*, Suplacu de Barcău, 2009, în <http://www.suplacudebarcau.ro/admin/atasamente/documente/152/Strategie%20de%20Dezvoltare%20Durabila.PDF>

După cel de-al Doilea Război Mondial, lucrurile s-au modificat radical și sub acest aspect. Întreaga cultură românească a intrat în zodia cenzurii, așa că nu putem vorbi decât despre manifestări agreate și controlate de regimul comunist. Cu toate acestea, și aici s-au făcut progrese în direcția ridicării nivelului cultural al sătenilor¹⁵.

În această perioadă s-au construit cămine culturale, cinematografe și biblioteci publice, săli de sport. În anii '70, în satele comunei Suplacu de Barcău existau 6 cămine culturale, câte unul în fiecare din satele componente, un cinematograf în Suplacu de Barcău și două biblioteci publice¹⁶, în incinta cărora s-au desfășurat diverse activități culturale, mai ales de către tinerii din sate, sub îndrumarea dascălilor acestora. În căminele culturale erau rulate, duminica, filme artistice pentru cinefili. În condițiile în care în anii '80 programele de televiziune au dispărut aproape în totalitate, proiecția filmelor constituia o alternativă viabilă. De asemenea, mai ales după instituirea principiilor economice ale autofinanțării, diverse instituții de cultură din Oradea - mai ales Teatrul și Filarmonica, secția muzică populară –, dar și din alte orașe au activat pe scenele căminelor culturale din comună cu diverse spectacole. În contextul declanșării Festivalului Național „Cântarea României” de către serviciul propagandistic al regimului comunist, casele de cultură au devenit locuri în care se desfășurau diverse activități sub egida acestui festival. După 1989, casele de cultură sunt tot mai puțin utilizate de către locuitorii comunei Suplacu de Barcău. Nu în puține cazuri acestea se află într-o stare edilitară destul de nefericită.

Comuna Suplacu de Barcău reușește să îndeplinească armonios tradițiile culturale ale celor trei naționalități conlocuitoare majoritare. Cea de-a patra, comunitatea rromă, este împărțită în două subdiviziuni, în funcție de influența la care a fost supusă. Astfel, în satul Borumlaca, aceștia sunt vorbitori de limba română, obiceiurile lor culturale fiind puternic influențate de comunitatea română. În centrul comunei, comunitatea rromă este vorbitoare a limbii maghiare și, implicit, influența aceasta este mai pregnantă și la nivelul ocupațiilor și tradițiilor.

La cele trei comunități cu pondere mai mare în viața social-economică a comunei, păstrarea tradițiilor culturale are o manifestare redusă. Influențele civilizației de consum au dus la o uniformizare care mai admite doar mici abateri. Astfel, comunitățile religioase, indiferent de etnie, mai păstrează tradițiile hramurilor bisericești¹⁷.

¹⁵ *Realizări din Raionul Marghita*, Frontul Democrației Populare-Consiliul Raional Marghita, Oradea, 1965, p.12

¹⁶ *Localitățile județului Bihor*, Editura C.C.E.S., Oradea, 1971, p. 167

¹⁷ *Strategia de dezvoltare durabilă a comunei Suplacu de Barcău*, Suplacu de Barcău, 2009, în <http://www.suplacudebarcau.ro/admin/atasamente/documente/152/Strategie%20de%20Dezvoltare%20Durabila.PDF>

Comunitățile slovace și maghiare de religie romano-catolică organizează, cu ocazia hramului bisericii, bălciuri ale comunității. Astfel, în prima duminică a lunii mai are loc Bălciul din satul Dolea - sărbătoare dedicată sfântului Iosif. Cu ocazia sărbătorii Inimii lui Iisus, în prima duminică a lunii iunie, se adună toată comunitatea la bălciul din Valea Cerului. Bălciul din satul Borumlaca se organizează în a doua duminică din luna iunie, cu ocazia zilei sfântului Anton. Ultima zi de bălci a anului se sărbătorește la Suplacu de Barcău de ziua Sfintei Ana, în ultima duminică a lunii iulie. Aceste sărbători aduc laolaltă toți locuitorii comunei, fără diferențe de etnie sau religie, fiind prilej de întoarcere în vatra natală și pentru fiii comunităților care din diferite motive nu se mai află pe meleagurile natale¹⁸.

Ca vestigii materiale, pe raza comunei se păstrează o placă comemorativă cu eroii căzuți în cel de-al II-lea Război Mondial, în incinta Bisericii Ortodoxe Suplacu de Barcău. O placă similară cu eroii din Primul Război Mondial a fost realizată în anul 2000 și se află în incinta Bisericii Reformate Suplacu de Barcău¹⁹.

Investițiile efectuate de actuala conducere a Primăriei Suplacu de Barcău avându-l ca primar pe Nicolae Tivadar au făcut ca în ultimii ani să fie finalizate o serie de obiective culturale precum Căminul Cultural din localitatea Borumlaca.

Căminul cultural din Borumlaca, renovat - 2010

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ *Ibidem*

De asemenea, s-a finalizat construirea unei scene festive, care este folosită pentru desfășurarea festivalului Internațional de Folclor Slovac Valea Cerului și s-au renovat Căminele Culturale din localitățile Dolea și Valea Cerului.

Scena din Valea Cerului

În prezent, se află în execuție un nou cămin în localitatea Valea Cerului și în centrul de comună Suplacu de Barcău²⁰. Un obiectiv socio-cultural deosebit a fost inaugurat, de asemenea, în cursul anului 2010. Este vorba despre Sala de sport din Suplacu de Barcău. Lucrările au demarat în urmă cu doi ani, iar valoarea investiției s-a ridicat la 4,2 milioane lei. Noua sală de sport are o suprafață de 1.200 mp, este dotată cu vestiare și grupuri sanitare, dar și cu o capacitate de 150 de locuri pentru spectatori²¹.

Cea mai importantă realizare investițională din Suplacu de Barcău este, incontestabil, construcția barajului de acumulare situat la limita dintre Suplacu de Barcău și localitatea Porți din județul Sălaj.

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Crișana*, 22 aprilie, 2010, p. 5

Barajul de la Suplacu de Barcău

Construcția, inaugurată în 2010, permite suplimentarea debitelor deficitare de apă potabilă și industrială pentru Marghita, dar și prelevarea debitelor pentru alimentarea cu apă potabilă în sisteme centralizate a localităților rurale aparținând de comunele Suplacu de Barcău, Balc, Abram și Abrămuț. Per total, în Bihor, 32 de sate și, eventual, alte localități rurale din aval. Totodată, acest obiectiv hidrotehnic permite prelevarea aproape totală a debitelor de apă industrială, captarea existentă pentru unitățile industriei petroliere din zonă și reducerea pericolului de inundație în aval prin atenuarea debitelor. Întreaga investiție, executată de firma Repcon, se ridică la suma de 144,59 milioane lei. Barajul are prevăzute lucrări de evacuare a apelor mari, respectiv deversor frontal din beton cu profil practic, cu trei deschideri de câte 12 m. Acumularea este proiectată pentru o capacitate de 15,1 milioane mc de apă. După cum specialiștii au explicat de mai multe ori pe parcursul șantierului, importanța barajului de la Suplac este vitală prin reținerea pe teritoriu românesc a impresionantului volum de apă din perioadele de viitură. Astfel, debitul râului Barcău va fi diminuat în secțiunea de frontieră. Prin urmare, riscul de inundații pe teritoriul Republicii Ungare este și el mult redus²².

²² Andrei Șandor, Acumularea de la Suplacu de Barcău a fost inaugurată în <http://bihorstiri.ro/acumularea-de-la-suplacu-de-barcau-a-fost-inaugurata-foto/>

O realizare importantă pe teritoriul comunei Suplacu de Barcău este viaductul care va traversa lacul de acumulare. Viaductul de la Suplacu de Barcău este cea mai mare dintre structurile existente pe Autostrada Transilvania. Viaductul traversează bazinul Suplacu de Barcău, aflat la 76 km de Oradea. La finalizarea lucrărilor de construcție, viaductul va deveni cel de-al doilea viaduct ca lungime din Europa (după viaductul Millau din Franța) și, totodată, cea mai mare structură din sud-estul Europei. Structura este una tradițională pe piloți având o lungime de 1,8 km și 45 de deschideri de 40 m. Pentru construcția acestui viaduct au fost necesare 88.000 m³ beton, 6,5 tone de armătură, 1,3 tone de cablu tensionat, 360 de grinzi pre-turnate de tip U, fiecare cu o greutate de 160 tone. Lucrările de construcție la viaduct sunt în curs de desfășurare: s-a terminat instalarea piloților, activitățile de fundații sunt finalizate în proporție de 90%, 75% din elevații și 55% din capetele de piloți sunt gata. Etapa următoare de construcție constă în instalarea grinzilor de tip U. Odată cu instalarea grinzilor U, vor fi așezate dalele pentru platformă. Când platforma va fi finalizată, viaductul este pregătit pentru asfaltare și, apoi, drumul este dat în folosință²³.

Viaductul de la Suplacu de Barcău

²³ http://ro.wikipedia.org/wiki/Viaductul_de_la_Suplacu_de_Barc%C4%83u

Din păcate, în ultimele decenii se observă un interes relativ scăzut pentru datini și tradiții culturale, deși comuna este un conglomerat de comunități etnice și religioase foarte variate. Îmbucurător este faptul că dezvoltarea ansamblului de folclor slovac *Cerovina* a dus la o emulație și în cadrul celorlalte comunități etnice, apărând și alte preocupări de punere în valoare a culturii fiecărei comunități²⁴.

Membri ai Ansamblului Cerovina

Aspecte confesionale

Comuna Suplacu de Barcău are un specific aparte sub aspectul comunităților religioase. Contextul istoric de-a lungul secolelor a făcut ca în cele șase sate ale comunei să predomine de-a lungul timpului religia romano-catolică. Maghiarii din Suplacu de Barcău și slovacii din Valea Cerului,

²⁴ *Strategia de dezvoltare durabilă a comunei Suplacu de Barcău*, Suplacu de Barcău, 2009, în <http://www.suplacudebarcau.ro/admin/atasamente/documente/152/Strategie%20de%20Dezvoltare%20Durabila.PDF>

Vâlcelele, Foglaș, Dolea și Borumlaca aparțineau în mare parte acestei confesiuni. O parte a maghiarilor însă a trecut de-a lungul istoriei de la romano-catolicism la religia reformată.

O situație interesantă se întâlnește în cadrul comunității românești din acest areal, care până la începutul secolului al XVIII-lea, aveau în bloc religia ortodoxă. După unirea religioasă petrecută la cumpăna secolelor XVII-XVIII, o parte a acestora a trecut la greco-catolicism, cu predilecție românii din Suplacu de Barcău. Cei din Borumlaca au rămas fideli religiei ortodoxe, mai ales prin prisma legăturilor pe care locuitorii de aici le-au avut cu cei din Varviz și, în general, cu localitățile românești de pe Valea Bistrei, care au refuzat, cu două excepții, Popești și Ciutelec, să treacă la greco-catolicism. Mai mult, un mare interval de timp, Borumlaca a fost filie a parohiei din Varviz. Cum Varvizul nu a trecut niciodată la greco-catolicism, este firesc că Borumlaca a rămas mai departe consecventă credinței strămoșești. Tocmai de aceea, comunitatea românească din Borumlaca, izolată în marea reformată, romano-catolică și greco-catolică, a păstrat strânse legături cu cea românească din Varviz, aflată peste deal de sat.

Comunitatea ortodoxă

Românii ortodocși din arealul comunei Suplacu de Barcău, în speță cei din Borumlaca, unde comunitatea românească era mai consistentă, nu au avut o construcție bisericească până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Atunci, în locul în care astăzi se află biserica din Borumlaca, a fost construită o biserică de lemn pentru necesitățile sătenilor, la câteva decenii distanță de biserica de lemn din Varviz, construită în prima parte a secolului al XVIII-lea²⁵. Până în acel moment, credincioșii din Borumlaca mergeau să se roage tocmai la biserica de lemn din Popești, care fusese construită cândva pe la începutul secolului al XVII-lea de către comunitățile de români din Varviz, Popești, Borumlaca, Voivozi și Cuzap. Întrucât nu aveau puterea economică de a-și construi o biserică proprie, au decis să-și construiască una la Popești, în comun, unde să se roage. În condițiile în care la începutul secolului al XVIII-lea biserica din Popești a fost „rechiziționată” de uniți, comunitatea locală acceptând unirea cu Roma, comunitățile din satele respective au rămas fără biserică. De acest context se leagă, probabil, construirea bisericii ortodoxe din Borumlaca, fiind o necesitate în condițiile în care nu aveau loc de închinare. În plus, probabil că atunci comunitatea devenise suficient de puternică economic și putea susține demararea unui astfel de proiect.

²⁵ N. Firu, *La biserica veche din Varviz*, în *Legea românească*, an III, 1923, nr. 29, p. 5

Mai mult, preoții din sat s-au numărat, de-a lungul veacului al XVIII-lea, printre cei mai înverșunați opozanți ai unirii religioase. În 1726, așadar la puțin timp după actul unirii religioase, preotul Gheorghe Pop din Borumlaca, alături de preotul Vasile Pop din Varviz, a participat la Bogeiu, un sat din apropiere, la o mare adunare a preoților și sătenilor de pe Valea Bistrei și Barcăului, rămași fideli ortodoxiei, pentru a repudia tentativele unioniste și a-și reafirma crezul ortodox²⁶.

În același an a avut loc o altă adunare, și mai largă, în Margine. Au fost prezenți locuitori din satele de pe Valea Bistrei și a Barcăului. Acolo, pe lângă preotul Gheorghe Pop, a participat un mare număr de locuitori din Borumlaca. La această întâlnire au fost prezenți și câțiva preoți trecuți de curând la biserica unită, care au încercat să aducă la unire satele participante. Ei au fost însă linșați de cei prezenți și închiși într-un coteț de porci până ce au jurat că vor rămâne statornici ortodocși²⁷.

În iarna anului 1727-1728, satul a fost vizitat de către însuși episcopul ortodox al Aradului, Vichentie Ioanovici, de care aparținea și comunitatea ortodoxă din Borumlaca²⁸, care după înscăunarea sa ca episcop ortodox al Aradului, la 21 octombrie 1725, a ținut să efectueze o vizitație canonică în parohiile românești din Bihor aflate sub jurisdicția sa pentru a le întări în credința ortodoxă.

Lupta împotriva unirii religioase a continuat și în deceniul următor. Preoții și sătenii din Borumlaca s-au aflat, alături de cei din Varviz, în avangarda acestei lupte. Dovadă stă participarea lor în număr mare la una dintre cele mai mari manifestații antiunioniste a populației românești ortodoxe de pe cuprinsul protopopiatelor Luncii, Bistrei și Barcăului. Este vorba despre adunarea de la Spinuș, din 12-13 aprilie 1736. Adunarea a fost organizată cu sprijinul vicarului Ignatie de la Velența, unde s-a jurat credință episcopului ortodox de la Arad, hotărându-se alungarea din sate a tuturor preoților trecuți la unire²⁹. Pe lângă preoții din zonă, aici au participat un mare număr de enoriași neuniți care au sfârșit prin a se manifesta violent contra unirii, existând pericolul declanșării unei răscoale. La intervenția episcopului romano-catolic de Oradea, Consiliul Locumtenențial dispune

²⁶ *Ibidem*

²⁷ *Ibidem*

²⁸ B. Mihoc, *Biserică și societate în nord-vestul României*, Oradea, 2003, p. 15-17

²⁹ Fl. Dudaș, C. Butișcă, Pr. Cosmin Pinte, *Vechea catedrală ortodoxă a Bihorului. Biserica din Velența Orășii*, Oradea, 2004, p. 25

Comandamentului militar din Oradea să intervină. În consecință, în a doua jumătate a lunii aprilie 1736, generalul Quadani și-a trimis soldații să-i aresteze pe capii răzvrătirii de la Spinuș. Au fost reținuți și arestați mai mulți lideri ai răscoalei, între care și preotul Gheorghe Pop din Borumlaca, preotul Nicoară Burdaș din Varviz. Alături de el au mai fost reținuți și preoți și săteni din satele imediat învecinate: Florea Moza din Popești, Simion Sarca din Voievozi³⁰.

După un deceniu de oarecare acalmie pe frontul antiunionist, anii '50 ai secolului XVIII au cunoscut o nouă inflamare a spiritelor, odată cu numirea ca episcop ortodox de Arad a lui Sinesie Jivanovici³¹, care a făcut toate demersurile pentru constituirea la Oradea a unei comisii de investigare menită să stabilească numărul satelor bihorene rămase la ortodoxie. Comisia a funcționat între 1754-1758, după ce, pentru puțin timp, a mai funcționat o comisie locală pentru protopopiatele Luncii, Bistrei și Barcăului, la Marghita, în iulie 1754, ce avea menirea de a chestiona lumea ortodoxă de aici în privința adoptării sau nu a unirii, știut fiind faptul că această zonă era mai greu de atras la unire, spre deosebire de satele de pe domeniile Episcopiei Romano-Catolice, în condițiile în care acestea se găseau sub o mai strictă subordonare episcopului de Arad³². Prezent și în fața acestei comisii la 24 iulie 1754, preotul ortodox din Varviz, Nicoară Burdaș, a afirmat deschis apartenența la religia ortodoxă, fiind de părere că preoții care nu mai țin de episcop (vlădika) [de episcopul ortodox de Arad n.n G.M.] să fie dați afară³³.

³⁰ *Ibidem*, an III, nr. 3, 1913, p. 81-82

³¹ Sinesie Jivanovici a fost episcop ortodox de Arad între 3 august 1751 și 14 martie 1768. În urma demersurilor făcute către Curtea de la Viena acesta a primit acceptul din partea împărătesei Maria Tereza de a face o vizitație canonică în comunitățile ortodoxe din Bihor. El a primit din partea împărătesei, de asemenea, aprobarea de a constitui o comisie la Oradea, formată din doi generali și arhiepiscopul de Kálocsa, cu scopul ca preoții și credincioșii bihoreni să fie chestionați în legătură cu cele patru puncte florentine și să declare cărei biserici doresc să-i aparțină. Comisia a lucrat la Oradea între decembrie 1754 și iulie 1758. Dintre toate satele românești bihorene, doar trei, Pocei, Leta și Sântandrei, au fost declarate unite pe baza răspunsurilor date la întrebările puse de comisie. Celelalte au fost declarate ortodoxe și supuse episcopului din Arad. (apud M. Păcurariu, *Istoria bisericii românilor din Transilvania, Banat Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 1982, p. 247-248)

³² B. Mihoc, *Biserică și societate în nord-vestul României*, Oradea, 2003, p. 35-36

³³ N. Firu, *Luptele românilor din Bihor pentru ortodoxie*, în *Legea românească*, 1923, III, nr. 34, p. 3-5

Din fiecare sat românesc s-a perindat prin fața comisiei de la Oradea câte o delegație în frunte cu preotul, care confirma sau nu apartenența la legea ortodoxă. Ei au susținut că locuitorii satului au fost și sunt ortodocși și nu vor trece niciodată la uniți.

Pentru a întări o dată în plus această opțiune, sătenii de pe Valea Bistrei, cu care se solidarizaseră cei din Borumlaca, au trimis o scrisoare de adeziune la credința ortodoxă Curții imperiale de la Viena, tradusă în limba germană. Această scrisoare a fost însă interceptată de Episcopia Catolică de Oradea. Iată care era conținutul scrisorii:

„Noi, locuitorii din ținutul Orăzii, de pe Barcău, Bistra, Luncă și toți ceilalți creștini de rit grec din ținutul Orăzii, dăm de știre într-un singur gând tuturor celor ce trebuie și mai vârtos Domnului Pavel Nenadovici, pe care-l avem din mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit al bisericilor noastre de dreaptă credință greco-orientală, căruia prea supuși îi cerem arhierasca binecuvântare, că noi dorim ca dânsul să-i dea voie și poruncă Domnului Episcop al nostru, Sinesie Jivanovici, să vină la noi.

Întrucât poate i s-a spus Prea Sfințitului nostru Stăpân, că noi ne-am lepădat de Biserica Răsăriteană, noi prin aceasta mărturisim pe conștiința noastră că aceasta este cu totul neadevărat și fals, fiindcă deși unii preoți au trecut la unire, totuși noi tot poporul nicidecum nu ne învoim la aceea, ci noi, locuitorii ținuturilor numite mai sus, ca și înainte, sub foștii mitropoliți sârbi, așa și pe mai departe, până la moarte, neschimbat și credincioși voim să rămânem sub ascultarea bisericească a dreptului nostru Domn Mitropolit amintit mai sus și a îndrumătorilor Bisericii noastre răsăritene și Vă rugăm să binevoiți Înalt Prea Sfinția Voastră Arhiepiscopescă a-l trimite cât mai curând la noi pe Domnul Episcop al nostru de la Arad...”³⁴

Încurajați de vizitațiile canonice ale episcopului Sinesie Jivanovici, românii ortodocși de pe Văile Bistrei și Barcăului, între care, desigur, și sătenii din Borumlaca, cunoscuți pentru atitudinea lor vehement antiunionistă, au înaintat un protest comitatului. În protest aceștia susțineau că nu erau lăsați în legea lor strămoșească, presiunile continuând cu o și mai mare vigoare după vizitațiile episcopului Sinesie Jivanovici. Erau acuzați aici și preoții care treceau la unire deoarece, spuneau petenții, nu se putea asculta rugăciunea unui preot care a jurat de două ori și anume, o dată episcopului de ortodox de la Arad și după aceea celui unit.

³⁴ Fl. Dudaș, C. Butișcă, Pr. Cosmin Pinte, *Vechea catedrală ortodoxă a Bihorului. Biserica din Velența Orăzii*, Oradea, 2004, p.73-74

Episcopul Sinesie Jivanovici

Anii care au urmat au marcat noi acte anti-unite la preoții și comunitatea ortodoxă din Varviz. La 23 iunie 1763, locuitorii ortodocși din Borumlaca au semnat o petiție adresată conducerii comitatului, alături de o serie de săteni din Popești, Voievozi, Cuzap și Varviz, cerând să le fie restituită biserica din Popești, construită de ei în urmă cu 140 de ani, deci pe la 1620, și atribuită după unirea religioasă comunității unite cu Roma. La construirea în jurul anului 1620 au participat, conform actului înmănat comitatului, circa 100 de familii ortodoxe din satele enumerate mai sus. Ei susțin că nu e drept acest lucru deoarece cei care au construit-o au fost ortodocșii din satele amintite mai sus, respectiva biserică deservind toate satele implicate în construcția ei. Deși au fost nevoiți să-și construiască alte biserici în satele lor după ocuparea ei de către uniți, locuitorii acestor sate cer să le fie restituită³⁵. Doleanța nu le-a fost însă acceptată, biserica din Popești rămânând mai departe în folosința comunității unite de aici.

Locuitorii din Borumlaca au fost angrenați în marile decizii luate cu privire la biserica "strămoșească" din Bihor. Întrunit în 1790 în capitala Banatului, *Congresul Național Bisericesc* de la Timișoara, ca urmare a sesizării

³⁵ A.N.-D.J.Bh, *Fond Prefectura județului Bihor*, inv. 41, dos. 796, f. 77; vezi și I. Godea, *Bisericile de lemn din nord-vestul României de la începuturi și până astăzi*, în *Studii românești și aromânești*, II, 10, 1993, Paris, p. 84-85

faptului că biserica bihoreană este greu de condus de la Arad, a cerut din nou statului să preia cheltuielile Consistoriului de la Oradea, ceea ce însemna oficializarea acestei instituții. După unele ezitări, la 28 februarie 1792, împăratul Leopold a oficializat Consistoriul de la Oradea printr-o *Rezoluție* pe care a reînnoit-o la 2 ianuarie 1793 noul împărat de la Viena, Francisc I. La 30 august/13 septembrie 1793 a avut loc la Oradea ședința de constituire a Consistoriului orădean. În procesul verbal de constituire au fost incluși 40 de cetățeni ai comitatului care și-au dat concursul la realizarea acestui eveniment³⁶.

Cu toate că o parte a satelor românești de pe Valea Barcăului au trecut la greco-catolicism, inclusiv cei din Suplacu de Barcău, locuitorii satului Borumlaca au rămas fideli credinței ortodoxe în marea lor majoritate, oficiindu-și slujbele religioase în biserica de lemn construită după mijlocul secolului al XVIII-lea.

În cea mai mare parte a secolului al XX-lea, comunitatea ortodoxă din Borumlaca a fost o filie a parohiei din Varviz. În consecință, parohul din Varviz era și preotul celor din Borumlaca. Unul dintre cei mai longevivi preoți din Varviz și Borumlaca a fost Ioan Popa. Ioan Popa nu era originar din sat sau împrejurimi. El s-a născut la 27 ianuarie 1881, în satul Cârpești (județul Bihor)³⁷. Pe acesta îl vom regăsi ca paroh în sat și după cel de-al Doilea Război Mondial³⁸. Parohul slujea o duminică în Varviz, iar cealaltă în Borumlaca. Casa parohială nu exista în Borumlaca, probabil acesta a fost argumentul principal pentru care Borumlaca a fost filie și nu a avut preot paroh până după 1989. Preotul ortodox din Varviz și Borumlaca locuia la casa parohială din Varviz, care se găsea în imediata vecinătate a bisericii, aceasta fiind practic în curtea casei parohiale. În anii imediat postbelici, preotul Ioan T. Popa avea în proprietatea parohiei 24 iugăre și 68 de stânjeni, care se aflau la hotarul satelor Varviz și Borumlaca³⁹. Dota parohului crescuse simțitor față de Perioada Interbelică. În 1939 dispunea de numai 18 iugăre de pământ⁴⁰. Din caracterizarea

³⁶ Fl. Dudaș, C. Butișcă, Pr. Cosmin Pinte, *Vechea catedrală ortodoxă a Bihorului. Biserica din Velența Orăzii*, Oradea, 2004, p.36-37

³⁷ A.N.-D.J.Bh, *Fond Comitetul Județean al P.C.R.*, Dos, 275, f. 53-54; (apud Blaga Mihoc, *Caritate și prigoană*, Oradea, 1999, p. 422)

³⁸ *Calendarul Creștinului*, an XXVIII, 1949, Oradea, p. 59

³⁹ *Calendarul Creștinului Dreptcredincios pe anul bisect de la Hristos 1948*, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române-Oradea, Oradea, 1948, p. XX

⁴⁰ *Calendarul Eparhiei Ortodoxe Române Oradea pe anul 1939*, an XVIII, p. 50

făcută de noile autorități în vederea stabilirii posibilităților de atragere a acestuia de partea comuniștilor reiese faptul că, până în 1949, parohul încă nu era membru de partid. Era prezentat ca o persoană destul de retrasă și neamestecată în nici un fel de activitate politică. Își îndeplinea, în schimb, cu sfințenie atribuțiile ce-i reveneau în calitate de preot, deși avea o vârstă înaintată. Raportul consacrat preotului Ioan Popa se încheia însă cu o constatare încurajatoare față de posibilitățile ulterioare de colaborare politică. Acest lucru ar decurge tocmai din seriozitatea sa, pe considerentul că cerându-i-se anumite lucruri le va face, chiar dacă fără tragere de inimă: „*Popa Ioan: născut în comuna Cârpești, la 27 ianuarie 1881. Văduv. Stare materială bună. Fii de preot. Fără partid. Trăiește cu viața retrasă fiind bătrîn, nu amestecă în chestiuni politice. Sarcinile execută; se poate lucra cu el*”⁴¹.

Debutul procesului de colectivizare din martie 1949 a însemnat și confiscarea unei părți a proprietăților bisericești. De acest lucru nu a scăpat nici parohia Varviz, astfel că, la sfârșitul anului 1949, două treimi din pământurile bisericii au fost confiscate de stat. Din 24 iugăre și 68 stâneni bisericii i-au mai rămas numai 8 iugăre și 410 stâneni⁴², pentru ca, în anul următor, statisticile Episcopiei Ortodoxe Române Oradea să nu consemneze nici o suprafață ca fiind în proprietatea parohului Ioan Popa, pensionat din 1950⁴³, dar încă activ din lipsa unui înlocuitor.

Lui Ioan T. Popa i-a urmat ca preot, la Borumlaca și Varviz, deopotrivă, Ioan Păduriciu, între anii 1950 – 1956, urmat de Alexandru Popa, între 1956 – 1978, Roman Pintea, între 1978 – 1988 și Ștefan Bălaș, între 1988 – 1992, preoții care au slujit întreaga perioadă postbelică pe locuitorii ortodocși din Borumlaca până după căderea regimului comunist.

În prezent, în cadrul comunei există două biserici ortodoxe, în Suplacu de Barcău și Borumlaca, cei mai mulți enoriași avându-i cea din Borumlaca. La nivelul întregii comune există un număr de 1696 credincioși ortodocși.

⁴¹ A.N.-D.J.Bh, Fond Comitetul Județean al P.C.R., Dos. 275, fila 53-54

⁴² *Calendarul Creștinului*, an XXVIII, 1949, Oradea, p. 59 (apud Blaga Mihoc, *Caritate și prigoană*, Oradea, 1999, p. 422)

⁴³ *Almanahul creștin ortodox pe anul comun de la Hristos 1950*, an XXIX, p. 54

Biserica ortodoxă din Borumla

Biserica ortodoxă din Suplacu de Barcău

Comunitatea greco-catolică

Unirea religioasă de la cumpăna secolelor XVII-XVIII, prin care o parte a românilor ortodocși din Transilvania au trecut la biserica greco-catolică, nu a rămas fără urmări în spațiul comunei Suplacu de Barcău. În secolul al XVIII-lea, confesiunea greco-catolică a câștigat tot mai mult teren în Transilvania, chiar dacă, la un moment dat, în prima parte a veacului în discuție, aceasta părea să cunoască un recul. În Suplacu de Barcău, asemeni întregului vechi district românesc al Luncii, într-o primă etapă românii ortodocși au opus rezistență tentativelor de atragere la catolicism. Așa s-a întâmplat, bunăoară, în anii 1713-1714, când sătenii din Suplacu de Barcău și Borumlaca s-au opus deschis acestor încercări⁴⁴.

Prozelitismul greco-catolic a continuat și, un secol mai târziu, o parte a locuitorilor români din Suplacu de Barcău au trecut la unirea cu biserica Romei⁴⁵. Contextul în care s-a trecut la religia greco-catolică este unul interesant. În anii 1812-1816, Bihorul a fost bântuit de o mare foamete. Ca urmare a acestei situații, parohia ortodoxă din Suplacu de Barcău a rămas restantă la plata Sidoxiei față de Episcopia Ortodoxă de Arad în arealul căreia se afla. În aceste condiții, pentru a scăpa de aceste datorii, preotul a considerat potrivit să treacă la greco-catolicism⁴⁶. Astfel, sătenii din Suplacu de Barcău s-au trezit peste noapte aparținând noii confesiuni. În schimb, sătenii din Borumlaca au rezistat în fața uniației rămânând fideli religiei credinței ortodoxe.

Comunitatea greco-catolică din Suplacu de Barcău a crescut numeric de la un an la altul, cristalizându-și organizarea, devenind din ce în ce mai consistentă. La sfârșitul secolului al XIX-lea aceasta era deja bine încheată, iar în fruntea ei îl avea pe preotul Petru Gherman, care a fost unul dintre cei mai importanți slujitori ai bisericii greco-catolice din loc. În vremea sa, începând cu anul școlar 1901-1902, în Suplacu de Barcău s-a înființat o școală confesională greco-catolică. Era prima instituție de învățământ în limba română din localitate. Petru Gherman s-a implicat activ în viața comunității, participând constant la evenimentele legate de viața religioasă unită din zona de nord-est a județului Bihor. Astfel, îl găsim în mai multe

⁴⁴ Ioan Marin Mălinaș, *Satul și biserica din Ciutelec. File de monografie. Istorie și Folclor*, Editura Mihai Eminescu, Oradea, 1997, p. 36

⁴⁵ *Schematismus venerabilis cleri almae diocesis greco-catholicae M. Varadinensis pro anno 1820*, p. 51-57

⁴⁶ Ioan Marin Mălinaș, *Satul și biserica din Ciutelec. File de monografie. Istorie și Folclor*, Editura Mihai Eminescu, Oradea, 1997, p. 59

locuri la sfințiri de biserici, reuniuni bisericești etc., precum s-a întâmplat în 1895 la Ciutelec⁴⁷.

În Perioada Interbelică, biserica greco-catolică din Suplacu de Barcău a avut o activitate consistentă, în cadrele unui regim democratic, așa cum a fost cel românesc interbelic. Dictatul de la Viena din 30 august 1940 a făcut ca partea de nord a județului Bihor, între care și comuna Suplacu de Barcău, să treacă sub administrarea guvernului horthist de la Budapesta. Prigoana împotriva liderilor spirituali ai românilor a fost una constantă în întreaga perioadă. În aceste condiții, și preotul greco-catolic din localitate a fost supus aceluiși tratament. În cele din urmă acesta a fost nevoit să se refugieze în România din fața administrației maghiare⁴⁸.

Instaurarea regimului comunist a influențat decisiv viața religioasă a comunităților greco-catolice, culminând cu desființarea acestui cult la sfârșitul anului 1948, parohia aparținătoare acestui cult fiind desființată și ea. În prealabil, preotul greco-catolic a fost, de asemenea, supus unei atente supravegheri, fiind considerat element ostil regimului. În Suplacu de Barcău avea proprietari Eugen Foișor, fost secretar al episcopilor Valeriu Traian Frențiu și Ioan Suciu, având în anii respectivi domiciliul în Sărsag, raionul Marghita. După interzicerea cultului greco-catolic de către regimul comunist, în 1948, a urmat prigoana împotriva foștilor reprezentanți de frunte ai acestei biserici. În acest context, Eugen Foișor a fost arestat și condamnat la 18 ani muncă silnică și 10 ani degradare civică⁴⁹.

Sub atentă observație a fost pus în ultimul an de existență al bisericii greco-catolice chiar parohul Roman Nemeș din Suplacu de Barcău. Într-o notă din 24 martie 1948 despre Roman Nemeș se spunea: „născut la 1 februarie 1911. În trecut a fost P.N.Ț. ist; de la 23 aug. 1944 a început să manipulează în politică. Înscris în P.S.D., dar ține legătura și cu maniștii. După alegerile din 1946 a început să activează mai intens în linia Frontului plugarilor și pe linia ARLUS-ului, unde depună muncă rodnică...Caută legătură cu partidul...Însă menține și azi legăturile vechi și se vede că nu s-a aderat cu suflet la ideile democratice; se poate lucra cu el, dar trebuie ținut sub control”⁵⁰. Dincolo de greșelile gramaticale ale textului scris de

⁴⁷ *Ibidem*, p. 177

⁴⁸ Blaga Mihoc, *Biserică și societate în nord-vestul României*, Editura Logos 94, Oradea, 2003, p. 252

⁴⁹ <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=ro&q=cache:707itU5dmnsJ:http://ebooks.unibuc.ro/istorie/religie/biserica%20romana%20unita3.htm+Confesiunea+greco+catolica+din+Suplacu+de+Barcau+ct=clnk>

⁵⁰ A.N.-D.J.Bh, *Fond Comitetul Județean al P.C.R.*, dos. 275, f. 59

activistul de partid care, probabil, așa cum reiese din dezacordurile frecvente, era de altă etnie decât cea românească, rămâne realitatea evidentă a supravegherii constante a posibililor oponenți ai regimului comunist.

Un destin interesant din acest punct de vedere l-a avut și preotul Ioan Marinel, originar din județul Bacău, care după desființarea bisericii greco-catolice a funcționat ca preot misionar în Suplacu de Barcău. Născut pe plaiurile Cașinului la data de 10 iulie 1926, având ca părinți pe Gheorghe și Maria Soroiu, la vârsta de un an și jumătate a fost înfiat de către familia Cristea Marinel și Marina, una din cele mai înstărite în zonă. În anul 1934 a început cursurile școlare din satul Cașin. Despre anii de la Școala Cașin, unde i-a avut învățători pe Ion Oprea și Vasile Cimpoea, preotul Ioan Marinel își amintea mereu de placa cu un creion de grafit pe care scria și de abecedarul pe care l-a păstrat toată viața. La Gimnaziul din Târgu Ocna a învățat în anul școlar 1939/1940, vitregia războiului închizând această școală. În anul 1940 a început să urmeze Seminarul Teologic Român pe care l-a absolvit în 1948. Datorită faptului că i-a ajutat pe seminariștii anticomuniști, în anul 1948 a fost arestat de către Securitate, împreună cu alți 24 de colegi (între ei și Iustin Pârnu, acum stareț la Mănăstirea Petru Vodă.). La închisoarea de la Gherla i-a cunoscut pe Iuliu Maniu și pe Dinu Brătianu. Pedepsa și-a ispășit-o și la Suceava, Jilava și la Canalul Dunăre-Marea Neagră, aici cunoscându-l pe Corneliu Coposu. Eliberat printr-un decret dat de Gheorghe Gheorghiu Dej în anul 1951, la 14 septembrie în același an a primit taina preoției. A fost trimis preot misionar în Bihor și a activat în multe parohii de greco-catolici, în primul rând la Suplacu de Barcău, dar și la Bogieș, Chiribiș, Marghita și Margine). În această zonă a reîntors la credința ortodoxă mii de credincioși, iar în satul Margine a sfințit o biserică împreună cu patriarhul României, Iustinian Marina⁵¹.

Până în 1989 cultul greco-catolic din Suplacu de Barcău a fost inexistent. După evenimentele din decembrie 1989, religia greco-catolică a revenit din catacombele în care fusese trimisă în urmă cu mai bine de 40 de ani. Începând cu 1990, lucrurile au reintrat în normal, iar în Suplacu de Barcău s-a reînființat parohia greco-catolică cu hramul "Adormirea Maicii Domnului", care se află pe strada Minerilor nr.83 B, 417535, Suplacu de Barcău. Din anul 2003 se celebrează în biserica proprie. Cultul nu a mai cunoscut însă succesul din perioada antebelică și interbelică. Conform recensământului din 2002, în comuna Suplacu de Barcău au fost consemnați doar 147 credincioși.

⁵¹ Ion Moraru, *Bădia Ioan Marinel a plecat la cer*, în http://primariacasin.ro/presa/2010_01_28_martinel.htm

Biserica greco-catolică din Suplacu de Barcău

Comunitatea romano-catolică

Comunitatea romano-catolică numără în prezent, conform recensământului din 2002, 1490 credincioși. Aceasta este una dintre cele mai importante comunități din arealul comunei datorită prezenței maghiarilor și slovacilor în toate cele șase sate componente ale comunei.

Actuala biserică a parohiei romano-catolice de Suplacu de Barcău "Sf. Ana" datează din 1869. În Suplacu de Barcău, înainte de aceasta existase o clădire de cult mai veche. În secolul al XIII-lea sătenii plăteau drept zeciuială 20 de bănuți, iar mai târziu, în 1332, doar 3, ceea ce arată că s-a întâmplat ceva,

din moment ce zeciuiala a fost redusă foarte mult. În contextul ofensivei reformate din veacurile XVI-XVII, romano-catolicii din Suplacu de Barcău au îmbrățișat noua religie. Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea asistăm la o revenire puternică a catolicismului în Transilvania, având în acest sens sprijinul curții vieneze. Astfel, parohia a fost reînființată în 1778 de către Berczik János din Oradea, care a ridicat și o mică biserică de lemn. Această biserică a fost înlocuită cu una de piatră, în 1837, de episcopul de Oradea, Lajcsák Ferenc. În decursul timpului biserica a fost renovată de mai multe ori, atât în exterior, cât și în interior, ultima dată pe vremea parohului Schuller József. În 1869, biserica veche a fost transformată. I s-a demolat turnul cilindric, clopotele topindu-se în 1858, într-un incendiu.

O importantă comunitate romano-catolică este și în satul Borumlaca, formată mai ales din credincioși de origine etnică slovacă. Aici există parohia romano-catolică "Sf. Anton de Padova". În 1823, biserica din sat era filiala celei din Suplacu de Barcău, așa cum apare în *Historia Domusa* în legătură cu vizitele canonice.

Primele familii de slovaci s-au stabilit în zonă în perioada 1832-1836 ca lucrători forestieri ai contelui Zichyi. Episcopia a avut grijă imediat de noii enoriași și i-a trecut sub jurisdicția parohiei Suplacu de Barcău. Între 1870-1880, pe dealul dintre Borumlaca și Vărzari s-a ridicat o școală comună, împreună cu o locuință pentru învățători, care în partea de est avea o cameră mai mare ce servea drept capelă. În 1900, numărul credincioșilor din Borumlaca și Vărzari era de 750, pentru ca în 1927 să crească la 1100. Întrucât, în 1935, statul cehoslovac a construit școli în fiecare localitate cu populație slovacă, vechea școală a fost transformată în capelă, iar casa învățătorilor în parohie. În 1965 capela a fost dărâmată. Până la construirea noii biserici, în caz de timp favorabil slujbele se țineau în aer liber, iar dacă timpul era nefavorabil, în casa familiei Badinka. În 1970 s-a aprobat construirea unei noi biserici, în 1972 fiind deja gata, mai ales datorită strădaniilor preotului de atunci, Bohács Sándor.

Sfințirea a fost făcută de starețul Ferencsik Lőrincce, cel care era îndrumătorul slovacilor din acea perioadă. În anul 1983, preotul din Budoj, Albert Gusztáv, a construit un turn bisericii. Preotul paroh este Mlinarszik Janos.

Comunitatea romano-catolică din Dolea este de dată mai recentă. Parohia a luat ființă în timpul regimului comunist, cu destule complicații cauzate de natura regimului comunist. În anul 1912, în Dolea s-au stabilit circa 20 de familii, deoarece prețul pământului era mai ieftin. Azi deja există 175 de familii romano-catolice.

În anii 1980, parohul de atunci, Schuller József, a început construirea bisericii fără a avea însă aprobările necesare. În foarte scurt timp s-a reușit chiar ridicarea zidurilor bisericii până când s-au sesizat autoritățile. Preotul a fost amendat pentru construirea fără autorizație a bisericii și s-a dispus dărâmarea acesteia. Data demolării s-a fixat chiar în Vinerea Mare, dar localnicii s-au strâns și au apărut construcția. Amenajările au continuat, asupra preotului făcându-se diferite presiuni. În cele din urmă, acesta a primit pașaport pentru Roma și a plecat din țară. După 1989, actualul paroh, Maskara János, a reînceput construcția și, la 6 mai 1990, biserica a fost terminată, fiind sfințită de episcopul Tempfli József, ca primă acțiune a exercitării funcției sale. Biserica a primit hramul Sf. Iosif Muncitorul. Clopotele bisericii au fost primite din Regensburg (Germania), precum și alte obiecte de cult.

O semnificativă comunitate romano-catolică, formată îndeosebi din slovaci, se află în Valea Cerului. Coloniștii slovaci au sosit în zonă în anii 1785-1786. Biserica din Valea Cerului a fost construită de actualul preot paroh, Maskara János, fiind sfințită cu hramul Preasfânta inimă a lui Iisus.

Instaurarea regimului comunist ateu a însemnat și în cazul bisericii romano-catolice o atentă supraveghere a preoților aparținând acestui cult de pe cuprinsul comunei Suplacu de Barcău. Astfel, într-o notă a autorităților vremii se consemna activitatea a doi preoți romano-catolici, Alexandru Hadrava din Suplacu de Barcău și Ioan Radnei din Borumlaca. Despre Alexandru Hadrava se scria: „născut în comuna Zemplenszina (Cehoslovacia), la data de 16. VIII. 1907. Necăsătorit, fără avere personală, membru al UPM. Element dușmănos față de regimul actual. Nu ia parte la munca politică, nici în acțiunile economice sau politice ale guvernului; dacă este impus cu ceva execută, dar fără silință. Caută să reține pe populația de la adunări, ci să vie mai întâi la biserică, că ce învață biserica este mai prețioasă decât ce învață la adunări. Este un element de neîncredere”⁵². Caracterizarea făcută lui Ioan Radnei nu era cu mult diferită: „născut la Bekescsaba (Ungaria) la data de 19 IV 1905, necăsătorit, fără avere particulară, cetățean maghiar, fără partid. Nu activează pe linia politică și nu amestecă în conducerea comunei; cu ce este impus de foruri administrative execută, dar fără suflet. Nu arată deloc că ar simpatiza cu regimul actual și nu caută legătura de loc cu organe politice; trăiește o viață retrasă. Nu este de încredere”⁵³. Așa cum se constată din analizele realizate celor doi, aceștia erau monitorizați de noile structuri de putere și s-a constatat că nu corespundeau noilor norme politice.

⁵² A.N.-D.J.Bh, Fond Comitetul Județean al P.C.R., dos. 275, f. 60

⁵³ Ibidem

Biserica romano-catolică din Borumrlaca

Biserica romano-catolică din Valea Cerului

Biserica romano-catolică din Suplacu de Barcău

Comunitatea reformată

Conform recensământului din 2002, în comună erau și 1062 credincioși reformați. Comunitatea reformată este cea de-a treia ca și importanță după cele ortodoxă și romano-catolică. Prezența lor în Suplacu de Barcău se leagă de pătrunderea reformei religioase în această parte a Europei, începând cu secolul al XVII-lea. De altfel, în Suplacu de Barcău s-a constituit o puternică comunitate, care la jumătatea secolului al XVIII-lea a fost suficient de încheată pentru a-și construi o școală. În 1754 apare, așadar, în sat, prima școală construită pe lângă Biserica Reformată ca Școală confesională reformată pentru băieți. În Suplacu de Barcău astăzi există construită o biserică reformată, unde credincioși aparținând acestui cult merg în fiecare duminică.

Asemeni tuturor cultelor religioase, în primii ani ai regimului comunist, preoții reformați au fost supravegheați atent de către noile autorități. Așa a fost cazul preotului Donath Ladislau, *“născut la Odorhei la data de 5 IV 1883. Căsătorit, cu un copil, fără avere particulară; de origine socială meseriaș. În trecut a fost membru Partidul maghiar; în prezent este membru U.P.M. Dușman regimului actual. Șovinist. Lucrează contra colaborării populației maghiară cu cea română în*

comună; ține legături strânse cu chiaburii și caute să apere interesele lor. Ca fostul președinte a U.P.M. a căutat să transforme organizația UPM – ului într-o bază de apărare a bogătaşilor și bază manifestărilor șovine. Caută legătură cu partidul, însă, din munca lui și comportarea lui reiese că este dușman ideilor progresiste și conștiincios slugă ideilor burgheze și regimurilor trecute”⁵⁴. La fel ca și în cazurile celorlalți preoți, greșelile gramaticale abundă și este evident că cel care a elaborat caracterizările fie avea mari curențe sub aspectul cunoașterii limbii române, fie aparținea unei minorități naționale.

În centrul de comună mai există, de asemenea, o biserică baptistă, două penticostale, în Suplacu de Barcău și Borumlaca, și una aparținând cultului creștin adventist. De asemenea, în cadrul comunității de romi din Suplacu de Barcău funcționează o casă de rugăciuni de cult neoprotestant. Conform recensământului din 2002, în comună existau 113 bapțiști, 65 de penticostali, alți 32 aparținând altor religii.

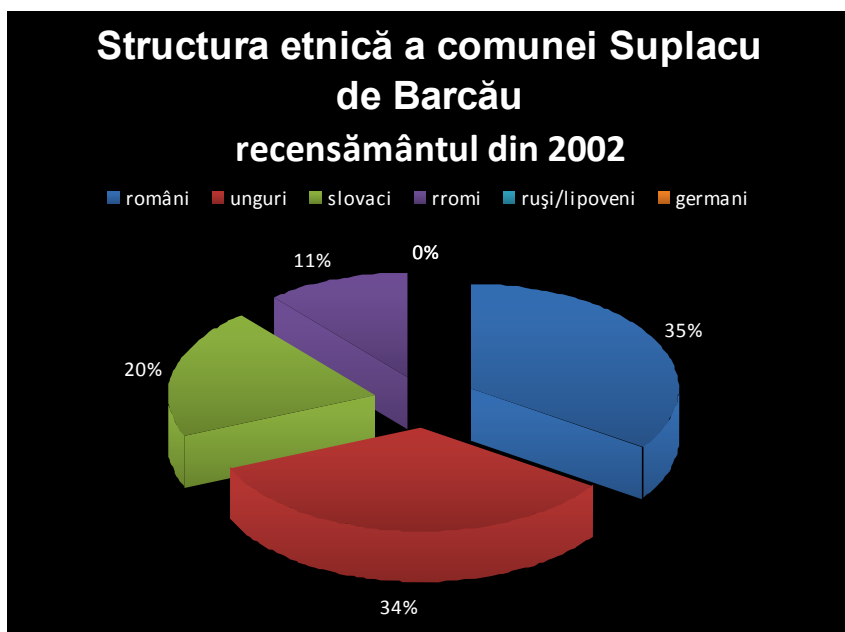
Biserica reformată din Suplacu de Barcău

⁵⁴ *Ibidem*, f. 55-56

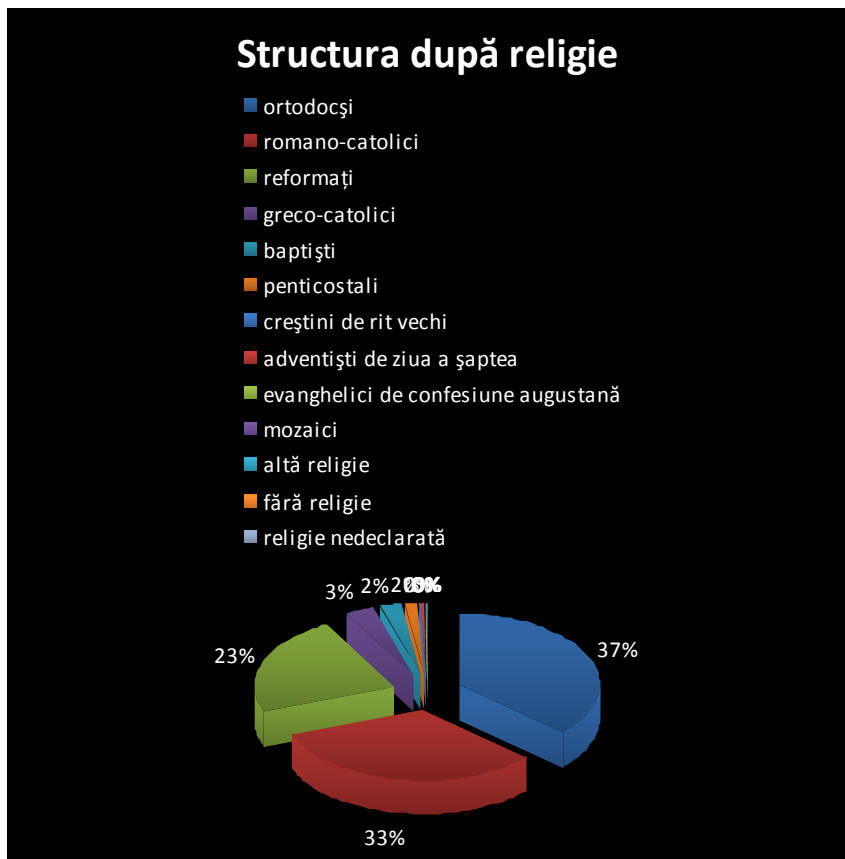
Aspecte demografice: 1918-2002

În Perioada Interbelică și cea Postbelică, populația comunei Suplacu de Barcău a cunoscut un trend ascendent. Principala cauză este legată de exploatarea cărbunelui și petrolului, după 1960, în zonă, care a menținut pe loc populația locală, oferind locuri de muncă bine plătite. La aceasta s-a adăugat atragerea de populație din regiunile limitrofe, ceea ce a condus, de asemenea, la creșterea populației prin sporuri migratorii. Cea mai „cosmopolită” localitate a fost, din acest punct de vedere, sediul de comună, Suplacu de Barcău, unde parte importantă din locuitori nu sunt „băștinași”.

Începând cu 1910, creșterea populației a fost continuă până în ultimul deceniu al secolului trecut. După această dată, exploatarea cărbunelui și, mai apoi, a petrolului a cunoscut o reducere semnificativă de activitate, iar locurile de muncă nu mai erau atât de sigure. În aceste condiții, populația a început să scadă, în primul rând prin deplasarea populației active spre orașele din zonă și chiar spre țări străine.

Evoluția demografică a zonei cunoaște mai multe etape distincte. După Primul Război Mondial se constată o creștere constantă a populației. Războiul al Doilea Mondial și-a lăsat amprenta asupra evoluției demografice. Vremurile tulburi au făcut ca natalitatea să fie mult redusă, chiar în scădere, la aceasta adăugându-se mortalitatea în creștere cauzată de participarea unor locuitori la războiul mondial sau concentrarea altora în lagăre de muncă organizate de guvernul horthist, mulți dintre aceștia pierzându-și viața.

Deceniile care au urmat încheierii celui de-al Doilea Război Mondial au marcat o creștere importantă a populației comunei până în 1971, când erau consemnați în comună un număr de 5162 de locuitori. După această dată,

datele demografice ne arată o ușoară scădere, în 1992 existând 4905 locuitori, pentru ca în 2002 populația să scadă până la 4605 locuitori.

Conform recensământului din 2002, populația totală a comunei Suplacu de Barcău era la dată de 18 martie 2002 de 4605 persoane.

Naționalitate	Nr. Persoane	%
români	1580	34,31
maghiari	1582	34,35
slovaci	934	20,28
rromi	505	10,96
ruși	3	
germani	1	
Religie	Nr. Persoane	%
ortodoxă	1696	
romano-catolică	1490	
greco-catolică	147	
reformată	1062	
baptistă	113	
penticostală	65	
alte religii	32	
Limba maternă	Nr. Persoane	
română	1938	
maghiară	1568	
slovacă	929	
rromă	168	
rusă	2	

Așa cum se poate constata, comuna Suplacu de Barcău nu este una foarte populată. Două dintre satele comunei, Suplacu de Barcău și Borumlaca, cumulează aproape 75 % din populația întregii comune. Celelalte sate, Foglaș, Dolea, Valea Cerului și Vâlcelele sunt foarte slab populate. Starea aceasta de lucruri s-a perpetuat în ultima sută de ani. Spre exemplu, în 1966, din acest punct de vedere situația era în felul următor: Borumlaca avea o populație reprezentând 20% din totalul populației, Dolea, 5,7%, Foglaș, 5,6%, Suplacu de Barcău, 53,6%, Valea Cerului, 8%, iar Vâlcelele, 6,8%⁵⁵.

⁵⁵ Localitățile județului Bihor, Oradea, 1971, p. 166

ANEXE DOCUMENTARE

I.

Scrisoare adresată Comitatului de credincioșii de pe Bistra, Barcău, Luncă și Criș, cu privire la păstrarea religiei ortodoxe (1754)

Cinstit Comitat nobil, Domnii și Părinții noștrii măriți, buni și milostivi peste meritul nostru, am văzut porunca Maiestății sale și a cinstitului Comitat nobil, pe care cu mare cinste o cinstim și o ținem ca pe mama noastră, fiindcă sîntem fii oricărei porunci, oștilor Majestății Sale le dăm încartiruire, Mărișilor noștri Domni le prestăm serviciile datorate, de aceea rugăm cinstitul Comitat nobil, ca pe părintele nostru, să nu ne conturbe pentru popii uniți, pentru că nu-i putem primii nu numai pentru că sunt uniți, ci și aceea avem în vedere, că atunci când s-au preoțit, în legea sârbească episcop sîrb i-a sfințit, atunci jurînd ei că nu vor căuta alt episcopafară de cel sîrbesc, aceea credință însă nu și-au ținut-o, ci își caută alt episcop, căruia încă i-au jurat, anume s-au supus Excelenței sale măritului Domn Conte, Episcop și Comite. Noi vedem că omul nu poate privi cu un ochi și la Cer și la Pămînt, n-ar trebui deci nici acești preoți cu un suflet să jure de două ori, ceea ce Majestatea sa Sfîntă Dumnezeu, oprește jurămîntul fals, precum dovedește Sfînta Scriptură. De aceea, ei s-au înstrăinat de inimile noastre și nu-i primim nici într-un chip. Cum și în numele cui să le ascultăm rugăciunile, dacă ei, cu Sfînta Scriptură veșnic în minte, jură de două ori, odată ce și țăranul este greu de pedepsit dacă jură strâmb. Drept aceea, nicidecum nu-i primim pe preoții uniți. Acum așteptăm milostiva poruncă a Majestății Sale, ca să ni se cerceteze necazurile, de aceea rugăm cinstitul Comitat nobil să nu ne urgisească pentru preoții uniți, pentru că noi, nicidecum uniți nu vom fi, căci suntem în legea grecească, și aceea o ținem ca unii care nu putem fi cu o credință în două religii, și în cea sârbească și în cea unită.

Protestăm, deci, pe unicul Dumnezeu viu și pe Majestatea Sa, Doamna noastră, să nu ne conturbați până nu sosește porunca de la Majestatea Sa, fiindcă acum așteptăm să vină aici Mitropolitul nostru cu trimișii Majestății Sale. Atunci vor publica porunca Majestății Sale, întrucât Majestatea Sa în Împărăția Sa dorește ca fiecare să se odihnească în religia sa, deci și noi care suntem în religia grecească, să avem tihnă în ea, căci noi, cei de pe Luncă, Bistra și Barcău, precum și cei de pe Criș, care suntem în legea grecească, uniți nicicum nu vom fi.

Rămînem slugile plecate ale cinstitului Comitat nobil, locuitorii de pe Barcău, Bistra, Luncă și Criș, de obște.

(Hurmuzaki, XV-2, nr. 3138, p. 169 și urm.)

II.

Pastorala episcopului Sinesie Jivanovici, la Crăciunul anului 1756, citită și în Parohia Borumlaca

Binecucernicilor protopopilor, preoților și a tot clirosul Bisericii, de bine cinstiți marilor birae, juraților, neguțătorilor, meșterilor, lucrătorilor de pământ și tuturor de obște pravoslavnicilor creștini, micilor și marilor, pravoslaviei noastre a Răsăritului, care se află în de Dumnezeu păzită Eparhia noastră, în ținuturile Orăzii Mari, în slăvita varmeghe a Bihării, cari să țină către Oradea Mare, a Binșului, Cohului, Belului, Crișului Repede, Pomezăului, Luncii, Bistrei și Barcăului, ai noștrilor întru Hristos iubiți fii, milă, pace și toată buna priință de la Dumnezeucu toată osârdia să cerem și pohtim.

Pohta noastră de demult era și pururea iaste, ca să cercetăm cu fața de Dumnezeu nouă încredințata turmă cuvântătoare de Hristos iubirii noastre, în Domnul iubiților sufletești și cu prea dragă față a vă vedea și a vă mângâia și suspinarea voastră cea de toate zilele pentru noi ca pentru al său legiuitoriu și duhovnicesc păstoriu, cu pohtă cele ce au fost odinioară a le potoli. Ci până acuma multe feluri de întâmplări ne-au împiedicat, care și voi bine puteți a cunoaște, ci mai vârtos până când și slăvita Împărăteasă și crăiască Comisie fiind acolo, carea cu ajutorul lui Dumnezeu s-au și săvârșit, pintru care bine nădăjduiți înștiințați sântem, de care toate ce au fost acolo, întrebări, precum pintru lege, așa și pintru greutățile voastre, direaptă și vrednică înștiințarea la ai lor împărății crăire mării, a noastrei întru toate milostivă oblăduitoare pământului cu de-adinsul înaintea le-au datși nădăjduim spre mila lui Dumnezeu, că toate se vor spori întru bunătăți, și cu bună săvârșenie vor fi săvârșite, pintru carea pricină cu adevărat aici am venit și ne și oprim, necruțând truda și nevoița noastră „iproci”, ci numai lucrului acestuia oarecând de am pute(a) vedea doritul săvârșit și pre voi împreună cu noi și cu venirea noastră acolo și a vă veseli, ci devreme că lucrul acesta foarte-i în cumpănă și multelor lucruri și vederi se cuvine să fie, pintru aceea și vreme multă către săvârșit caută și pohtește. Și noao încă cu nevoița iaste cu îndelungată răbdare aceste a le aștepta. Iară a se îndoi nu trebuie, fără numai în bună nădejde să rămâneți, și precum până acuma e Hristos iubirea voastră tari și stătători în pravoslavnică credință a Răsăritului ați rămas, și aceea cu adevărat înaintea(a) slăvoitei Comisii ați mărturisit, așa după datoria noastră cea păstorească pre voi vă sfătuim, și de acum totdeauna întru aceeași pravoslavnică credință și lege să petreceți și să nu vă clătiți cu gânduri precum se clătește trestia de vânturi, ci să fiți stătători și tari.

Pace și dragoste între voi și între toți să aveți Cătră aceea, după datoria voastră cea plecată, cu credință cătră împărați așisdere(a) și domnilor voștri întru ascultare să fiți, și cu cuvântul, precum de la slăvita Comisie voao spus iaste și precum ați auzit, așa să o și păziți, și să vă feriți foarte pentru ca pricină să nu dați de oarecare confușie și neorânduire, ca ori ce mai rău să nu pățiți, iară de să va întâmpla voao și înpotrivire de la cineva, toate cu inimă tare să o răbdați, până când dea după voe și direapta rezoluție și rânduială pintru toate nevoile și greutățile de la ai lor Împărătești Crăimi va eși împreună tuturor pace, liniște și direaptă judecată va să facă.

(apud Fl. Dudaș, C. Butișcă, Pr. Cosmin Pinte, *Vechea catedrală ortodoxă a Bihorului. Biserica din Velența Orăzii, Oradea, 2004*, p. 95-96)

III.

Oradea, 3 august 1949 – *Buletin informativ întocmit de către Comitetul Județean Bihor al PMR pe baza datelor transmise de agenții informatori repartizați în județ.*

Județul Bihor-Oradea

**Buletin informativ
despre ziua de 3 august 1949¹**

Plasa Marghita	orele 10 a.m. [În] comuna Cheț manifestație la mașină (batoză – n.n. Augustin Țărău), muncitorii cu furci stau la mașină și nu lasă pe nimeni să meargă la mașină. Clopotele sună.
Plasa Salonta	orele 10 – tovarășul Varga La Mărțihaz [este] revoluție. Se cere intervenția grănicerilor.
Plasa Beliu	orele 10 – tovarășul Iațcov Atmosferă încărcată la Sâc, Cărand, Archiș și Mocirla.
Plasa Beiuș	orele 10,15 Totul bine.
Plasa Aleșd	orele 10,30 Totul în ordine. Delegatul de la batoză [este] lipsă la Chistag și la Groși. În două ore vor fi acolo
Plasa Sălard	orele 10,45 Liniște în toată plasa. La Niuved (Parhida) muncitorii cer ca lucrările la canal, unde ei câștigă 500 de lei la zi, să fie suspendate pentru durata treieriișului. La Sfârnaș s-a oprit mașina, muncitorii cerând ca să primească și uleiul pe cartele. La Spinuș nu lucrează o mașină, [țărani] spunând că în urma luptei [lor] au primit și cartele de făină și de zahăr, și dacă nu muncesc, vor primi și cartele de puncte.
Plasa Marghita	Orele 11 – tovarășul Simea [În] comuna Cheț, populația a mers la batoze manifestând și au împărțit grâul între muncitori în mijlocul comunei. S-au

¹ Apud, A. Țărău, *Rebeliunea țărănească. Crișana 1949*, Editura Arca, 2008, p. 271-272

	răsculat mai mulți [și] s-au luat măsuri. La Suplacu de Barcău, din trei batoze, nici una nu funcționează, muncitorii nu vor să muncească. [În] comuna Balc, din trei batoze, la fel. [În] comunele Almașu Mic și Mare, mașinile merg, dar populația împarte grâul [în procent] de 7% la muncitori. [La] Albiș, două mașini nu au muncitori, muncitorii nu lucrează pentru că nu au primit făină. [În] comuna Chiribiș, fochistul este proprietarul batozei și s-a exprimat că nu mai muncește la batoze. Acum muncește de frică. La fel și cărătorul de apă. [La] Margine, mașina nu funcționează și nu au controlor. [La] Popești, o mașină nu funcționează, mecanicul se [pre]face bolnav. [Comuna] Suiug n-a muncit până azi. [La] Iteu, ieri după masă s-au adunat circa 150 de persoane care manifestau, spunând că nu dau cotele și nu le trebuie [pe] nimeni la batoze. După lămuriri însă, au început să lucreze. [La] Ghenetea, femeile muncesc, dar bărbații stau ascunși în porumb și nu poate nimeni să intre la mașini. Șeful Miliției a fost alungat. Ei dau numai cota de 7%. [La] Derna și satele Tria și Dernașoara a început treierășul, dar nu au muncitori suficienți. Sunt 2 hectare de pământ.
Plasa Tinca	orele 11,15 În comuna Mociar, dimineața s-au tăiat firele de telefon. În Ianoșda treieră la batoză, însă [țărării] nu vor să dea cota. În Petid a fost gonit omul de încredere de la batoză (tovarășul Popa), soția președintelui de la Comitetul Provizoriu a refuzat să dea cota. Nu merg batozele la Călacea, Căpâlna, Cărsău, Cheșa. Gepișul treieră dar nu dă cota. La Miersig, din două batoze numai una lucrează. La Husasău, din două mașini, una lucrează. La Sititelec, din două, una lucrează și nici [la] aceasta nu [se] dă cota. La Râpa nu [se] treieră, [țărării] nici nu vor să care grâul la arii. La Tinca toate cinci batozele cu muncitori lucrează. La fel la Belfir, Cociuba, Giriș, Tăut, Batâr, Talpoș, [lucrează] trei batoze, fiindcă doi mecanici au fost arestați.
Plasa Tileagd	orele 12 Ordine și liniște, cu excepția [de] la Săcădat și Tilecuș, unde muncitorii n-au ieșit încă la batoze. Măsurile au fost luate, trimitem muncitori de la fabrici, cum am făcut și ieri la Husasău de Criș.

Plasa Beiuș	orele 12 – tovarășul Crețu Totul [este] în ordine.
Plasa Vașcău	orele 12 Atmosfera [este] liniștită, însă [țărani] nu vor să ducă grâul la arii, spunând că ei sunt obișnuiți să treiere acasă. După masă vom scoate mașinile, aducându-le de la Beiuș, la arii și vom raporta care este situația.
Plasa Aleșd	orele 12,13 – tovarășul Erdei S-a oprit o mașină la Aleșd, nu au muncitori. Unde nu au fost controlori, acum sunt.
Plasa Săcuieni	orele 12,30 [În] afară de Cubulcut, ordine și muncă.. La Cubulcut batoza nu lucrează, deoarece muncitorii refuză să lucreze. [La] Cadea, o batoză [este] stricată (fără sabotaj), [este] în reparație. [La] Târgușor trei batoze [lucrează], două cu muncitori, una cu țărani. [La] Cherechiu funcționează amândouă batozele. [La] Olosig, [din] trei batoze, funcționează toate. [La] Ciocaia, trei batoze funcționează. [La] Diosig [sunt] 12 batoze, 11 în lucru, una nu are grâu. [La] Sânicolau de Munte [sunt] trei batoze, toate funcționează. [La] Săcuieni, toate funcționează (8 batoze).
Plasa Ceica	orele 13 Situația [este] puțin ameliorată, însă încă în fierbere. [Comuna] Săldăbagiu nu lucrează. [Comuna] Vintere nu lucrează. Sâmbătă, [comuna] Holod, la fel. Restul comunelor, unde avem batoze, lucrează.
Plasa Belu	Orele 13,20 – tovarășul Iațcov Situația nu s-a schimbat.
Plasa Marghita	orele 13,10 – tovarășul Simea [La] Almașu Mare și Mic s-au tras clopotele într-o ureche și [țărani] s-au dus la Balc cu lopeți și securi, [unde] au alungat controlorii de la batoze, au manifestat pentru pâine și ajunși la Balc, au spus că de aceea au mers, ca să-i omoare pe tovarășii cu automobilul. [La] Ghida, populația a alungat omul de încredere și a spus să nu vină nimeni acolo. Își fac de cap. [La] Iteu, [țărani] reclamă că vin tovarășii la Notariatul din Suiug să se plângă că la un iugăr nu au avut decât 230 de kg de grâu și cer rectificarea cotei în procesul verbal. Batoza proprietarului Posta Emeric nu lucrează și nici nu dă cota.

Plasa Salonta	orele 14 La Mărțihaz au sosit îndrumătorii. Un tovarăș sublocotenent de grăniceri a fost lovit cu furca și un soldat cu coasa. Nu știm câți răniți avem în total secretarul și președintele Comitetului Provizoriu sunt la Salonta în spital
Plasa Sălard	orele 14,15 Nimic nou, liniște.
Plasa Aleșd	orele 14,48 Nimic nu s-a schimbat.
Plasa Ceica	orele 14,50 Aceeși situație.
Plasa Săcuieni	orele 15 La Cubulcut, la orele 13, și a doua mașină a sistat [treierîșul]. După masă ne vom deplasa la fața locului și vom raporta situația. La Ciocăia, una dintre cele trei batoze este stricată. În alte locuri [este] ordine.
Plasa Săcuieni	orele 15 – tovarășul Fodor La Cubulcut la orele 13 și a doua mașină și-a încetat activitatea. După masă ne deplasăm la fața locului și vom raporta situația. La Ciocăia, una dintre cele trei batoze este stricată. În alte locuri [este] ordine. Lucrul merge.
Plasa Beiuș	orele 15,15 – tovarășul Crețu Totul în ordine.
Plasa Beliu	orele 15,30 – tovarășul Iațcov Se menține situația dinainte.
Plasa Salonta	orele 15,30 – tovarășa Farkas Ana Mărțihaz !
Plasa Salonta	orele 15,35 [La] Mărțihaz, Inand, Boiu, Tămașda, Salonta, [este] rău.
Plasa Tinca	orele 15,40 În Căpâlna a pornit o batoză. În Cociuba [au fost făcute] 6 inventarieri (ale bunurilor deportaților – n.n. Augustin Țărău). În Belfir [au fost făcute] 6 inventarieri și 2 executări (execuții publice – n.n. Augustin Țărău). În Giriș [au fost făcute] 7 inventarieri și o executare. În Batăr 2 executări și 10 inventarieri. În Talpoș [au fost făcute] 6 inventarieri. În Tăut [a fost făcută] o executare. În aceste 6 comune, toată lumea este la muncă, toate batozele lucrează. La Sititelec [țărani] nu vor să dea cota, duc grâul acasă.

Plasa Tileagd	orele 16,20 [La] Orvișele, muncitorii nu vor să lucreze. Trimitem muncitori. Dealtfel, nimic nou.
Plasa Vașcău	orele 16,30 Liniște. Unul [țăran] a fost prins când a dus grâu acasă, i s-au dresat actele (de trimitere în judecată – n.n. A.Ț), (la Popești) și acum [lucrul] merge în ordine la căratul la arii.
Plasa Aleșd	orele 16,35 La Borod, batoza, după o pauză de două ore, iarăși merge. La Aleșd, mașina a pornit după masă. Cei șase muncitori plecați, s-au reîntors. La Beznea ar trebui un tractorist. Altfel, totul [este] în ordine.
Plasa Aleșd	orele 16,45 Nimic deosebit. Unde până acum nu au lucrat mașinile din cauza lipsei de muncitori sau defecțe de mașină, acum lucrează: la Borod și Aleșd. La Cacuciu Nou, delegatul este slab, îl înlocuim încă [de] astăzi. Nu lucrează încă, comunele, unde se seceră, de exemplu: Borozel, Bratca, Bulz.

IV.

Oradea, 3 august 1949 – *Buletin informativ întocmit de către Comitetul Județean Bihor al PMR pe baza datelor transmise de agenții informatori repartizați în județ.*

Județul Bihor-Oradea

Buletin informativ despre ziua de 3 august 1949²

Plasa Beliu	Comunele Sâc, Cărand, Archiș, Mocirla	Atmosferă încărcată în comunele Sâc, Cărand, Archiș, Mocirla, contra colectărilor și măsurilor luate de guvern. Îndrumătorii noștri au plecat pe teren pentru îmbunătățirea situației.
Plasa Ceica	Comunele Vintere, Lăzăreni, Miheleu	La comuna Vintere au fost lansate trei afișe cu cuvinte murdare la adresa partidului și guvernului. Cercetările sunt în curs. La Lăzăreni, a venit un om de la comuna Gepiș (plasa Tinca), care a spus că acolo se treieră liber și nu se ia nici o cotă, ci muncitorii primesc plata în grâu. Președintele Comitetului Provizoriu din Lăzăreni, care a vorbit cu individul respectiv, l-a lăsat liber. Respectivul este urmărit de Securitate. La Miheleu, populația nu vrea să care grâul la arii, așteaptă să vadă cum se va întâmpla în alte părți.
Plasa Centrală	Comunele Seleuș, Oșorhei	La comunele Seleuș și Oșorhei, norma a fost depășită. Muncitorii de la batoze sunt mulțumiți.
Plasa Marghita	Comunele Cheț, Suplacu de Barcău, Balc, Almașu Mic,	În comunele Cheț, Suplacu de Barcău, Balc, Almașu Mic și Mare, Albiș, Ghenetea și la Ghida, nu este ordine. Oamenii își fac de cap, treieră fără a da cote, distribuie grâu muncitorilor. Îndrumătorii noștri au ieșit pe teren pentru lămurirea țărănimii muncitoare. În comuna Cheț, plasa Marghita, oamenii s-au

² Apud, A. Țărău, *Rebeliunea țărănească. Crișana 1949*, Editura Arca, 2008, p. 273-275

	Almașu Mare	adunat în grupuri mai mici și s-au retras în pădure de frica urmăritorilor care puteau veni asupra lor, din cauza că ei au treierat de capul lor. Din comunele Almașu Mic și Almașu Mare, plasa Marghita, au plecat încă de la ora 12 a.m., cu săpi și topoare spre comuna Balc, urmărind o mașină în care erau tovarășii noștri. Seara s-au retras la casele lor. Tot timpul au manifestat pentru pâine și contra măsurilor luate de guvern.
Plasa Salonta	Comunele Mărțihaz, Bicaciu	La comuna Mărțihaz, un sublocotenent de grăniceri și un soldat sunt răniți (cu furca și coasa). Președintele și secretarul Comitetului Provizoriu sunt în Salonta la spital. În comuna Bicaciu situația acum se pune la punct cu ajutorul armatei.
Plasa Sălard	Comuna Spinuș	În comuna Spinuș nu lucrează o mașină, muncitorii spunând că în urma luptei duse de ei au câștigat cartele de alimente. Dacă vor continua lupta mai departe, vor obține și cartele de alimente. Am trimis îndrumători, care să lămurească țărănimea muncitoare că cooperativele servesc pentru ei, ca și punctele pentru muncitorii de la orașe.
Plasa Tinca	Comunele: Cociuba, Belfir, Girișu Negru, Batăr, Talpoș, Mociar	La cele șase comune, unde situația era chiar revoluționară, în urma intervenției unităților de Securitate, populația este în panică. Cei săraci vizitează acum casele, pline de valori, părăsite de chiaburi și acum își dau seama că s-au alăturat dușmanilor lor. Din comuna Cociuba au fugit șase chiaburi, a căror gospodărie sunt sub inventariere. În Belfir, sunt din asemenea motive, șase inventarieri. În comuna Girișu Negru, avem șapte inventarieri, în comuna Batăr, 10 inventarieri, în comuna Talpoș, șase inventarieri. Dintre instigatori au fost executați: în comuna Belfir, 2, în Batăr, 2, în Giriș, 1, și în Tăut, 1. După aceste măsuri, în cele șase comune situația a devenit ameliorată, iar batozele funcționează în mod normal. În cursul zilei de astăzi s-au tăiat firele de telefoane în comuna Tilecuș, plasa Tileagd și Mociar, plasa Tinca. Măsurile pentru refacere au fost luate.

În ziua de 3 august, anul curent, s-au făcut prelucrări la toate plășile din județ, repartizându-se activiștii din plasă și cei trimiși de la județeană, pe comune, pregătind ședințele organizațiilor de bază, unde se va face instructaj și prelucrarea materialelor precum și măsurile ce trebuie luate de organizațiile de bază. Aceleași măsuri s-au luat și pe linia organizațiilor de masă.

În ziua de 4 august se vor începe prelucrările și demascarea bandelor huliganice din cele 11 comune în care s-au făcut operațiile în ziua de 3 august anul curent. În comunele în care s-au făcut operațiile, țăranii s-au liniștit, fiind o atmosferă de panică, unii din ei chiar retrăgându-se de la casele lor, pe câmp sau în pădure. Țărănimea săracă din aceste comune își manifestă încrederea în măsurile luate, începând să vadă cine au fost aceia care i-au mobilizat în acțiunile huliganice. Unii dintre ei, au mers la casele celor care au fost ridicați, văzând starea în care acești bandiți trăiau.

În ziua de 4 august, anul curent, se va opera în următoarele comune:

Plasa Beiuș	Ursad
Plasa Beliu	Mocirla, Archiș, Sâc, Cărand
Plasa Centrală	Biharea, Cetariu, Uileacu de Munte, Girișu de Criș
Plasa Marghita	Tăuteu, Bogei, Ciutelec, Spurcani, Suiug, Ghida, Margine, Satu Barbă, Cohan, Suplacu de Barcău
Plasa Salonta	Tulca, Arpășel, Tămașda, Mărțihaz, Ateaș
Plasa Sălard	Tăutelec, Șisterea, Sârbi, Spinuș, Sfârnaș, Ciuhoi, Tămășeu, Poclusa de Barcău
Plasa Săcuieni	Diosig, Ciocaia, Sânicolau de Munte
Plasa Tileagd	Ineu, Săcădat
Plasa Tinca	Petid, Ginta, Mociar, Râpa, Gurbediu, Căuașd, Husasău de Tinca, Oșand, Sititelec, Miersig, Ianoșda

În problema colectărilor, în seara zilei de 3 august, anul curent, se va ține o ședință cu comisiile de colectare, județeană, unde se vor analiza măsurile ce trebuie luate pentru campania de treierat.

V.

Oradea, 3-4 august 1949 – *Buletin informativ întocmit de către Comitetul Județean Bihor al PMR pe baza datelor transmise de agenții informatori repartizați în județ*

Buletin informativ³

din ziua de 3 august 1949 de la orele 21 până la ora 7 a.m. din 4 august

Plasa Aleșd	Comunele Chistag, Vadu Crișului, Peștere	Conform rapoartelor sosite, în toată plasa este liniște și ordine. Câteva mașini de treierat nu au lemnele necesare, astfel, în comunele Chistag și Cacuciu. S-a luat măsura, prin Comitetul Provizoriu, pentru aprovizionarea mașinilor cu lemne. În unele comune, cum [ar fi] la Vadu Crișului, Peștere și Chistag, nu sunt destui muncitori la batoze. Comitetul Provizoriu, cu ajutorul sindicatului, ia măsuri pentru înlocuirea muncitorilor care au părăsit batozele, cu noi muncitori.
Plasa Beiuș	Comunele Ursad, Uileacu de Beiuș	Toate rapoartele arată că în afară de comunele Ursad și Uileacu de Beiuș, în restul comunelor este liniște. Numai în comunele menționate sunt încă agitate spiritele și nu vor să transporte grâu la arii. Azi dimineață, tovarășii din plasă s-au deplasat din nou, ca prin munca de lămurire să-i convingă pe țărani.
Plasa Beliu	Comunele Groșeni, Archiș, Sâc, Cărand	În toată plasa este liniște și în nouă comune s-a și început dimineața treieriișul. Numai seara, în comunele Groșeni și Archiș, atmosfera era dușmănoasă, țărani nu au vrut să se reîntoarcă în casele lor, vociferând. Totuși, spre noapte și în această comună s-au liniștit oamenii. Telefonul comunelor Sâc și Cărand nu funcționează. S-au luat măsuri de reparare.

³ Apud, A. Țărău, *Rebeliunea țărănească. Crișana 1949*, Editura Arca, 2008, p. 275-276

	Comunele Sâc, Cărand, Albiș, Mocirla	Atmosfera în aceste comune este agitată de chiaburi, care îndeamnă să nu se predea cotele la colectări. Activiștii de partid, ajungând în comună, au luat măsuri de demascare a agitatorilor. Nu au fost manifestări în grupuri.
Plasa Ceica	Comuna Vintere	În ziua de 3 august au fost găsite afișe care aveau conținut huliganic și cuvinte murdare la adresa partidului și guvernului. Nu a fost descoperit autorul. Securitatea face cercetări.
	Comuna Miheleu	Populația se opune pentru ca să se care grâul la arii. Din informații, ei așteaptă cum vor face celelalte comune din jurul lor.
	Comunele Lăzăreni, Pomezău	În afară de comunele Lăzăreni și Pomezău, în toate celelalte comune e liniște. Lăzărenii au fost instigați de un necunoscut din Gepiș, care le-a spus lor să nu lucreze decât pentru plata în natură că și în celelalte plăși așa se lucrează. Muncitorii, astfel instigați, deocamdată nu vor să înceapă munca. Autoritățile îl urmăresc pe necunoscutul din Gepiș. Tot în seara zilei de 3, circa 30 de femei au manifestat în fața Comitetului Provizoriu, cerând ca să poată treiera de la căruță. Tovarășii noștri de la plasă, azi dimineată, au plecat la ambele locuri pentru a-i convinge pe țăranii muncitori să reia munca.
Plasa Centrală	Comunele Seleuș, Oșorhei, Tărian, Cheri	Muncitorii lucrează la batoze, țăranii transportă grâul la batoze normele fiind depășite. O batoză, la Tărian, s-a stricat, acum se cercetează dacă este la mijloc un sabotaj. Azi dimineată s-a început în mai multe locuri treierişul. La Cheri încă nu a sosit mașina.
	Comunele Cheri, Cihei, Seleuș, Oșorhei, Fughiu, Tărian	De la seară, până astăzi dimineată, în plasă este liniște. În comuna Cheri, ieri seară, o parte dintre țăranii nu a vrut să transporte grâul la arii, fiind ațâțați de cinci indivizi, care au și fost arestați. Asemenea și la Cihei, țăranii nu au vrut să transporte grâul la arii. Tovarășii, încă astăzi vor lucra spre a-i convinge. La Seleuș, norma zilnică a fost depășită cu 20 de măji. Asemenea și la Oșorhei

		și Fughiu, norma a fost depășită, fără a se putea încă preciza cantitatea. Restul comunelor nu au depășit norma, din cauza timpului rău, neputând să lucreze. Până astăzi lucrează 56 de mașini în plasă, dar aceste cifre, încă nu sunt complete. În comuna Tărian, un chiabur a refuzat să transporte cerealele la batoză. S-a procedat împotriva lui. O batoză la Tărian s-a stricat, acum se cercetează dacă nu este la mijloc un sabotaj. Azi dimineață s-a început în mai multe locuri treierişul. La Cheriu încă nu a sosit mașina.
Plasa Marghita	Comunele Suplacu de Barcău, Balc, Almașu Mic, Almașu Mare, Albiș, Ghenetea, Ghida	În aceste comune se treieră fără a se preda cota, distribuind chiaburii grâul la muncitori. Ieri după masă și seara, locuitorii din comunele Pătal și Pățulș (jud. Sălaj) s-au adunat cu coase și cu furci în comuna Cheț, iar locuitorii din Almașu Mic și Mare, Balc, agitându-se și manifestând împotriva Comitetului Provizoriu. După ce Miliția a arestat pe instigatori, sătenii s-au dus acasă și în comune este liniște. În unele locuri s-a distribuit deja muncitorilor de la batoze, făina, ceea ce a avut un bun efect.
Plasa Salonta	Comuna Mărțișaz	Țăranii s-au adunat în număr de circa 400 în fața Comitetului Provizoriu, strigând lozinci huliganice, manifestând contra colectărilor. La intervenția Companiei de grăniceri au fost răniți de către huligani, un sublocotenent și un soldat de grăniceri, cu furca și coasa. La fel, președintele Comitetului Provizoriu și secretarul au fost bătuți. Se găsesc internați la spital.
	Comuna Berechiu	Acum este liniște în toată plasa. Seara s-a zvonit, în Berechiu, că această comună va fi atacată de către comunele Bicaciu și Gepiu, pentru că a lucrat conștiincios. Mai târziu, locuitorii din Berechiu s-au liniștit. Tot seara, în urma unui instigator străin, din comuna Ciumeghiu, [țăranii] nu au vrut să accepte condițiile muncii la batoze. Mai târziu însă, și aceștia s-au liniștit, iar autoritățile sunt în urma instigatorului. În unele comune, dimineața s-a

		început munca.
Plasa Săcuieni	Comuna Cubulcut	Este liniște în toată plasa, numai în comuna Cubulcut stă o mașină de treierat. Tovarășul responsabil a plecat la fața locului pentru a-i convinge pe muncitori. În comuna Târgușor, mecanicul și fochistul mașinei au fost arestați pentru nereguli. Cazul se cercetează, iar acum dimineată, de la GAS au fost aduși alții ca să lucreze la mașină.
Plasa Sălard	Comuna Spinuș	S-au adunat în grupuri oameni înarmați cu topoare, lopeți, furci și s-au retras în pădure. Au refuzat să transporte grâul la arii, s-a procedat împotriva lui (normelor – n.n. Augustin Țărău).
	Comunele Sfârnaș, Ciuhoi, Șișterea	În plasă este liniște, totuși în comuna Sfârnaș, locuitorii fiind instigați de către G. Farkas și Demian N., nu vor să facă treierușul decât pentru plata în natură. În comuna Ciuhoi și Șișterea, sunt puțini muncitori la batoze, s-au luat măsuri pentru completarea locurilor. Azi dimineată, în multe comune s-a început treierușul.
Plasa Tileagd	Comuna Telechiu	În toată plasa este liniște și ordine, numai în comuna Telechiu a fost lipsă de administrator la batoză, locul căruia, până azi va fi completat cu altul.
Plasa Tinca	Comunele Olcea, Petid, Girișu Negru, Tăut, Batăr	În plasă este ordine. În comuna Olcea, ieri a lipsit de la mașină un mecanic. Astăzi locul lui va fi completat. În unele comune, cum este Petid, Giriș, Tăut și Batăr, nu era pusă paza. S-au luat măsuri pentru organizarea acesteia.
Plasa Vașcău		În toată plasa este liniște.

VI.

Oradea, ianuarie 1945 – *Statistica populației de etnie germană din Suplacu de Barcău, deportate în Ucraina.*

Tabel nominal de persoanele de origină etnică germană ridicați și trimiși în URSS⁴

562	Bettir Francisc	comerciant	40	1
563	Goschler Iacob	sticlar	19	2
564	Hartmann Coloman	morar	26	3
565	Hauer Ignațiu	sticlar	37	4
566	Schreing Francisc	sticlar	34	5

⁴ Apud A. Țărău, *Noaptea moșierilor*, Editura Arca, Oradea, 2008, p. 223-226

VII.

Oradea, 12 mai 1948 – *Correspondență purtată între proaspăt desființata Comisie de reformă agrară a județului Bihor și Biroul Circulației Bunurilor Imobile Agricole cu privire la predarea dosarelor legate de aplicarea reformei agrare spre păstrare în arhiva Prefecturii.*⁵

Serviciul Agricol al jud[etului] Bihor

- Oradea -

Nr. 2578 din 12 Mai 1948

Domnului Prefect al jud[etului] Bihor

Oradea

Am onoarea a vă face cunoscut că prin D[ecizia] M[inisterială] Nr. 67 [din] Ian[uarie] 1948, publicată în M[onitorul] Of[icial] Nr. 16 din 20 Ian[uarie] a.c. s-a desființat Comisiunea județeană de îndrumarea aplicării reformei agrare a jud[etului] Bihor-Oradea, iar lucrările pendinte precum și arhiva, inclusiv dosarele, se vor preda Camerei Agricole.

Cu luarea în primire a acestei arhive, dosare și lucrări, a fost delegat domnul Jiglău Ioan, șeful Biroului proprietății de la această instituție, care până în prezent nu a putut primi și lua în primire decât 117 dosare din totalul de 292 moșii expropriate în acest județ, aceasta pentru motivul că dosarele nu sunt puse la punct, sunt hotărâri nesemnate, nu sunt aranjate, numerotate, șnuruite și sigilate, căci, având în vedere importanța lor, nu se pot lua în primire incomplete.

Având în vedere cele de mai sus, și faptul că la Comisia județeană de reformă agrară a activat în calitate de secretară doamna Tonța Elvira, funcționară la Prefectură, și domnul Dr. Zuranyi Vilhelm, vă rugăm a dispune ca aceste dosare să fie puse la punct cât mai urgent posibil și a se preda, întrucât sunt lucrări de reformă agrară care nu se pot executa din cauza neprimirii dosarelor.

Ad[resa] 533/1947

Dos[ar] Agrar

Ad[resa] No. 7205/1948

⁵ Apud A. Țărău, *Noaptea moșierilor*, Editura Arca, Oradea, 2008, p. 285-286

Proces Verbal

Dresat astăzi 31 Iulie 1948 în localul Prefecturii județului Bihor, prezenți [fiind] Dr. Zurani Vilhelm, șef de secție, Ioan Jiglău, șeful Biroului Cîrculației de la Serviciul Agricol al Județului Bihor, primul, în lipsa domnului Dr. Adrian Mihalca, fost președinte al Comisiunei Județene de Reformă Agrară, și a doamnei Tonța Elvira, fostă secretară a acestei comisii, am procedat, primul la predarea și al doilea la primirea tuturor dosarelor conținând hotărârile de expropriere a moșiiilor expropriate în județul Bihor pe baza Legei Nr. 187/1945, pentru înfăptuirea reformei agrare, potrivit Deciz[iunii] M[inisteriale] 67/1948 [din] M[onitorul] O[ficial] 1620/1948.

Plasa Marghita

1.	Abram	576/1946	Man Elisabeta
2.		574/1946	Man Ileana
3.	Albiș	578/1946	Stubenberg Iosif
4.	Almașu Mare	587/1946	Pincaș I. Mihai
5.		161/1947	Pincaș I. Mihai
6.	Balc	586/1946	Pincaș I. Mihai
7.	Budoii	598/1946	Societatea Derna-Tătăruș
8.		1575/1946	Abația de Mölk
9.	Buduslău	588/1946	Kurucz Ema
10.	Chiraleu	581/1946	Barcsai Iuliu
11.		585/1946	Marușca Cornelia
12.	Chiribiș	577/1946	Goldberg Maurițiu
13.		633/1946	Man Moise și Herscovitz Ana
14.		572/1946	Steiner Iacob
15.	Chișlaz	589/1946	Szilágyi Iuliana
16.		583/1946	Szilágyi Maria, măritată Jakó Ödön
17.		581/1946	Vigh Balaj
18.		579/1946	Vigh Gheorghe
19.	Ciutelec	595/1946	Rotchild Rozalia
20.		594/1946	Frații Werthemstein
21.	Cristur	593/1946	Stubenberg Iosif
22.	Cuzap	293/1947	Dr. Iacob Ioan
23.		826/1946	Dr. Kádár Alexandru

24.		599/1946	Schvartz Iuliu
25.	Derna	601/1946	Societatea Derna-Tătăruș
26.	Ghenetea	589/1946	Gorovei Ladislau
27.		591/1946	Hintalan Iuliu
28.		592/1946	Hintalan Vasile
29.		590/1946	Szongoth Adalbert
30.	Iteu	621/1946	Abația de Mölk
31.		623/1946	Frater Eugen
32.	Marghita	602/1946	Abația de Mölk
33.		1587/1946	Societatea Altruistă Marghita
34.		603/1946	Csengeri Irma
35.		435/1946	Szathmáry Király Șt. văduva lui
36.	Margine	622/1946	Man Ileana
37.	Mișca	610/1946	Abația de Mölk
38.		604/1946	Barcsa Mihai
39.		614/1946	Gubola Ioan văduva lui, născută Szabó Iuliana
40.		612/1946	Jakó Edmund
41.		607/1946	Jakó Edmund soția lui, născută Szilágyi
42.		609/1946	Jung Francisc
43.		606/1946	Dr. Kovács Alexandru
44.		611/1946	Mark Eugen
45.		608/1946	Naoholta Ștefan
46.		605/1946	Szathmáry Király Șt. văduva lui
47.	Pădurea Neagră	492/1947	Fabrica de Sticlă
48.	Petreu	618/1946	Adelsberger Maria
49.		619/1946	Ianota Francisc, soția lui
50.	Popești	602/1946	Abația de Mölk
51.	Satubarbă	573/1946	Kiss David
52.	Spurcani	1585/1946	Boroș Ludovic
53.	Suiug-Cohan	622/1946	Man Ileana
54.	Suplacu de Barcău	625/1946	Andrasovszki Ernest
55.		1486/1946	Borsos Geza
56.		628/1946	Borsos Ludovic
57.		626/1946	Bányai Ștefan
58.		635/1946	Lengyel Adalbert

59.		627/1946	Soos Acațiu văduva lui
60.		1487/1946	Steiner Eduard văduva lui
61.		622/1946	Zsigmond Alexandru
62.		631/1946	Griger Irina, născută Poroszlai
63.	Tăuteu	633/1946	Man Moise
64.		634/1946	Poroszlai Andrei, Ștefan și Sigismund
65.		630/1946	Poroszlai Barnabas
66.		632/1946	Stern Francisc
67.	Tria	437/1946	Jarca Iosif și Maria
68.	Voievozi	597/1946	Abația de Molk
69.		253/1947	Comuna Voievozi (pășune com.)

Bibliografie

I. Izvoare inedite:

1. A.N. D.J.Bh, fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 40/1922-1924
2. Idem, fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 67/1936-1938
3. Idem, fond *Colectia de documente*, Dos. 190, Inv. 886, Rola 28
4. Idem, fond *Comitetul Județean Bihor al Frontului Plugarilor*, dos. 7
5. Idem, fond *Consilieratul agricol al Județului Bihor*, cota 46, dos. 15
6. Idem, fond *Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 66/1946-1947
7. Idem, fond *Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 29/1946
8. Idem, fond *Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 66/1946-1947
9. Idem, fond *Inspectoratul de Jandarmi Oradea*, dos. 36/1946
10. Idem, fond *Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 72/1947
11. Arhiva Serviciului Român de Informații, fond *documentar*, dos. 4638
12. Direcția Județeană de Statistică Bihor, *Efectivul de personal al E.M. Voivozi*
13. Idem, *Fișe unități cu evoluția principalilor indicatori economici 1965-1976*

II. Presă:

1. *Tribuna*, 1924
2. *Legea românească*, 1926
3. *Gazeta de vest*, 1930
4. *Gazeta de vest*, 1931
5. *Jurnalul Național*, 2008
6. *Crisana*, 2010
7. *Calendarul Creștinului*, an XXVIII, 1948-1949
8. *Almanahul creștin ortodox pe anul comun de la Hristos 1950*

III. Studii și cărți

Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana, Secolul al XVIII -lea - începutul secolului al XIX - lea*, Oradea, Editura Fundației Culturale Cele Trei Crișuri, vol.I, 1995

- Băcuet – Crișan, Sanda – *Neoliticul și eneoliticul timpuriu în depresiunea Șimleului*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2008.
- Bănărașcu, P. – *Ihtiofauna bazinului Crișurilor în cadrul general al ihtiofaunei bazinului dunărean*, în *Nymphaea*, 8 – 9, 1980 – 1981, p. 475 – 481.
- Bănărașcu, P., *Ihtiofauna bazinului Crișurilor în cadrul general al ihtiofaunei bazinului dunărean*, în *Nymphaea*, 8 – 9, 1980 – 1981
- Bărbulescu, M. – *De la romani până la sfârșitul mileniului I*, în I.-A. Pop, Th. Năgler (coord.) – *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), Ed. Centrul de Studii Transilvane, Cluj – Napoca, 2003, p. 137 - 197.
- Berciu, I. – *Depozitul de bronz de la Ighiel, Alba Iulia, în Apulum*, I, 1939 – 1942, p. 24 – 38.
- Berekméri, L. – *Boistratigrafia sectorului Ip – Sălaj*, în *Nymphaea*, 8 – 9, 1980 – 1981, p. 149 – 156.
- Berindei, I.O., Pop, Gr. P., *Județele Patriei. Județul Bihor*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972
- Bodea, Gh. I., Suci, T. Vasile, Pușcaș, Ilie I., *Administrația militară horthystă în nord-vestul României*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988
- Bognár – Kutzián, Ida – *The Early Copper Age Tiszapolgár culture in the Carpathian Basin*, *Archaeologia Hungarica* 48, Budapest, 1972.
- Borcea Liviu, *Bihorul medieval. Oameni, așezări, instituții*, Oradea, 2005
- Borcea, L., *Bihorul medieval. Oameni, așezări, instituții*, Oradea, 2005.
- Boroneanț, V. – *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, cIMeC, 2000.
- Bray, W., Trump, D. – *Dictionary of Archaeology*, London, Ed. Penguin, 1982.
- Brie, Mircea, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, Editura Universității din Oradea, 2008
- Cârciumaru, M. – *Paleobotanica*, Ed. Glasul Bucovinei, Helios, Iași, 1996.
- Chidioșan, N., Sășianu, Al., Beladan, N. – *Tezaurul dacic de la Drăgești*, în *Crisia*, VIII, 1978, p. 27 - 50.
- Childe, V. G. – *Făurirea civilizației*, București, Ed. Științifică, 1966.
- Ciugudean, H. – *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, *Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica*, Timișoara, 2000.
- Ciugudean, H. (coord.) – *The Bronze Age Civilization in Transylvania. The Bronze Age - The First Golden Age of Europe*, Alba Iulia, 1997.
- Comuna Popești în plină dezvoltare și înflorire*, Muzeul Țării Crișurilor, *Colecția de invitații și programe*, inv. 2238
- Cornea, Lucia, *Aspecte ale activității „ASTREI” bihorene în perioada interbelică. Activitatea despărțimintelor (I)*, în *Crisia*, XXI, 1991

- Cosma C., *Vestul și nord – vestul României în secolele VIII – X d.H.*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2002.
- Cosma, Calin, *și nord – vestul României în secolele VIII – X d.H.*, Cluj-Napoca, 2002
- Crișan, I., *Așezări medievale rurale din Crișana. Secolele X – XIII*, Oradea, 2006.
- Crișan, I., *Așezări medievale rurale din Crișana. Secolele X – XIII*, Oradea, 2006
- Daicoviciu, H. – *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1972.
- Damian, Gheorghe (coordonator), *Jertfa de sânge a Bihorului*, Editura Arca, Oradea, 2008
- Degău I., Brânda N, *Beiușul și lumea lui. Studiu monografic*, vol. I, Ed. Primus, Oradea, 2008.
- Degău, I., Brânda, N., *Beiușul și lumea lui. Studiu monografic*, vol. I, Oradea, 2008
- Doboși Al., *Datul oilor (Quinquagesima). Un capitol din istoria economică a românilor din Transilvania*, București, 1936.
- Doboși, Al., *Datul oilor (Quinquagesima). Un capitol din istoria economică a românilor din Transilvania*, București, 1936
- Documente privind Istoria României. C. Transilvania. Veacul XIII, vol. II (1251 – 1300)*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1952.
- Draskóczy I., *Familia Manini – date privind istoria orașului Oradea și a împrejurimilor sale în secolul al XV-lea, în Crisia, XXII*, 1992.
- Draskóczy I., *Familia Manini – date privind istoria orașului Oradea și a împrejurimilor sale în secolul al XV-lea, în Crisia, XXII*, 1992
- Dreslerová, Dagmar – *A settlement – economic model for a prehistoric microregion: settlement activities in the Venor – stream basin during the Hallstatt period*, în Kuna, M., N. Venclová (eds.) – *Whither Archaeology?, Papers in honour of Evžen Neustupný*, Praha (Institute of Archaeology), 1995, p. 145 - 160.
- Dudaș Fl., *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, Timișoara, vol. I, 2007.
- Dudaș, Fl., Butișcă, C., Pr. Pintea, Cosmin, *Vechea catedrală ortodoxă a Bihorului. Biserica din Velența Orăzii*, Oradea, 2004
- Dudaș, Florian, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, Timișoara, 2007, vol. I
- Dumitrașcu, S. – *Așezări fortificate și cetățui dacice în partea de vest a Munților Apuseni*, în *Crisia II*, 1972, p. 121 – 148.
- Dumitrașcu, S. – *Dacii liberi din Crișana (secolele II – IV e.n.)*, în *Lucrări Științifice*, 1976, p. 5 – 12.
- Dumitrașcu, S., Crișan, I. – *Depozitul de bronzuri de la Șuncuius, în Crisia XIX*, 1989, 17 – 118.

- Dumitrașcu, S., Lucăcel, V. – *Cetatea dacică de la Marca, Zalău*, 1974.
- Dumitrașcu, S., Lucăcel, V., *Cetatea dacică de la Marca (jud. Sălaj), Zalău*, 1974
- Dumitrescu, Hortensia – *Connections between the Cucuteni – Tripolje Cultural Complex and the Neighbouring Eneolithic Cultures in the Light of the Utilisation of Golden Pendants*, în *Dacia N.S.*, 5, 1961
- Faur, Antonio, *Manifestări ale spiritului revizionist în județele din nord-vestul României (1944-1945)*, Oradea, 2003
- Faur, Flaminia, *Mărturii despre evenimentele din Bihor (noiembrie 1918-aprilie 1919)*, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, Oradea
- Faur, Viorel, *Activitatea Despartământului din Marghita al "ASTREI" (1910-1914)*, în *Crisia*, VII, 1977
- Faur, Viorel, *Generația marii uniri. Evenimentele din Bihor (decembrie 1918 - aprilie 1919)*. Documente, Oradea, 1993
- Fazecaș, G. – *Considerații privind vânătoarea la comunitățile culturii Otomani de pe teritoriul României*, în L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (eds.) – *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003
- Fazecaș, G., Lakatos A. – *Arheologia mediului înconjurător. Studiu de caz: Suplacu de Barcău*, în L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (eds.) – *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea 2003, p. 177 – 194.
- Fazecaș, Gruia, Attila, L., *Arheologia mediului înconjurător. Studiu de caz: Suplacu de Barcău*, în vol. *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003
- Forenbaher, S. – *Radiocarbon dates and absolute chronology of the Central European Early Bronze Age*, în *Antiquity*, 67 (255), 1993
- Fujiwara, K., Box, E. O. – *Climate Change and Vegetation Shift*, în A. Farina (ed.) – *Perspectives in Ecology. A Glance from VII International Congress of Ecology (Florence 19 – 25 July 1998)*, Leiden 1999
- Furmánek, V. – *Periodisation in the Central European Bronze Age*, în *BullInstArchLondon*, 17, 1980
- Furmánek, V., Velačik, L., Vladar, J. – *Slovensko v dobe bronzovej*, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akademie vied, Bratislava, 1991.
- Giurescu, C. C. – *Istoria pădurii românești. Din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ed. Ceres, București 1976.
- Giurescu, Dinu C., *Distrușgerea trecutului României*, Editura Museion, București, 1994
- Geografia României. I Geografia fizică*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1983.
- Godea, Ioan, *Bisericile de lemn din nord-vestul României de la începuturi și până astăzi*, în *Studii românești și aromânești*, II, 10, 1993, Paris
- Gorun Gh., *Biserica românească din comitatele vestice ale Transilvaniei sub influența calvină (secolul al XVII-lea)*, în *Byzance après Byzance. 550 de ani de la căderea Constantinopolului*, Oradea, 2003.

- Gorun, Gh., *Biserica românească din comitatele vestice ale Transilvaniei sub influența calvină (secolul al XVII-lea), în Byzance apres Byzance. 550 de ani de la căderea Constantinopolului*, Oradea, 2003
- Grigore, M. – *Defileuri, chei și văi de tip canion în România*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- Gyulai, F. – *Environment and Agriculture in Bronze Age Hungary*, Budapest, 1993.
- Hole, F. – *Questions of theory in the explanation of culture change in prehistory*, în C. Renfrew (ed) – *The Explanation of Cultural Change. Models in Prehistory*, London, 1973, p. 19 – 34.
- Ianovici, V. și colab. – *Geologia Munților Apuseni*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1976.
- Iercoșan, N. – *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Ed. Nereamiae Napocae, Cluj – Napoca, 2002.
- Ignat, Doina - *Așezarea neolitică aparținând culturii Cris de la Suplacu de Barcău (j. Bihor)*, Crisia VIII, 1978,
- Ignat, Doina – *Așezarea de la sfârșitul epocii bronzului de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor)*, Crisia, XIV, 1984
- Ignat, Doina – *Așezarea eneolitică de la Suplacu de Barcău*, în Crisia, XVIII, 1988
- Ignat, Doina – *Așezarea neolitică de la Suplacu de Barcău*, în Materiale, XIII, 1979
- Ignat, Doina – *Cercetările arheologice de la Suplacu de Barcău, jud. Bihor*, în Materiale 1983
- Ignat, Doina – *Despre mormintele și ofranda funerară din preistoria Bihorului*, în AMN, 32/1
- Ignat, Doina – *Grupul cultural neolitic – Suplacul de Barcău*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998
- Ignat, Doina – *O nouă așezare eneolitică de la Suplacu de Barcău*, în Crisia, XII, 1982
- Ignat, Doina – *Probleme ale neoliticului din nord-vestul României*, în AMN XIV, 1977
- Ignat, Doina – *Repertoriul descoperirilor neolitice din Bihor*, în Crisia, III, 1973
- Ignat, Doina - *Tipologia uneltelor din piatră din așezarea neolitică de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor)*, în StComSatu Mare, 1981 – 1982, V – VI
- Ignat, Doina, Bulzan, S. – *Roman Imperial Period Discoveries in the Middle Basin of Barcău River*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Dakiens*, AMP XXI, 1997, p. 487 – 523.
- Ignat, Doina, Lakatos A., Fazecaș, G. – *Suplacu de Barcău, com. Suplacu de Barcău, jud. Bihor; Proiect amenajare lac de acumulare*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2002*, cImeC, București, 2003, p. 309 – 310.

- Influențe exercitate de pădure asupra mediului*, Ed. Agro – Silvică, București, 1967.
- Kacsó, C. – *Contribuții la cunoașterea bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei. Descoperirile Makó de la Ciumești, Berea și Foieni*, în AMN, 34, 1997.
- Kalicz N. - *Die Nyírség-Kultur*, în N. Tasić (Hrsg.) – *Kulturen der frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Beograd, 1984
- Kalicz, N. – *Die Frühebronzezeit in Nordost Ungarn*, Budapest, Archaeologia Hungaria Series Nova XLX, 1968.
- Lakatos A. – *Medalionul din epoca romană târzie de la Vâlcelele*, în Crisia XXXI, 2001
- Lazarovici, Cornelia – Magda, Gh. Lazarovici – *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România*, I, Neoliticul, Ed. Trinitas, Iași, 2006.
- Liviu Botezan, Liviu, Teodor Pavel, Șchiopu Vasile, *Acțiuni ale țărănimii din județul Bihor în perioada decembrie 1918-aprilie 1919*, în *Lucrări Științifice*, Seria B, 1969 21.
- Luca, A. S. – *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României*, BMA, 11, Alba Iulia, 1999.
- Luca, S. A. – *Cercetări arheologice la Oradea – Salca și câteva probleme legate de cultura Salca – Herpály*, în *Apulum XXXVIII/1*, 2001
- Madgearu Alexandru, *Românii în opera Notarului Anonim*, Cluj-Napoca, 2001
- Madgearu Alexandru, *Voievodatul lui Menumorut în lumina cercetărilor recente*, în *Analele Universității din Oradea*, 11, 2001
- Madgearu, Al., *Românii în opera Notarului Anonim*, Centrul de Studii Transilvane. Fundația culturală Română, Cluj-Napoca, 2001.
- Mantu, Cornelia – Magda – *Câteva considerații privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, în SCIV, 3 - 4/1995
- Mantu, Cornelia – Magda – *Cronologia absolută a culturilor neolitice din România și relațiile cu lumea egeo – anatoliană*, în CI, 1/17, 1998
- Marta, D., Ghemiș, C. – *Note privind "Vama Sării" de la Vadu Crișului (jud. Bihor)*, în Crisia, XXVIII, 1998
- Maxim V, Godea I, *Considerații istorice și demografice privind evoluția tipologică a așezărilor rurale din nord-vestul României*, în Biharea, 2, 1974
- Maxim, V., Godea, I., *Considerații istorice și demografice privind evoluția zipologică a așezărilor rurale din nord-vestul României*, în Biharea, 1974, 2
- Maxim, V., *Miscări sociale la românii bihoreni de pe valea Barcăului și districtul Luncăi (1692 - 1723)*, în *Lucrări științifice*, Seria Istorie, Oradea, 1973
- Maxim, Zoia – *Neo-Eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico – statistice*, BMN 19, Cluj-Napoca, 1999.

- Mézosi Karoly, *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében*, Budapesta , 1943
- Mézosi Karoly, *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében*, Budapesta, 1943
- Mihăilescu, V. – *Dealurile și câmpiile României*, Ed. Științifică, București 1966.
- Mihoc, Blaga, *Biserică și societate în nord-vestul României*, Oradea, 2003
- Moisa, Gabriel, *Colectivizare, rezistență și represiune în vestul României*, Oradea, 1999
- Monah, F. – *Idoli en violon din cultura Cucuteni*, în CI (serie nouă), IX –X, 1978 – 1979, p. 163 – 174.
- Mortensen, P. – *On the reflection of cultural changes in artifact materials, with special regard to the study of innovation contrasted with type stability*, în C. Renfrew (ed) – *The Explanation of Cultural Change. Models in Prehistory*, London, 1973, p. 155 – 169.
- Negrău, Florica, *Jocuri populare tradiționale din Bihor*, Oradea, 2003
- Németi, I. – *Noi descoperiri arheologice din eneoliticul târziu din nord-vestul României*, în AMP, XII, 1988, p. 121 - 131.
- Németi, I., Roman, P. – *Epoca bronzului timpuriu din nord-vestul României (Grupul cultural Sanislău)*, în SM StCom, XI – XII, 1994 –1995, p. 25 - 32.
- Nestor, I. – *Asupra începuturilor metalurgiei aramei și a bronzului în R.P.R.*, în Studii și referate privind istoria României, I, 1954, p. 41 – 59.
- Nestor, I. – *Raport despre sondajele de la Leț - Várhegy*, în Materiale, 3, 1957, p. 61 – 63.
- Nicolaescu – Ploșsor, C. S. – *Apariția societății omenești și începuturile organizării gentilice matriarhale. Epoca veche și mijlocie a pietrei (Paleoliticul și mezoliticul)* în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 3 – 25, 27 – 29.
- O'Shea, J. – *A radiocarbon – based chronology for the Maros Group of southeast Hungary*, în *Antiquity* 66, 1992, p. 97 – 102.
- Opreanu C., *Monumentele istorice ale județului Bihor. I. Bisericile din lemn*, Sibiu, 1931.
- Opreanu, C., *Monumentele istorice ale județului Bihor. I. Bisericile din lemn*, Sibiu, 1931, pl. XXIII.
- Pacurariu, Mircea, *Istoria bisericii românilor din Transilvania, Banat Crisana si Maramures*, Cluj-Napoca, 1982
- Pascu Șt., *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
- Patay, P. – *Die hochkuperzeitliche Bodrogresztúr-Kultur*, în *Ber RGK*, 55, 1974, p. 1 – 71.

- Pădureanu, E. – *O așezare eneolitică fortificată de la Pecica – Forgaci, în Crisia XII*, 1982, p. 29 – 60.
- Pop I. A., *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, 1997.
- Pop I. A., Nagler Th., Magyari A. (coordonatori) *Istoria Transilvaniei, (de la 1541 până la 1711)*, Ed. Centrul de Studii Transilvane, Cluj – Napoca, vol. II, 2005.
- Pop I.A., *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, 1997
- Pop, H. – *Der Nordwesten Dakiens vor den Dako – Römischen kriegem*, în *Sargetia*, XXVI/1, 1995 – 1996, p. 257 – 263.
- Pop, H. – *Sisteme defensive dacice în Depresiunea Șimleului (jud. Sălaj)*, în *Sargetia*, XXV, 1992 – 1994, p. 25 – 41.
- Pop, H. – *The Repertoire of Discoveries from the Roman Age Beyond the Limes on the Territoire of Sălaj County (2 – 4 Centuries A.D.)*, în *AMP*, XXI, 1997, 457 – 566.
- Pop, I. A., *Românii și maghiarii în secolele IX – XIV. Geneza statului medieval în transilvania*, Cluj-Napoca, 1996.
- Pop, I.A., Nagler, Th., Magyari A. (coordonatori) *Istoria Transilvaniei, (de la 1541 până la 1711)*, Cluj-Napoca, 2005, vol. II
- Pop, I.A., *Românii și maghiarii în secolele IX – XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996
- Pop, P. Gr. – *Dealurile de Vest și Câmpia de Vest*, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2005.
- Popovici, I., *Contribuții privind situația maselor populare din Bihor în perioada ocupației horthyste*, în *Crisia*, 1980
- Pulszky, F.v. – *L'âge du cuivre en Hongrie*, în *Congrès international préhistorique. Compte rendu de la huitième session à Budapest 1876*, Budapest 1877.
- Raczky, P., Hertelendi, E, Horváth, F. – *Zur absoluten datierung der bronzezeitlichen tell-kulturen in Ungarn*, în *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in tell-siedlungen an Donau und Theiss*, Frankfurt am Main, 1992, p. 42 – 47.
- Realizări din Raionul Marghita*, Frontul Democrației Populare-Consiliul Raional Marghita, Oradea, 1965
- Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură și artă din județul Bihor*, Oradea, 1974.
- Roberts, B. K. – *Landscape Archaeology*, în J.M. Wagstaff (ed.) – *Landscape and Culture. Geographical and Archaeological Perspectives*, Oxford, 1987, p. 77–95

- Roman, P. – *Forme de manifestare culturală din eneoliticul târziu și perioada de tranziție spre epoca bronzului*, în SCIVA, 32/1, 1981, p. 21 – 42.
- Rusu A.A., *Castelarea Carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII – XIV)*, Cluj-Napoca, 2005.
- Rusu, A.A., *Castelarea Carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII – XIV)*, Cluj-Napoca, 2005
- Sălăgean T., *Țara lui Gelou. Contribuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX – XI*, Cluj-Napoca, 2006.
- Sălăgean T., *Voievodatul lui Menumorut în lumina cercetărilor recente*, în *Analele Universității din Oradea*, 11, 2001.
- Sălăgean, Tudor, *Țara lui Gelou. Contribuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX – XI*, Cluj-Napoca, 2006
- Sășianu, Al. – *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980.
- Stoica, C., Gherasie, I. – *Sarea și sărurile de potasiu și magneziiu din România*, Ed. Tehnică, București, 1981.
- Șt. Pascu, Stefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1989
- Ștefănescu Barbu, *Lumea rurală din Crișana între ev mediu și modern*, Oradea, 1998
- Thomsen, C. H. – *Leitfaden zur Nordischen Altertumskunde*, Copenhaga, 1837.
- Topping, P. – *The Context of Cord Rig Cultivation in Later Prehistoric Northumberland*, în BAR British Series 209, 1989, p. 145 – 157;
- Tudor, F. – *Dacii în timpul stăpânirii romane*, în *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 396 – 417, 426 – 447.
- Ujvári, I. – *Geografia apeelor României*, Ed. Științifică, București, 1972;
- van der Veen, Marijke – *Crop Husbandry Regimes. An Archaeobotanical Study of Farming in northern England 1000 BC. – AD 500*, Sheffield Archaeological Monographs 3, 1992.
- Virag C. - *Așezările grupului Pișcolt în nord-vestul României*, în SM StCom, XVII – XXI/1, p. 13 – 26.
- Vulpe, Al. – *Considerații privind începutul și definirea perioadei timpurii a epocii bronzului în România*, în *In honorem emeritae Ligiae Bârză. Timpul istoriei I, Memorie și patrimoniu*. Universitatea București – Facultatea de Istorie, p. 37 – 50
- Zainea I., (coord.), *Democrație occidentală și democrație populară: evoluția spectrului politic în nord-vestul României: (1944-1950)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004
- Zainea, Ion, *Economie și societate în Bihor (de la Marea Unire la Dictatul de la Viena)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007
- Hegyesi Márton, *Bihor Vármegye 1848-1849-ben*, Debrecen, 2000

- Scurtu, Ioan, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994
- Makkay, J. – *C-14 Chronology: Eastern Europe*, în *Acta Archaeologica* København, 67, 1996
- Bunyitay V., *A váradi püspökség története*, vol. III, Nagyvárad, 1884.
- Ciorba, Ioan, *Efecte demografice ale mării foamete dintre anii 1813-1817 în regiunea Bihorului*, în *Crisia*, 2002-2003, 2003
- Roman, P. – *Cultura Coșofeni*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1976.
- Mattingly, H. (ed.) - *Roman Imperial Coinage*, vol IX, London, 1968.
- Borcea, L., *Conscrierea comitatului Bihor din 1552*, în *Crisia*, XXIV, 1994, p. 233 - 284.
- Borcea, L., *Conscrierea comitatului Bihor din 1552*, în *Crisia*, XXIV, 1994
- Barsony I. – *Conscrierea camerală din 1692 a comitatului Bihor*, în *Crisia*, 1992, XXII, p. 97 – 114.
- Ciorba, Ioan, *Marea foamete din Transilvania dintre anii 1813-1817*, Editura Arca, Oradea, 2007
- Bunyitay V., *A váradi püspökség története*, Nagyvárad, 1884
- Mihoc, Blaga, *Reforma agrară din 1921. O istorie a agriculturii în județul Bihor*, Oradea, 1994
- Mihoc, Blaga, *Aplicarea reformei agrare din 1921 în plasa Marghita, județul Bihor*, în *Crisia*, 1983
- Jakó Zs., *Bihar megye a török pusztítás előtt*, Budapest, 1940
- Jakó Zs., *Bihar megye a török pusztítás előtt*, Budapest, 1940.
- Localitățile județului Bihor*, Editura C.C.E.S., Oradea, 1971
- Simion, Aurică, *Dictatul de la Viena*, Cluj, 1972
- Bihor. Monografie*, Editura Sport-Turism, București, 1979
- Borcea, I., Țepelea I., *Menu-morut*, București, 1988.
- Borcea, Liviu, Țepelea, I., *Menu-morut*, București, 1988
- Dumitrașcu, S. – *Dacia Apuseană*, Oradea, Ed. Cogito, 1993.
- Ștefănescu B, Edith B. *Ruperea tăcerii*, Oradea, 1998.
- Ștefănescu, Barbu, Bodo Edith *Ruperea tăcerii*, Oradea, 1998
- Mihoc, Blaga, *Caritate și prigoană*, Oradea, 1999
- Th. Năgler – *Transilvania între 900 și 1300*, în I.-A. Pop, Th. Năgler (coord.) – *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), Cluj – Napoca, 2003, p. 199 – 231.
- Recensământul din 1900*, Cluj-Napoca, 1999

Surse web:

www.ebihoreanul.ro/stiri/ultima-or-31

<http://www.zf.ro/companii/ecodiesel-oradea-a-cumparat-rafinaria-petrolsub-balc-pentru-14-8-mil-euro-3193139/>

<http://www.doingbusiness.ro/ro/stiri-companii/1644/petrom-a-stabilit-un-record-mondial-in-domeniul-forajului-orizantal-la-mici-adancimi-la-suplacu-de-barcau>

<http://www.daciaclub.ro/Romania-detine-campuri-petroliere-uriase-la-adancim-t208090.html>

<http://www.suplacudebarcau.ro/admin/atasamente/documente/152/Strategie%20de%20Dezvoltare%20Durabila.PDF>

<http://bihorstiri.ro/acumularea-de-la-suplacu-de-barcau-a-fost-inaugurata-foto/>

<http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=ro&q=cache:707itU5dmnsJ:>

<http://ebooks.unibuc.ro/istorie/religie/biserica%20romana%20unita3.htm+Confesiunea+greco+catolica+din+Suplacu+de+Barcau&ct=clnk>

http://primariacasin.ro/presa/2010_01_28_martinel.htm

Lista abrevierilor

- AMN – Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca
AMP – Acta Musei Porolissensis. Muzeul de Istorie și Artă. Zalău
Analele Universității din Oradea – Analele Universității din Oradea. Fascicola
Istorie – Arheologie.
Antiquity – Quartely review of World Archaeology, Department of Archaeology,
University of York.
Apulum – Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
BAR – British Archaeological Reports (Oxford)
BMA – Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia.
BMN – Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
Ber RGK – *Berichte der Römisch-Germanischen Kommission*, Deutschen
Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
Biharea – Biharea. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea
BullInstArchLondon – Bulletin of the Institute of Archaeology, University of
London
CI – Cercetări Istoricе. Muzeul de istorie a Moldovei. Iași
clMeC – Institutul de Memorie Culturală, București
Crisia – Crisia. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea
Dacia N.S. – Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle serie.
Institutul de arheologie „V. Pârvan”, București.
Hărțile Iozefine - Josephinische Landesaufnahme. Prima ridicare topografică a
Imperiului Habsburgic, 1782 – 1785
Lucrări Științifice – Lucrări Științifice. Seria B – Istorie, Institutul pedagogic.
Oradea
Materiale – Materiale și Cercetări Arheologice. București
Nymphaea –Nymphaea, Muzeul Țării Crișurilor. Oradea
Sargetia – Acta Musei Devensis. Muzeul civilizației dacice și romane Deva
SCIV(A) – Studii și Comunicări de Istorie Veche (și Arheologie), Institutul de
arheologie „V. Pârvan”, București.
SM StCom – Studii și Comunicări. Muzeul Județean Satu Mare

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
<i>(Nicolae Tivadar, primarul comunei Suplacu de Barcău)</i>	
I. Cadrul natural al comunei Suplacu de Barcău	7
<i>(Gruia Fazecaș)</i>	
II. Preistoria comunei Suplacu de Barcău	19
<i>(Gruia Fazecaș)</i>	
III. Realități medievale și premoderne din ținutul Suplacului.	
Mărturii documentare, comentarii istorice, economice, mod de trai	67
<i>(Doru Marta)</i>	
IV. Comuna Suplacu de Barcău între Epoca Modernă și Primul Război Mondial	95
<i>(Gabriel Moisa)</i>	
V. Comuna Suplacu de Barcău în perioada interbelică	103
<i>(Gabriel Moisa)</i>	
VI. Comuna Suplacu de Barcău în perioada postbelică	119
<i>(Gabriel Moisa, Nicolae Tivadar)</i>	
VII. Aspecte privind școala, cultura și viața religioasă în arealul	137
comunei Suplacu de Barcău	
<i>(Gabriel Moisa)</i>	

Anexe documentare	177
Bibliografie	199
Lista abrevierilor	211
Anexe foto	213